T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

ULUS DEVLET ÜZERİNE BİR ÇÖZÜMLEME: SORUN VE AÇMAZLARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN
Neslihan SAYICI

DANIŞMAN
Doç. Dr. Celalettin GÜNGÖR

NİSAN-2023
KIRIKKALE

T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

ULUS DEVLET ÜZERİNE BİR ÇÖZÜMLEME: SORUN VE AÇMAZLARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN
Neslihan SAYICI

DANIŞMAN
Doç. Dr. Celalettin GÜNGÖR

NİSAN-2023
KIRIKKALE

Neslihan SAYICI tarafından hazırlanan " ULUS DEVLET ÜZERİNE BİR ÇÖZÜMLEME: SORUN VE AÇMAZLARI" adlı tez çalışması, aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ ile Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı'nda YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman İmza:
Doç. Dr. Celalettin GÜNGÖR
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı
Kırıkkale Üniversitesi
Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum .

İkinci Danışman İmza:
(varsa): Unvanı Adı SOYADI
Anabilim Dalı, Üniversite Adı

Başkan İmza:
Prof. Dr. Türel YILMAZ ŞAHİN
Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum .

Üye İmza:
Doç. Dr. Refik YASLIKAYA
Kentleşme ve Çevre Sorunları Anabilim Dalı
Kırıkkale Üniversitesi
Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum .

Tez Savunma Tarihi: 10/04/2023

Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

……..…….

Unvanı Adı SOYADI

…….. Enstitüsü Müdürü

ETİK BEYANI

Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

(İmza)

Neslihan SAYICI

(Tarih)

ÖZET

ULUS DEVLET ÜZERİNE BİR ÇÖZÜMLEME: SORUN VE AÇMAZLARI

Kırıkkale Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Doç. Dr. Celalettin GÜNGÖR

2023, 96 Sayfa

Devlet sınırları belirli bir toprakta, kendisine tabi olan vatandaşları ve toplumdaki diğer gruplar üzerinde egemenlik kullanan, çeşitli kurumlardan oluşan bir organizasyondur. Ulus devlet, sınırları belli bir coğrafyada ortaklaşa bir geçmişi olan, ortak dil, din, görece aynı etnik kökenden gelen bir topluluğun yani ulusun oluşturduğu siyasal birimdir. Küreselleşme ise nerede başlayıp nerede sonlandığı veya sonlanacağı üzerine literatürde çeşitli tartışmaların olduğu, karmaşık, çok boyutlu bir süreçtir. Küreselleşme günümüz dünyasında, iletişim, ulaşım, bilgi teknolojilerindeki gelişmelerle hızla yayılmaktadır. Küreselleşme kimilerine göre olumlu bir gelişmeyken kimileri için tamamen olumsuz bir süreçtir. Küreselleşmenin ulus devlet üzerine etkilerinin anlaşılması için çalışmada öncelikle bu kavramlar etimolojik açıdan açıklanmıştır.

Ulus devlet tarihi Westphalia ile başlatılmaktadır. Ancak çok daha eskiye dayanan bir devlet tarihi vardır. Bu çalışma önceki siyasal birimlerin ulus devlete giden süreçte incelenmesiyle, benzer ve farklı yönleri vurgulanarak neden birer ulus devlet olmadıklarını ortaya koymayı amaçlamıştır. Westphalia ve Fransız Devrimi ile de kurumsallaşan ulus devlet süreci aktarılmıştır.

Küreselleşmenin ulus devlet üzerine etkileri literatürde çok geniş bir tartışma alanına sahiptir. Bu tez çalışması, literatürdeki genel ulus devlet ve küreselleşme ilişkisi üzerindeki tartışmaları açıkladıktan sonra, küreselleşme teorileri üzerinden tartışmayı daha spesifik şekilde ele almıştır. Küreselleşme ve ulus devlet tartışmasında literatür taraması yapılarak, ulus devlet ve onunla ilgili kavramlar ele alınmış, küreselleşme ve ulus devlete etkileri incelenmiş olup, geçmişinden başlayarak bugünkü durumu ve geleceği hakkında öngörülerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Devlet, Ulus, Ulus Devlet, Küreselleşme.

ABSTRACT

AN ANALYSIS OF THE NATION STATE: PROBLEMS AND IMPASSES

Kırıkkale University

Institute of Social Sciences

Department of Political Science and Public Administration, Master's Thesis

Advisor: Doç. Dr. Celalettin Güngör.

2023, 96 Pages

In government circles, a certain birta is an organization of various communities that exercises sovereignty over its citizens and other groups in society. A nation-state is a political unit formed by a community with a common language, religion, relatively same ethnic origin, that is, a nation, which has a common history in a certain geography. Globalization, on the other hand, is a complex, multidimensional community where there are various discussions in the literature where it ends or will end. Globalization is spreading rapidly in today's world with the developments in communication, transportation and information technologies. While globalization is a positive development for some, it is a completely negative factor for others. First of all, the etymological explanations of these concepts are explained in order to show the globalization on the nation state.

The history of the nation-state begins with Westphalia. However, the state has a much older history. This study aims to reveal why a nation-state is revealed by emphasizing the similar and different aspects of previous political units in the process leading to the nation-state. The nation-state process, which was institutionalized with Westphalia and the French Revolution, was transferred.

The effects of globalization on the nation state have a wide area of discussion in the literature. After explaining the discussions on the general relationship between nation state and globalization in the literature, this thesis study deals with the discussion more specifically through the theories of globalization. In the discussion of globalization and nation-state, literature creation, nation-state and related concepts were discussed, the effects of globalization and nation-state were examined, and predictions were made about the present situation and future arising from the past.

Keywords: State, Nation, Nation-State, Globalization

TEŞEKKÜR

Tez sürecim boyunca bana her konuda destek olan tez danışmanım Doç. Dr. Celalettin Güngör'e ve bu süreçte bana katmış olduğu bilgiler ile hatalarım, eksikliklerim konusunda bana aydınlatıcı bir yol gösteren katkılarından dolayı Doç. Dr. Refik Yaslıkaya'ya teşekkür ederim.

Hayatım boyunca bana eğitimin, özellikle kız çocuklarının okumasının ne kadar kıymetli olduğunu aşılayan ve bu düşünce ile hayatın her alanında vatana, millete hayırlı bir evlat yetiştirmeyi görev edinen, eğitim hayatım boyunca beni her konuda cesaretlendiren, ümitsizliğe düşmeme asla izin vermeyen, benden desteklerini esirgemeyen, sevgili babam ve anneme teşekkürü borç bilirim.

Çocukluğumdan beri benim yanımda, bana arkadaş olan, hayattaki en büyük destekçim, abim Süleyman Sayıcı'ya bu süreçte de her zaman olduğu gibi manevi desteklerinden dolayı ayrıca teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET v
ABSTRACT vi
TEŞEKKÜR vii
KISALTMALAR DİZİNİ ix
1. GİRİŞ 1
2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE 4
2.1. Devlet 4
2.2. Ulus 8
2.3. Ulus Devlet 13
2.4. Ulusçuluk 16
2.5. Küreselleşme 19
3. ULUS DEVLETİN ORTAYA ÇIKIŞI ÜZERİNE 24
3.1. Antik Yunan 24
3.2. Roma 27
3.3. Feodal Dönem 31
3.4. Orta Çağ Kent Devletleri Dönemi 34
3.5. Yükselen Mutlak Monarşiler Dönemi 41
3.6. Fransız Devrimi ve Sonrası 47
4. KÜRESELLEŞME VE SONRASINDA ULUS DEVLET TARTIŞMALARI 54
4.1. Küreselleşme ve Ulus Devlet İlişkisi 55
4.2. Küreselleşme Yaklaşımları ve Ulus Devlet Tartışması 63
4.2.1. Küreselleşmeci Yaklaşım 64
4.2.2. Şüpheci Yaklaşım 73
4.2.3. Dönüşümcü Yaklaşım 77
SONUÇ 86
KAYNAKÇA 89

KISALTMALAR DİZİNİ

AB	:	Avrupa Birliği
ABD	:	Amerika Birleşik Devletleri
AET	:	Avrupa Ekonomik Topluluğu
APEK	:	Asya- Pasifik Ekonomik İşbirliği
BM	:	Birleşmiş Milletler
DSÖ	:	Dünya Sağlık Örgütü
DTÖ	:	Dünya Ticaret Örgütü
IMF	:	Uluslararası Para Fonu
NAFTA	:	Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması
NATO	:	Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü
SEATO	:	Güneydoğu Asya Antlaşması Teşkilatı

1. GİRİŞ

Devlet en genel ifadeyle tanımlanmış toprak sınırları dahilinde egemenliğin çeşitli kurumlar aracılığıyla kullanılmasıdır. Temel unsurları toprak, egemenlik ve halktır. Bu unsuları da içerecek şekilde devletin genel kabul görmüş tanımı sınırları belli bir toprakta, kendisine tabi olan halkı yani vatandaşları üzerinde ve toplumdaki diğer gruplar üzerindeki egemen üst siyasi otorite olarak yapılabilir. Burada sözü edilen otorite devletin faaliyetlerinin yasallık ile sınırlandıran meşru otoritedir.

Devlet kavramına tarih boyunca yüklenen anlamlar değişiklik göstermiştir. Modern devletin ortaya çıkmasından önce devlet anlam itibariyle yönetenin şahsı üzerinden yorumlanmaktaydı. Dolayısıyla devlet yönetenin kişiliği üzerinden somutlaşmakta ve ayrı bir yapı olarak görülmemekteydi. Yönetenler ise iktidarını yani otoritesini tanrısal kaynaklarla meşrulaştırmıştır. Modern devletin gelişimi ile birlikte devlet yasal bir otoriteye sahip zemine otururken aynı zamanda kralla şahsileşen bir özne olmaktan çıkarak soyut ve kurumsal bir niteliğe bürünmeye başlamıştır.

Ulus ise, Latince soy anlamına gelen *natio* kelimesinden gelmektedir. Dolayısıyla ulus genel itibari ile ortak soydan gelmeye, ortak ata kültüne atıf yapmaktadır. Aynı zamanda ulus tanımları ortak bir kültür, dil, din ve tarih paylaşımı vurgularını da içermektedir. Ulusu tanımlamak oldukça tartışmalıdır.

Ulusu tanımlamada bir diğer tartışma ise ulusu oluşturan unsurlar üzerinedir. Bu tartışmayı ulusu oluşturan bireylerin ortak irade ile birleşmesinin veya ortak kültür, dil, din gibi değerlerin paylaşılmasının günümüzdeki gerekliliği konusu oluşturmaktadır. Aynı zamanda ortak kimlikten gelmenin ulus açısından zorunluluğu da günümüz açısından herkesçe farklı yorumlanmaktadır. Dolayısıyla ulusun tanımı, içeriği bakımından herkesçe değişmektedir.

Ulus devlet, tarihsel olarak belli bir toprakta bir süre kader birliği yaşayan ulusu ve devleti dayanak noktası olarak içermektedir. Ulus devlet hem devletin örgütsel yapısını hem de bir ulusa ait olma hissiyatına sahip grupları içerir. Yurttaşlık ulus devletin siyasal yönünü, ulusal piyasa ekonomik yönünü, ulusal eğitim, kültür gibi alanlar ise toplumsal yönünü içerir.

Ulus devlet üzerindeki tartışmaların başında ulus devleti oluşturan ulusun yapay bir oluşum olup olmadığı tartışması gelmektedir. Kimi siyaset bilimcilerce ulus

siyasal bir cemaat olarak tanımlanırken başkaları homojen bir olgudan söz etmektedir. Bugün dünya ülkelerinin çoğunun birden fazla etnisite ve birden fazla kültüre sahip olması da ulus devlet tartışmalarını zenginleştirmektedir.

Milliyetçilik millet kaygısını içeren dolayısıyla milleti daha iyiye doğru götürmeyi ve geliştirmeyi hedef edinen ideolojidir. Milliyetçilik belirli bir milletin temsilini içeren siyasal bir harekettir. Milliyetçilik üzerine de çeşitli tartışmalar yapılmaktadır. Milliyetçiliği tanımlarken onunla özdeşleştirilen birçok kavram anlaşılmasını zor hale getirmektedir. Ulus ve milliyetçiliği ayrı veya bir olarak düşünen farklı anlayışlar mevcuttur. Milliyetçilik ne tamamen ulustan bağımsız ele alınabilir ne de ulusun bir türevidir. Ulusun doğal veya hayali bir cemaat olarak algılanması tartışması milliyetçiliğinde tartışma alanına girmektedir. Milliyetçilik dünyanın belirli ulus devletlere bölündüğü ve her ulusun kendi devletini kurma hakkı olduğu anlayışına sahiptir.

Bir kavram olarak 1960'larda kullanılmaya başlanan küreselleşme toplumların birleşme sürecini ifade etmektedir. Dolayısıyla kültürel homojenlik azalmaktadır. Küreselleşme mekan ve zaman sınırlarını önemsizleştiren ve bu yolla insanların haberleşme, ulaşım, tüketim, üretim gibi çoğu faaliyetinin küresel düzeye yayılmasına yardımcı olan bir süreçtir. Küreselleşme ile birlikte teknolojik gelişmeler insan, hizmet ve malların dolaşımını kolaylaştırırken aynı zamanda karşılıklı bağımlılığı artıran süreçtir. Küreselleşmeyi en çok tartışma konusu haline getiren ise birçok yönden yukarıda saydığımız kavramlar üzerinde, (ulus, ulus devlet, milliyetçilik,) bir değişim ve dönüşüme sebep olup, olmadığı üzerinedir. Bugün artık dünyada homojen ve bütünleşik bir ulus devletten bahsetmenin tartışmalı hale gelmesi gibi, ulus olma ve milliyetçiliğin algılanışı ve unsurlarının da küreselleşme üzerinden tartışmaya açık hale geldiği görülmektedir. Devletin birçok faaliyet alanı ise küreselleşmenin etkisine girerek başka bir tartışma konusu olmuştur. Küreselleşme ve ulus devlet üzerine geniş bir tartışma mevcuttur. Literatürde bu konudaki tartışmalar üç ayrı ekol üzerinden şekillenmektedir.

Küreselleşmenin ulus devlet üzerindeki sonuçları bu tezin konusunu oluşturmaktadır. Bu amaçla tezin birinci bölümünde yukarıda sözü edilen kavramlara ilişkin etimolojik ve tarihsel bir açıklama yolu izlenmiştir.

Tezin ikinci bölümünde devletin uzun tarihsel serüveni ulus devlete giden süreç bağlamında incelenmiştir. Bu amaçla antik yunandan başlayarak Roma, feodal dönem, ortaçağ kent devletleri dönemi, mutlak monarşi dönemi gibi alt başlıklar oluşturulmuştur. Bu dönemlerin neden ulus devlet olmadığı, ulus devlete benzeyen ve farklı yönleri üzerinden açıklanmaya çalışılmıştır. Westphalia Anlaşması'ndan sonra ise Fransız Devrimi ile kurumsallaşan ulus devlet süreci aktarılmıştır.

Tezin üçüncü bölümünde, hakkında literatürde geniş tartışma bulunan ulus devlet küreselleşme ilişkisi aktarılmaya çalışmıştır. Bu doğrultuda öncelikli olarak küreselleşmenin ulus devlet üzerine etkileri genel bir bakış açısıyla ele alınmıştır. Son olarak ise bu tartışmaların literatürdeki üç ekol olan küreselciler, şüpheciler ve dönüşümcüler üzerinden toplanarak anlatılması amaçlanmıştır. Bununla birlikte literatürün geniş bir alanına yayılan ulus devlet ve küreselleşme tartışması son bölümde üç ekol üzerinden daraltılarak daha spesifik bir halde toplanmıştır.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Devlet dediğimiz şey genel olarak sınırları belli bir coğrafi alanda bu sınırların içerisinde egemenliğe sahip, zor kullanma gücünü elinde bulunduran ve çeşitli kurumlardan oluşan bir organizasyondur. Ulus devlet genel kabul gören şekli ile ortaklaşa bir geçmişi olan, ortak dil, din, kültür gibi değerleri ve aidiyet hissini içermektedir. Ulus devlet ile ilgili tartışmalar daha çok ulus devleti oluşturan unsurlar ve bunların günümüzde aşılıp aşılmadığı ile ilgilidir.

Ulus devleti anlayabilmek için öncelikle devlet, ulus, milliyetçilik gibi kavramları anlamak gerekmektedir. Bununla birlikte bu kavramlara etki eden ve günümüz tartışmalarının kaynağı olan küreselleşme kavramının ne olduğunun açıklanması gerekmektedir. Çalışmanın bu bölümü, bu kavramların açıklanması üzerinedir.

2.1. Devlet

Devlet kelimesini klasik çağda Yunanistan'da polis denilen site devleti karşılamaktaydı. Ancak bugün anladığımız devlete karşılık gelmiyordu. Platon ve Aristoteles bu kelimeyi ahlaki değer ortak iyilik şeklinde belirtmekteydi. Roma'da ise bu tanımlamaya hukukun eklendiği görülmektedir. Cicero, "*respublica*" tanımında hukuk vurgusu ile siyasi birliği diğer unsurlardan ayırmaktadır. Augustinus (3454-430) da sıklıkla "*res publica, civitas ve regnumu*" kullanmaktaydı. Bunlar genellikle Orta Çağ yazımında kullanılan kelimelerdir *civitas* site devletlerini, *regnum* Ortaçağ dönemindeki yerel monarşileri, *respublica* ise genel olarak büyük toplulukları nitelemekteydi (d'Entreves, 2000: 194-195) . Dilbilimciler genellikle Latince "durum" anlamına gelen yansız "*status*" kelimesinin devlet kelimesinin kökeninde olduğunu söylemektedirler. Genellikle sosyal küme, sosyal durum ya da bir topluluğun hukuki yapısı anlamlarında kullanılmaktaydı. Ortaçağ yazınında başlayıp uzun süre kullanılmıştır. Hem "*etat*" kelimesinin hem de modern anlamda devlet kelimesinin ilk kullanımı Machiavelli'nin Prens adlı eserinde görülmektedir. Devleti belirli bir halk üzerinde gücü kullanan aygıt şeklinde tanımlamaktadır. Bu dönemde ve sonrasında hukukçular, siyaset kuramcıları bu sözcüğü sıkça kullanmış anlamını sürekli değiştirmiş ve geliştirmiştir (Brancurt, 2000: 178-179). Gözler de devlet kelimesinin Arapça "*devle*" kökünden geldiğini ve değiştirmek, döndürmek anlamına geldiğini,

Türkçe anlamının ise "*el değiştimek (tedavül etme)*" olduğunu belirtmiştir. Batıda İngilizce *state*, Fransızca *etat*, Latince *status* olan devlet kelimesi -st kökünden gelmekte ve bu kökün anlamı itibariyle de sabit durma anlamında bir durağanlığı nitelediğini belirtmektedir. Bununla beraber kelimelerin köklerinin bir rastlantının ötesinde olup aslında tarihe de yansıyan anlamlarına dikkat çekerek batıda istikrar doğu da ise istikrarsız devlet yönetimine vurgu yapmıştır. (Gözler, 2017: 6-9).

Devlet *teritoryallik* (mülkilik) ve egemenlik gibi ayırt edici özelliklere sahip siyasi bir birimdir. Teritoryal özelliği devletin sınırları belli bir alanı, egemenlik hakkı ile yönetmesidir (Nye Jr. ve Welch, 2017: 54). Devletin toprak unsuru, otoritesini sınırları belli bu toprak parçası üzerinde kullanması açısından son derece önemlidir. Bu nedenle devlet sadece bir kurumlar dizisi değil belli sınırlara sahip bu toprak parçası üzerinde meşru otorite kullanan organizasyon şeklidir. (Heywood, 2012: 92)

Devleti, otoriteyi, iktidarın kaynağını algılayış biçimlerimizde de her dönem değişimler olmuştur. Modern öncesi dönemde iktidarın kaynağının Tanrı'dan geldiği, yönetenin seçilmiş kişi olduğu düşüncesinin hakim olduğu dönemlerde devlet çoğunlukla yönetenle bir düşünülmekte ve kutsallık atfedilmekteydi.

Devlet nedir sorusuna yanıt arayan Jessop, gündelik dilin bu soruya tam olarak yanıt veremediğini belirtmiştir. Gündelik dilin devleti tüzel veya yapay kişi gibi bir özne olarak ifade ettiğini belirtmiştir. Benzer şekilde, örneğin realist uluslararası ilişkiler kuramının da devleti, aklı ve çıkarları olan bir aktör olarak nitelemesini, ya da bazen de iktisadi veya toplumsal katman, siyasi parti veya zümre ve başka bir kurum tarafından, amaçlarını, çıkarlarını, değerlerini hayata geçirmek üzere çalıştırılan makine veya düzenleyici araç olarak ele alınmasını örnek olarak vermektedir. Ancak birliğini nasıl kurabildiği sorusuna cevap vermesi bakımından devletin bütünleşik bir özneymiş gibi algılanması ona göre sorunludur. Aynı zamanda devlete yöneltilen soruların zamana ve koşullara göre değişiklikler gösterdiğini söylemektedir. Bu bağlamda bir özne olarak ele alındığında öznelliğinin modern öncesi dönemde, örneğin Fransa kralı 14. Louis'in söylediği varsayılan "*L'Etat c'est moi*"; yani "*devlet benim*" cümlesinde olduğu gibi kralın kişiliği üzerinden veya yönetici ile bir nitelikte tanımlandığı, anlamlandırıldığı görülmektedir. Yine aynı şekilde "*ben ölüyorum ama devlet sonsuza kadar baki kalacak"* derken onun ayrı ve kişiliği olmayan yönünü vurgulamıştır. Kısaca devlet kavramı önceden somut bir şeyle özdeşleştirilirken, kral-

krallık, kurum- kuruluş gibi, modern toplumlarda ise soyut, kişiliği olmayan bir nitelik kazanmıştır (Jessop, 2021: 38-39).

"*Zor kullanmayı bilen hiçbir toplumsal kurum olmasaydı devlet kavramı da ortadan kalkar ve bu sözcüğün özel anlamında Anarşi diye adlandırılabilecek bir koşul ortaya çıkardı şiddet devletin olağan aracı olmasa da zor kullanma Devlete özgü bir araçtır.*" (Weber, 2017: 6-7). Weber'e göre insanlar üzerindeki egemenliğin de sağlanması açısından destekleyici nitelikte olan şiddet, yasal fiziksel güç kullanma tekeli devlet özgüdür.

Devlet ile ilgili en bilindik tanımlardan birini yapmış olan Weber, tanımında devletin şiddeti bir araç olarak kullanma özelliğini vurgulamıştır. Weber'e göre, sınırları belli bir toprak üzerinde ve bu sınırlar içinde içerisinde yaşayan toplumun üzerinde hakimiyet kuran devlet, egemenliğini korumak için yasal olarak fiziki güç kullanma hakkına sahip bir örgütlenme biçimidir. Buna göre Weber için en mükemmel Devlet 18 yüzyılda Westphalia Antlaşması'ndan sonra Avrupa'da ortaya çıkmaya başlayan ve Fransız Devrimi'nden sonra şekillenen ulus devlettir (Vergin, 2017: 32). Toplumda şiddetin insanlar tarafından kullanımı meşru değildir. Dolayısıyla şiddetin, siyasal otorite veya bu hakkı kullanma yetkisi verdikleri kurum tarafından kullanımı söz konusudur. Devlet toplumda düzeni sağlamak amacıyla güç kullanma hakkına sahip olan merkezi bir otoritedir ve açıkça tanımlanmış disiplinli bir aygıttır. Ancak yine de Weber'in tanımı çok genel ve yeterli değildir. Çünkü meşru şiddet tekelini kullanmayan veya tekelleştirmeyen devletlerde vardır (Gellner 1992: 22-23).

Kapani devlet tanımlarının genel olarak "ülke, insan topluluğu, iktidar ya da bazen hukuksal siyasi düzen" olarak üç ana unsur üzerinden şekillendiğini vurgulamaktadır. Yani buna göre devlet; belli bir ülkesel sınırlarda, zor kullanma gücü ve yetkisi ile bir iktidarın, belli bir insan topluluğunu yönettiği siyasal kurumdur (Kapani, 2007: 37-38).

Heywood devlet tanımlarının genellikle kurumsal yapı esas alınarak yapıldığını belirtmekte ve bu tanımlarda devletin "*kamu harcamaları ile finanse edilen toplumsal yaşamın örgütlenmesinden sorumlu kamu kurumları*" olarak anlaşıldığını ve bunun "*devlet, bürokrasi, ordu, polis, yargı, sosyal güvenlik sistemi gibi kurumları kapsayan bir siyasal teşkilatlanmaya karşılık geldiğini*" ifade etmektedir. Oysa ona göre devlet; "*sadece kurumlar dizisi değil sınırları bilinen bir alan üzerinde hukuki*

bir otoriteye sahip özel bir organizasyon şeklidir.'' Ona göre bu tanım, doğal olarak devlet olgusuna yalnızca otorite ekseninde değil vatandaş odağından bakmayı da gerektirir(Heywood, 2012: 92). Yine Heywood başka bir eserinde devleti, sınırları belli bir toprak üzerinde egemenlik alanında "*sürekli kurumlar aracılığıyla otorite kullanan siyasal birlik*" olarak tanımlamıştır (Heywood, 2018: 80).

Giddens devleti, "*yönetim veya iktidar aygıtı ve bu yönetime ya da iktidar aygıtına maruz kalan tüm toplumsal sistem*" olarak ifade ederken bu yönetimin idari organlarını; devlet aygıtı, toplumsal sistemi ise toplum veya kültür olarak belirtmektedir (Giddens, 2008: 28).

Modern anlayışta devlet hukuksal olarak tanımlanmaktadır. Buna göre devlet kavramı, nesnel olarak, iç ve dış egemenliğe sahip devlet gücüne, coğrafi olarak sınırları kesin bir biçimde tanımlanmış bir ülke toprağına, sosyal olarak ise halka sahipliği ifade eder. Egemenlik pozitif hukuk üzerinden şekillenmiştir ve devlet sahası içerisinde yer alan halk, hukuk düzeninin taşıyıcısıdır (Habermas 2012: 15–16).

Modern dönemde devlet, merkezi, toprağı üzerinde egemenlik iddiası olan ve güç kullanma tekelini elinde bulunduran, bireysel yurttaşlık temelli üyeliğe dayanan yönetişim biçimidir. Vergi yükümlülüğümüz olan yasalarına uymak zorunda olduğumuz vize ve pasaport ile girebildiğimiz nesneler olan devletler tüm bunları egemen oldukları toprakları üzerindeki güç tekeli ile sağlarlar (Bauman, 2006: 35-36). Bir başka bakış açısıyla; Oppenheimer' e göre devlet, zafer kazanan grubun yenilgiye uğrayan insan grubu üzerinde düzen sağlamak ve iç dış tehditlere karşı kendini korumak amacıyla, zor ile egemenliğini kabul ettirerek oluşturduğu toplumsal bir kurumdur. Ona göre bu egemenlik yenenlerin yenilenler üzerindeki ekonomik sömürüsüdür (Oppenheimer 1984: 46).

Modern devletin belirgin özelliği egemenliktir. Wallerstein 16. yüzyıldan itibaren modern devletin bir özelliği olan bu egemenliğin devletin kendisinden çok devletlerarası sistem ile ilgili olduğunu belirtmiştir. Uluslararası sistemde egemenlik içe ve dışa dönük iddia olarak ikiye ayırmaktadır. İçe yönelik egemenlik devletin uluslararası alanda tanınmış meşru sınırları içerisinde istediği politikayı ve yasayı uygulayabilme ve bunu sınırları içerisinde zorunlu kılma yetkisine sahipliğini ifade ederken dış egemenliği ise sınırları içinde tek otorite sahibi olması ve dışarıdan bir otoritenin egemenliğin yönelik bir ihlal olarak algılamasını ifade eder. Daha önceki

devlet biçimlerinde de egemenlik iddiası vardı ama modern dönem devletlerin karşılıklı olarak egemenlik iddiasının tanınmasını içermektedir (Wallerstein 2000: 71-72).

Gellner artık devletin belirginleşen bir işbölümü üzerinden açıklanabileceğini belirtmektedir. Ancak bu uzmanlaşma ve işbölümü düzeni sağlamaya yönelik olduğu takdirde devletten söz edebiliriz. Çünkü devlet düzeni sağlamak üzerine bir kurumdur. "*Devlet, polis gücü ve mahkemeler gibi uzmanlaşmış düzen-sağlayıcı aygıtların toplumsal hayat içinde ayrışmalarıyla var olur. Devlet bunun ta kendisidir*" (Gellner 1992: 23–24).

Kısaca devlet; toplumdaki diğer gruplar üzerinde tam ve mutlak egemenlik kullanır, sınırları belli bir alanda hakimiyete sahip olması nedeniyle ülkesel birliktir, bu hakimiyet alanında otoritesini kullanırken sınırlarından insan ve mal geçişlerini düzenler, otoritesi kendi sınırlarında belirli hukuki düzenlemeleri doğurur. Bu hukuki düzenlemelere tabi ve bunlardan doğan hak ve sorumluluklarını yerine getiren insanlar o devletin üyesi, vatandaşıdır. Hakimiyeti altındaki vatandaşları üzerinde, yine otoritesi gereği, yasalara uymamaları halinde zorlayıcı yargı gücüne sahiptir. Devlet yasal bir faaliyettir ve yurttaşları kararlarına uyar. Kararları bağlayıcıdır ve yasalara itaati sağlar. Devlet kurumları kamusal nitelikte, organları toplumun çıkarına olacak şekilde kolektif kararlar almakla yükümlüdür. Kamu harcamaları tarafından desteklenir (Heywood, Atılgan, 2012: 92-93).

2.2. Ulus

Heywood (2013a: 161), 13. yüzyıldan beri kullanılan ulus kelimesinin Latinceden geldiğini ve "bir kökenden doğmak", "doğum" anlamındaki "nasci" kelimesinden türetildiğini söylemekte ve özgün kullanımında "*siyasi bir anlamı olmayan ırksal bir grubu nitelendirdiğini*" belirtmektedir. Yine Heywood bir başka çalışmasında (2018: 307) ulusu, "*kültür, dil, tarih ve gelenekler bakımından birbirine bağlı insan grubu*" şeklinde tanımlamaktadır. Heywood'a göre kültürel açıdan ulus için genel bir görüntü vermek zordur. Hemen hemen her ulus kültürel heterojenliğe sahiptir. Bununla birlikte hem devlet olma hem de yurttaşlık bilinci biçimi ile kendilerini doğal bir siyasal cemaat olarak gören insanlar grubunu da siyasal ulus şeklinde tanımlamak gereklidir. Psikolojik olarak ulus ise yurtseverlik başlığı altında

sadakat ve bağ kurma bilinci olarak ön plana çıkar. Ancak sadakat ve bağ kurma yoksunluğu da ulus tanımlamasını ortadan kaldırmaya yeterli değildir.

Roskin (2014: 1) ise ulus kelimesinin Latince kökeni itibariyle "soy" anlamına geldiğini belirterek, başlangıçta kan bağı olarak tanımlanmasına rağmen şimdilerde kimlik anlamında, insanları ve çoğunlukla aynı dil, kültür ya da dini ifade ettiğini söylemektedir. Ancak bu süreç her zaman kolay ya da doğal olarak ortaya çıkmamıştır. Örneğin Fransa'yı inşa etmek için krallar önce kılıca başvurmuşlar sonra da dil ve kültürü kullanmışlardır.

Ulusu tanımlamada ulus ve devletin ayrımını ortaya koymak gerekmektedir. Devlet kurumsal bir yapıyı ifade ederken millet ise topluluğa atıf yapmaktadır. Devlet elinde zor kullanma gücü olan, hukuksal yaptırıma sahip kurumlardan oluşmaktadır. Millet ise ortaklaşa paylaşılan hislerle bir araya gelmiş toplulukları ifade etmektedir. Aynı zamanda ortak kültürel kimlik üzerinden bir benzerlik taşısa da etnik topluluk da milletten farklı olarak, siyasi bir yanının olmaması ve bir ülkeye sahip olmasının gerekli olmamasından dolayı halk, ülke gibi kavramlardan yoksunluğu sebebiyle ayrışmaktadır. Milletin ise belli bir süre vatanı gördüğü toprakta bulunmuş olması ve belli bir halk kültürün sahip olması gerekmektedir (Smith, 2013: 24).

Gellner ulusu tanımlamanın zorluğunu otak irade ve ortak kültür üzerinden açıklamıştır. Buna göre, ulusları, topluluk halinde var olmayı kendi iradeleri doğrultusunda seçmiş gruplar olarak tanımlarsak kolayca bütünleşmiş, kendi iradeleri ile ulus olmuş topluluklar gayri resmi halde bunu devamlı plebisite ediyor olabilirler. Ancak bu sanayi öncesinde ulusçu ilke ile oluşmayan, ulus tanımını almayan birçok topluluk için de geçerlidir. İrade ulusun temelinde önemli olsa da aynı zamanda çoğu şeyin temelini oluşturması bakımından ulusu tanımlamada yetersizdir. Bu tanımın günümüzde önemli olması ulusçu çağda diğer grupların göz ardı edilerek veya unutularak, ulusal birimlerin, özdeşlemenin, iradi bağlılığın tercih edilen nesneleri olmasıdır. İnsanlık tarihinde bazen belirgin bazen belirsiz olmakla birlikte kültürel farklılıklar hakimdir ve hakim olmaya devam etmektedir. Dünyada yaygınlaşan üst kültür, standardize edilmiş eğitim sistemi ile ulusal kimliğin ortak kültür üzerinden tanımlanmasını beraberinde getirmiştir. Günümüzde insanlar ortak kültür ile tanımlanmış birimlerde yaşamakta ve güncel koşullarda kültürel çoğulculuk geçerli olmaktan çıkmaktaysa da geçmişte çok kültürlü toplumların bir arada yaşadığı ve iyi

sonuçlar alındığı gerçeği ortak kültür konusundaki yanılgıyı ortaya koymaktadır (Gellner, 1992: 102-104).

Genel olarak millet, ortak değer ve geleneklerin etrafında birleşen insanlardan meydana gelen kültürel varlıktır. Özel anlamda belirli bir coğrafi alanda aynı dil, din ve tarihi içeren kimliksel kategorilerdir. Dolayısıyla millet, türdeş olan insanların aidiyetlik hissini içerir ve kendisine benzer olmayan halka karşı öteki anlayışını ortaya koyan objektif ölçütler içermektedir. Yine de milleti sadece ortaklaşa kültür ve gelenekler etrafında bir araya gelen insanlar üzerinden tanımlamak bazı güçlüklere sebep olmaktadır. (Heywood 2013a: 164–165). Ancak ulusu tanımlarken sıklıkla ortak kimlik üzerinde durulmaktadır. Bu ortak kimliğin içeriği de herkesçe değişmektedir. Habermas ulusu tanımlarken siyasi terminolojide aynı kapsamda ele alınan ulus ve devlet halkını hukuksal tanımlamanın dışına çıkararak ulusun ortak köken yani aynı dil, kültür ve tarih üzerinden şekillenen siyasal oluşum olduğunu belirtmektedir. Devlet halkı ona göre kendine has oluşturduğu yaşam biçimi ile tarihsel olarak ulusa dönüşmüştür. (Habermas 2012: 16). Türkdoğan ise milleti sosyolojik açıdan değerlendirirken dil ve kültürün dışında ortak duygulara vurgu yapmıştır. Çünkü aynı kültür ve dili paylaşan toplulukların hepsi bir millet oluşturmaz. "*Millet, tarihi ve sosyal ilerlemenin, gelişimin ürünüdür*." (Türkdoğan, 1999: 2). Hobsbawm ise milleti, " *Kolektif egemenlikleri kendilerinin politik ifadesi olan bir devlette somutlaşan, bir yurttaşlar topluluğu*" olarak tanımlamaktadır. Çünkü ona göre yurttaşlık ve kitlesel katılım millette her zaman vardır (Hobsbawm 1995: 34–35).

Bauman'a göre ulus üyelerinin bir devlete sahip olduğunu düşünen ya da bir şekilde düşündürten yani buna karşı özel bir sorumluluk taşıyan bir ya da birden fazla etnik gruptur. (Bauman, 2006: 36). "*Ulus ile hem dahili devlet ve hem de diğer devletler tarafından tepkisel olarak gözetilen, üniter bir yönetime konu olan ve açıkça belirlenmiş bir bölge içerisinde var olan bir ortaklığı kastediyorum*". (Giddens, 2008: 159). 18. yüzyılda ortaya çıkan uluslar aynı erdemlere, ortak tarihe ve aynı etnik kimliğe sahip olduklarını düşünen kendi devlet iddiası olan sınıflar arası bir cemaattir (Mann 2012: 226–227) .

Anderson ulusu hayal edilmiş bir cemaat olarak görmektedir. Ona göre bu hayal edilmiş cemaat olan ulus, sınırlarının bir yerden sonra bitmesi ve dolayısıyla tüm insanlığı kapsamaması bakımından sınırlı olmakla birlikte egemendir çünkü, aydınlanma ve devrim egemenlik kavramını doğurmuş, uluslar ise dini çoğulcuğun

olduğu dinsel öğretinin çeşitlendiği dönemde olgunlaşmıştır. Dolayısıyla Tanrı'ya olan bağlılıklarındaki özgürlüklerinin ölçütü egemen devlet olmuştur. Ulusun hayal edilmesinin nedeni ise çok küçük uluslarda bile birbirini tanımayan insanların zihnindeki toplanma arzusudur (Anderson, 2017: 20–22).

Erözden ise ulus kavramını içsel ve dışsal unsurlar bakımından ayırarak açıklamaktadır. Dil, din, soy ile kültür ve tarih birliği olmak üzere bu dört unsur ona göre ulusun bir kavram olarak kurgulanışında doğrudan bünyesinde barındırdığı, dışşal unsurunun ise düşman imajı yani negatif bir biçimde ulusun bünyesine almayacağı unsur olduğunu belirtmektedir (Erözden, 2008: 105-107).

Renan ulusu hissiyat ve "*ruhani ilke*" olarak nitelendirmektedir. Bu ruhani ilkeyi oluşturan şey ortak hatıralara sahip olmak anlamında geçmiş ve beraber hareket etme, geçmişten alınan mirasla gelişme arzusu anlamında gelecekle ilişkilidir. Ulusal fikrin dayanaklarını ise, ata kültü, zafer geçmişi olarak değerlendirmektedir. Yani halkı geçmişindeki otak zaferler ve şuana dair ortaklaşa bir irade ile bir şeyler yapma arzusu anlamlı kılmaktadır. Yine de ulus anı, yas ve zaferlerden daha özel bir anlama sahiptir, topyekün bir çaba ve görev gerektirmektedir. Dolayısıyla ulus, geçmiş ve gelecekteki fedakarlıklara dayanan dayanışma duygusunu ifade eder. Geçmişi gerektirdiği kadar, şimdi ortaklaşa yaşamı içeren rıza ve isteğe dair bir tekrar ediştir. Tıpkı bireyin hayatının sürekli doğrulanması gibi ulus da sürekli tekrarlanan bir referandumdur (Renan 2016: 50–51) .

A.D. Smith, millet inşası kuramını açıklarken milletin sosyo- politik özelliklerine değinmiştir. Buna göre milletler ülkesel ve siyasal nitelikte topluluklar olup bu topluluklar hukuksal eşitliğe sahip yurttaşlardan oluşmaktadır. Cinsiyet, aile, din gibi birçok aidiyet bağının milli devlete olan bağdan sonra gelmesi yani sadakat ve bağın ilk ve baskın olarak milli devlete olması zorunludur. Milletler uluslararası alanın asli aktörleridir. Yurttaşlar ve seçkinler çeşitli kurum ve süreçler aracılığıyla ulusu inşa eder. Toplumsal ve siyasal kalkınmada milletler sadakat ve milliyetçiliğin getirdiği seferberlik ile önemli bir rol oynamaktadırlar (Smith, 2022 b: 56-57).

Devlet, millet ve halkın özdeşliği, devletin toprak üzerinden tanımından da kaynaklandığı gibi, milleti de belirli toprak parçasına bağlamaktadır (Hobsbawm 1995: 35) . Bir devlete sahip olmayan toplumlar da vardır. Devletin olmadığı toplumlarda devlet ve ulusun sınırları çakışmaz veya devletsiz toplumda yöneticinin

yokluğundan kaynaklı olarak onun ulusu ile ilgili bağı sorun oluşturmaz. Devletin ve yöneticinin olmadığı durumlarda ulusçuluğun ilkelerine uyulup uyulmaması sorunu da olmayacağından ulusçuluk sorunu da yoktur (Gellner 1992: 24).

Ulus ve ulusçuluk modern devletin özelliğidir ve oluşumlarında birbiri arasında rastlantısal olmanın ötesinde bir bağ vardır. Ulus olmadan ulusçuluk olamaz (Giddens, 2008: 159). Gellner de ulusun, ulusçuluk çağı ile tanımlanabileceğini belirtmektedir. Ulusçuluk çağı yalnızca ulusun uyanışı ve siyasi olarak kabul görmesi değildir. Sadece seçkin azınlık elinde olmayıp toplumsal koşulların herkese açık olduğu ve benzer üst kültürlerin oluşmasını olanaklı kıldığında, standardize edilmiş eğitim sistemi ile denetlenen bütünleşmiş kültürlerle insanların özdeşliği sağlanır ve tek bir birim oluştururlar. Kültürler siyasal meşruiyet altında ve sınırları siyasal birimlerin ihlalinden uzak olduğu zaman ulus irade, kültür ve hepsinin siyasal birimle birleşmesi üzerinden tanımlanabilir. Bu koşullar altında ortak kültür üzerinden siyasal birlik oluşturma isteği açığa çıkar. Siyasal yönetim buna karşılık bünyesindeki kültürle kendi sınırlarını özdeşleştirme ve iktidar alanının kabul görmesi eğilimindedir. Bununla beraber iradi arzu, siyasal yönetim ve kültür birleşir. Tüm bu koşullar sanayi aşamasını açıklamaktadır. (Gellner 1992: 104–105) "*Modern dünyayı oluşturan uluslardır ve meşruluk temelinde milliyetçilik vardır. İnsanların bağlılığını yönlendiren ilke de budur*" (Smith, 2002a : 171).

Ulus kavramı Amerikan ve Fransız devrimleriyle 18. yüzyılda siyasal ilke olmuştur. Bu çağda artık bu ilke dinin yerine geçmiş ve "*bireyüstü güdü*" olmuştur. "*Ulus otoritesini vahiyden değil, akıldan alır; akıl burada doğuştan gelen ya da spekülasyonla geliştirilen temel kavrayışların toplamı olarak alınmaktadır*." Kişisel çıkar güdüsü sanayi çağında ön plana çıkarak toplumun ilerleyişindeki diğer önemli güdüleri bastırmıştır (Horkheimer, 2018: 71).

Heywood millet olmanın unsurlarını ortak tarih, dil, din, kültür ve ırksal birlik olarak belirtmektedir. Milletler genel olarak ortak bir tarihe sahiptirler ve bu tarihleri milli kurtuluş günleri gibi milli değerler haline getirerek hatırlanır kılıp korumaktadırlar. Kültürel birlik, milletin üyelerinin aidiyet hislerini içermesi ve farklılıklar göstermesi bakımından belli bir öznelliğe dayanır. Bundan dolayı insanlar organik siyasi topluluk olduklarını düşünürler ve milletler de sadakat ve sevgi içeren vatanseverliğin açığa çıkarıldığı psiko-siyasi varlık olarak tanımlanır. Irksal birlik duygusu da millet olmanın bir unsuru gibi görülebilir ama bu etnik birlik duygusu

modern dönem için ille de milli kimliğe dayanmak zorunda değildir. Millet olmanın diğer unsuru olan dil toplumları birbirinden ayırt edici bir sembolü ve aidiyeti ifade eder. Yine de ortak milli kimliğe sahip olmayan ama aynı dili konuşan halklar olduğu gibi ortak bir milli dili olmayan ama milli birliğe sahip milletlerde vardır. Din ise ortaklaşa ahlaki ve manevi değerleri ifade eden millet olmanın ana unsurudur. Yine de dini inanç mutlak olarak millet olma duygusunu karşılamaz. (Heywood, 2013a : 165-167). Renan'a göre dil ulus olmada ırktan farklı olarak birleşmeyi zorunlu kılan unsur değildir. ABD, İngiltere gibi ülkeler ortak dile sahip olsalar da aynı ulusa mensup değillerdir. Farklı dilleri konuşan ama aynı ulusu oluşturan devletlerde vardır. Bu konuda İsviçre birden fazla dile sahip bir ülke olarak örnek gösterilebilir. Yani ona göre birlik olma iradesi ortak dili paylaşmaktan daha önemlidir. Dilin bu konuda ırktan farklı bir anlamı olduğunu belirtmektedir. Çünkü tarihsel olarak oluşmaktadırlar. Din için de aynı şekilde başlangıçta sosyal gruplar için çok önemli olsa da modern ulus için bir temel oluşturmaz kanaatindedir (Renan, 2016: 45-48).

Hayes kültürel ve tarihi güç olarak dili milliyetin karakterinin önemli bir noktası olduğunu vurgulamıştır. Ona göre dil nesiller arasında bir bağ kurmakta ve böylelikle halk arasında birlik ve dayanışma duygularını sağlamaktadır. Bunu milli edebiyatta görmekteyiz. Tarihi gelenekler de milletin biçim kazanması ve benliğinin oluşmasında dil kadar önemlidir. İster aynı dine mensup halktan oluşsun ister farklı dinlere mensup olsunlar hakların dini geçmişleri vardır. Bu dini gelenekler de sadece insanlara inanç sağlamakla kalmayıp tören veya töreler yoluyla çeşitli adetler alışkanlıklar üzerinden ve edebiyat, hukuk gibi alanlara etkisi ile insanların kültürlerini biçimlendirmektedir. Milliyet açısından geçmişte yaşayan ataların bulunduğu toprağa duyulan duygusal bir itibar ve atadan kalma toprağa bağlılıkta vardır. Hakların aynı zamanda tarihsel bir siyasi geçmişleri vardır. Geçmiş zaferleri, yenilgileri, geçmiş siyasi tecrübeleri üzerinden de birlik duygusu ve milliyetçi duygular geliştirebilirler (Hayes 2010: 13–15).

2.3. Ulus Devlet

Ulus devlet adından da anlaşılacağı üzere ulus ve devletin birleşimini ifade etmektedir (Ritzer, 2011: 161, Karatani, 2017: 290). Dolayısıyla ulus devletin dayanağı bu iki bileşenin yani devletin ve ulusun tarihsel oluşumudur (Habermas 2012: 16). Ulusal devlet, baskın olan halkın devlet ile özdeşliğinin olduğu siyasi

etnisitenin bir taslağıdır (Gat ve Yakobson, 2019: 33). Heywood ulusal devleti bir siyasal örgütlenme ve ideal olarak iki ayrı şekilde açıklar. Buna göre ulus devlet ortak milliyet aidiyetliği üzerinden örgütlenmesi bakımından siyasal bir cemaattir. Her ulusun bir devlet olması ilkesi ise siyasal ideal boyutudur (Heywood, 2018: 308-309).

Devlet tanımlamasında temel özelliklerden biri devletin içeride ve dışarıdaki egemenlik iddiasına yönelik sürdürdüğü eylemleriydi. Dolayısıyla ulus devlet, devletin örgütsel yapısı ile kendisini ulus olarak gören alt grupların birleşmesidir denilebilir (Ritzer 2011: 161–162).

Sınırları belli bir alanı ifade eden ulus devlette egemenlik bu sınırlara dahil olan ulusa aittir. Fransız ve Amerikan devrimlerinde ulus devletin anlamı bu şekilde siyasal temel üzerinden tanımlanmaktadır. Bununla halk kendi yönetimini seçerek anayasa ve yasalara tabi olur. Diğer ulus devlet tanımlaması geçmişi uzun olmayan bir tanımlamadır. Buna göre teritoryal devletlerin içerdiği ortak bir etnik, dinsel ve kültürel bağları olan tikel halkı vardır ve bu özellikler halkı ulus kılmaktadır. Bu anlayışta çıkan anlam ulus devlet sadece tek bir ulusun oluşur diğerleri orada yaşayan ama o ulusa ait olmayan azınlıklardır sadece (Hobsbawm, 2018, 34). Gatt'da buna benzer şekilde ulusal devlette baskın çoğunluğu oluşturup siyaseten egemen hale gelen halkın veya çok etnikli durumda merkez siyasal unsur haline geldiğinde ulusa dönüştüğünü aynı zamanda bağımsız bir devleti oluşturmamış ama özerk veya özerklik için mücadele eden halkın da ulus sayılabileceğini belirtmektedir (Gat ve Yakobson, 2019: 33.).

Giddens ulus devleti evrensel kapsamı bakımından üç faktör ile açıklamaktadır. İlk olarak Avrupa ulus devlette gelişen askeri ve endüstriyel birleşmedir. Burada barışçıl ekonomik ilerlemeden çok askeri silah ve yöntemler önemlidir yani devletler askeri güç ve yeni silahlara sahip değilse dış saldırılara karşı dayanıksızdır. İkincisi ulus devletin belirgin özelliği olan devletin idari gücünün yayılması. Bu yayılma modern ekonominin kaynaklarını toplamayı sağlarken aynı zamanda idari gücün yükselişi modern devletlerin oluşturduğu uluslararası politik ilişkilerde devletler için yarar sağlamaktadır. Üçüncü faktör ise ulus devlet ile doğrudan bir bağı olmasa dahi modern dünyanın gelişimi ile ilgili olan bir dizi tarihsel gelişmedir (Giddens, 2008: 334).

Modern devlet ulusun keşfedilmesi ile aslında demokratik cumhuriyet halini almıştır. Buna göre yönetilenler siyasi etkinliği olan birer aktif vatandaş durumuna gelerek aynı zamanda bir ulusa aidiyet hisleri de onları birbiri ile dayanışma içerisine sokan itici güç olmuştur. Dolayısıyla ulus devlet farklı grup ve bireyleri ortak bir noktada bir araya getiren ve ulus temelli bir meşruluk getiren yeni ve soyut bir biçimdir. (Habermas 2012: 19)

Ulus devleti ekonomik, toplumsal ve siyasal olarak değerlendirirsek üç birleştirici unsuru vardır. Siyasi olarak ulus devletin temel bileşeni yurttaşlıktır. Yurttaşlar vergi ödeyerek devlet harcamalarına, askere giderek güvenliğe, seçimlere katılarak devletin yönetimine dahil olurlar. Dolayısıyla yurttaşların bu faaliyetleri meşru devleti ortaya çıkarmaktadır. Yurttaşlık ulus devletin siyasal yönünde bütünleştirici rol oynamaktadır. Ulus devlet ekonomik yönden ulusal piyasayı temsil etmektedir. Ulus devlet ekonomide, ortak bir para birimini, ticari faaliyetlerde ortak bir hukuku kullanır. Ulus devletin toplumsal yönünü ise, ulusal eğitim ve kültür belirlemektedir (Akbulut, 2007: 256-257).

Erözden ulus devleti yapısal unsurları bakımından ikiye ayırmaktadır. Bunlar; ülkesel bütünlük ve siyasal bütünlüktür. Bireyleri yurttaş olarak siyasal sürece entegre edilmesi ulusal çerçevede bütünleşmeyi sağlamakta ve bu siyasal bütünlüğü oluşturmaktadır. Sınır kavramı Antik Yunan'dan, Roma ve İmparatorluklara kadar hep vardı. Ancak buradaki sınır kavramı sadece mülkü çevrelemekteydi. Fransız Devrimi ve ulus devletin ortaya çıkışı ile de sınır kavramı, bunun ötesine geçerek doğrusal, kesintisiz sınır anlayışına geçilmiştir (Erözden, 2008: 117-118). Dolayısıyla ulus devlet, hukuken ve fiilen tanınmış coğrafi sınırlarda belli bir ulusu içeren siyasi ve idari teşkilattır (Yayla, 2011: 198).

Ulus devlet tek bir ulusa aitlik anlayışına dayanan devlettir ve belli bir ülke toprakları içinde ortaklaşa paylaşılan dil, din, ırk, kültür üzerinden resmi kimlik ve ideoloji ortaya çıkarmaktadır. Bu bağlamda devlet politikaları ulus devlet anlayışında dil, din, kültür gibi unsurlar üzerinde etki eder, bazen de diğer kültürel kimlikler için asimilasyon veya baskı yolu izleyebilir (Aktan, 2011: 198).

Ulus devlet iktidarın kaynağına ulusu yerleştirir. Ancak ulus burada sadece bireyler toplamını ifade etmekle yetinmez. Hem kültürel hem de siyasi bir varlıktır.

Ulus, devletin içerisinde kimliğini geliştirmektedir. Halk ulus ile birdir ve ulus devlet içinde diğer yönetimlerden bağımsız, özgürdür (Schulze, 2005: 195).

Ulus devlet bugün tam anlamıyla yoktur. Bugün tam anlamıyla uyuşmak ve beraber genişlemek anlamında ulus devlet, nüfuslarının çok etnikli yapısı ve etnik azınlıklar bakımından bölünmüşlük göz önüne alınırsa, yoktur (Smith, 2002a : 171). Heywood'a göre de ulus devlet her ne kadar ideal bir tip olsa da tam anlamıyla mükemmel değildir. Çünkü devletlerin çoğu, içerisinde etnik ve kültürel açıdan benzer unsurlar içermemektedir (Heywood: 2018: 309).

2.4. Ulusçuluk

Milliyetçiliğin modern dönemin ürünü olduğunu ve ilk kullanımının 18. yüzyıl sonunda Johann Gottfried Herder, Abbe Agustin de Barruel tarafından olduğunu belirten Anthony D. Smith bu kavramın son yüzyıldaki kullanımının anlamlarını beş maddede özetlemektedir;

1. *"Milletlerin oluşma ya da gelişme süreci,*
2. *Bir millete ait olma duyarlılığı ya da bilinci,*
3. *Bir milletin dili ve simgelerle temsili,*
4. *Bir milleti temsil eden toplumsal ve siyasal hareket,*
5. *Hem genel hem de özel bir millet öğretisi ve/veya ideolojisi"* (Smith, 2013: 19).

Milliyetçiliği tanımlamanın zorluğu milliyetçilik kavramının tek başına kullanılmayıp önemli fakat zayıf olarak bir halkanın zinciri içerisinde kullanılmasıdır. Bu zincir yurttaşlık, vatanseverlik gibi veya popülizm, yabancı düşmanlığı, etnizm gibi terimler içermektedir. Bunların her biri farklı kullanımlarda farklı anlamlara gelmektedir. (Balibar, 2000:62).

Milliyetçilik üzerinde çeşitli tanımlar ve açıklamalar bulunmaktadır. Ortak uzlaşı ise en genel şekliyle onun bir "millet kaygısı" olduğu yönündedir. Milliyetçilik bu milli kaygı ile milleti daha iyiye götürmeye çalışan, geliştiren, çoğaltan bir ideolojidir. Bu doğrultuda milli özerklik, kimlik ve birlik milletin varlığı için temel oluşturmaktadır ve bu ideolojinin amaçlarıdır. Dolayısıyla milliyetçilik, üyelerinin milleti meydana getirmeyi amaçladığı özerklik, kimlik, birlik hedeflerini içeren bir

ideolojik harekettir. Bu tanımlar milliyetçiliği hedefler, amaçlar temelinde ülkesel ve genel olarak açıklamaktadır. Milleti kabul eden bu tanımlar milliyetçilik öncesi milleti görmezden gelerek, soyut bir millete atıfta bulunmaktadır. Bu kargaşa iki şekilde açıklanabilir. Milliyetçilikte halk millet hissine dayanan topluluktur ve hayali bir davranıştır. Dolayısıyla milliyetçilik üyelerinin faaliyetlerinin yanında milli tarih, milli anma törenleri, milli eğlenceler gibi milliyetçi faaliyetleri de içermektedir. Diğer önemli noktayı ise millet oluşturur. Millet, milliyetçilik için öncelikli odak noktasıdır. Milliyetçi ideoloji 18. yüzyılda ortaya çıkarken millet daha öncesinde de tasavvur edilmekteydi. Dolayısıyla iki kavram birbiri ile uyumlu olsa da ayrı tanımlamalar ister (Smith, 2013: 20-23).

Delannoi de aynı şekilde ulus ve milliyetçiliği ayırmaktadır. Milliyetçilik çoğunlukla ulusa dayandırılsa da ulus milliyetçiliği anlamada yeterli değildir. Milliyetçiliği tanımlamak ulusu tanımlamaktan daha kolaydır. Milliyetçilik dini bilgileri de kapsayan bir ideoloji, meşrulaştırma ve seferber etme aracı olmakla birlikte hem kişisel hem kolektif bir esenliği de içermektedir. Aynı zamanda milliyetçiliği tanımlamada iki şeyden kaçınmak gerekmektedir. Bunlardan ilki milliyetçiliği ulusu hiç dahil etmeden açıklamaktır. Bu milliyetçiliğin ulusal kültür düzeyiyle bir algılanmasını ve onun üzerinden uygulanan bir egemenlik olduğu düşüncesidir. Anglosakson ülkelerde hakimdir. Ancak bu yaklaşım 20. yüzyıldaki milliyetçiliğin aşırılık içeren biçimlerini açıklayamamaktadır. İkincisi ise, milliyetçiliği ulusun türevi olarak gören eğilimdir. Bu eğilim ise milliyetçiliği ulusun iyi halini kötü ve öfkeye dönüştüren, özellikle de Fransa'da görülen eğilimdir. Bu eğilimleri görmezsek milliyetçilik ve ulus eşit olarak vardır. Ancak ulus tarihsel açıklama yönünden daha şanslıdır. Milliyetçilik ise siyasal kaynakların kültürel homojenlik için kullanıldığı bir düşmanın ve bunun üzerinden bir planın geliştirilip kitlelerin harekete geçirildiği anlayıştır (Delannoi, 1998: 32-33).

Milliyetçilik, vatanseverlik ve milliyet bilinci olarak basit şekilde ifade edilebildiği gibi (Hayes, 2010: 12) "*..ulusu politik bir yapının özellikle bir devletin temeli yapmayı amaçlayan bir doktırin ya da politik bir hareket*" şeklinde de ifade edilmektedir (Ritzer, 2011:161). Smith de milliyetçiliğin, milliyetçi hareketten bağımsız da var olabileceğini belirtmekte ve milliyetçiliğin tanımını halk adına var olan veya potansiyel bir millet tarafından birlikte özerklik ve kimlik amacı güden ideolojik bir hareket olarak belirtmektedir (Smith, 2017:121). Giddens ulusçuluğu

siyasal düzende bireyler arasındaki ortak sembol ve inançlar üzerinden beliren toplumsallığa dikkat çekerek psikolojik bir olay olarak tanımlamaktadır (Giddens, 2008:159).

Milliyetçilik konusunu tanımlamada iki ayrı tartışma ilkesi karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan biri insanların doğal yani kendiliğinden farklı uluslara ayrılmış olması, ikincisi ise ulusun doğal değil siyasal bir cemaat olarak algılanmasıdır. Diğer tartışma konularından biri ise doktrin ve ideoloji yönünden milliyetçiliğin ne olduğu konusudur. Bir doktrin olarak milliyetçilik dünyanın ulus devletlere bölündüğüne ve ulusların kendi bağımsız devletlerini kurabilme hakkına vurgu yapar. Milliyetçiliği bir ideoloji olarak değerlendirmek gerekirse siyasal, kültürel ve etnik milliyetçilik olarak ayrışmaktadır. Siyasal milliyetçilik, ulus ideali için kullanılan, kapsamı oldukça geniş girişimleri ifade eder. Kültürel milliyetçilik, ulusun yeniden inşası için ulusal dil, din veya kültürel birlikteliğin güçlendirilmesine vurgu yapar. Etnik milliyetçilik ise kültürel milliyetçiliğe benze fakat ortak atadan gelme anlayışı hakim olduğu için daha güçlü bir özgünlüğü ifade etmektedir (Heywood, 2018: 206).

Milliyetçilik terim olarak Fransız devrimi ile beraber kullanılmaya başlanmıştır. Bu terimi Jakoben gruba karşıt olan Fransız papazı Augustin Barruel kullanmıştır. 19. yüzyılda ise yaygın bir doktrin siyasi bir hareket haline gelmiştir. Bir fikir olarak milliyetçilik Fransız Devrimi ile gelişmiştir. Bunun öncesinde prenslik, krallık gibi bölgelerde yaşayanlar için milli kimlik bilinci ve bundan doğan vatanseverlikten ziyade daha çok yöneticiye veya hanedanlığa bağlılık duyguları olan tebalardı. 1789'da Fransız Devrimi Jean Jacques Rouessau'dan ve halkın kendini yönetmesi ilkelerinden etkilenen halk adına yani "Fransız milleti" adına hareket eden devrimcilerin eseriydi. Dolayısıyla milliyetçilik "tahtın tebası" yerine vatandaşlık fikrine dayanan demokratik bir doktrindi. Devrim ve sonrasında Napolyon savaşları Fransa'ya karşı bir milli birlik bilincini de doğurmuştur (Heywood, 2013a: 161). Dolayısıyla milliyetçiliğin yayılmasında Fransız devriminin sert etkisi, devlet adamlarının ve halkların Napolyon ve devrime olan tepkisi etkiliydi (Hayes, 2010: 76). Milliyetçilik her ne kadar Fransız Devrimi ile ortaya çıkmış ve sanayi ve ticaret yolu ile Avrupa ülkelerinin bir araya gelip milletleşme süreci ile açıklanmaya çalışılsa da sürekli değişen bir olgu olması bakımından yetersiz bir açıklamadır. Tatar'a göre milliyetçiliğin otaya çıkışı ve gelişimi belli bir dönemle veya mekanla açıklanamaz. Çünkü mekan olarak Avrupa üzerinden gidilirse, 1780'de Ötüken'de Bilge Kağan'ı

anlamak imkansızlaşacaktır (Tatar, 2008: 132). Tarihsel olarak milliyetçilik tıpkı sömürgecilik gibi Avrupa merkezci küreselleşmenin ürünüdür. Milliyetçilikte ulus devlet üzerinden bakılırsa, ulusallığa giden süreç daha önceki devletlerarası ilişkilerden doğmuştur. 19. yüzyılın ikinci yarısında ulusun yayılması, küreselleşme sürecine, devletlerarası ve devletler ile vatandaşları arasındaki hukuk ilkelerinin küresel olarak da yayılması ve devlet içerisindeki yerel farklılıkların ulusun tek biçimliliği üzerinden ortadan kaldırılması ile devam etmiştir. Milliyetçilik küreselleşmeye katkıda bulunurken aynı zamanda dünyayı ulusal alanlara bölmüştür (Dirlik, 2009: 65-66).

Milliyetçilik kaynağı ve gelişimi bakımından Avrupa merkezli olsa da artık sadece Avrupa'ya özgü değildir. Özellikle İslam dünyası olmak üzere Asya, Afrika gibi topraklara yayılmıştır. Buna Hindistan, Vietnam, Kamboçya, Tayland veya Afrika gibi yerlerdeki siyah halkların militan milliyetçiliği de eklenmiştir. Yine aynı şekilde Fransa, Britanya, Portekiz gibi ülkelerin denizaşırı sömürgelerinin çözülmesi milliyetçiliğin göstergesidir (Hayes,2010: 11-12).

Milliyetçilik ifadesi, millet ve milli devletin oluşturulması ve devamlılığını kapsayan süreci, millete olan aidiyet hissi, millete özgü dil ve semboller, milli irade için bir kültürel doktrinle beraber milli amaçlar doğrultusunda bir ideoloji ve bunun için gerekli olan toplumsal, siyasi hareketi içermektedir (Smith, 2017: 119).

Milliyetçi ideolojiye göre, dünya birbirinden farklı tarihe sahip milletlere ayrılmıştır ve siyasal, toplumsal gücün merkezi olan ulusa sadakat her şeyden önemlidir. Özgürlük ve bağımsızlık için bir ulusa ait olmak zorunludur. Bunun yanı sıra dünya barışı için ulusların güvenlik ve bağımsızlık içinde olmaları gerekmektedir. Burada özellikle devlet üzerinden bir açıklama yoktur çünkü milliyetçilik milletle açıklanabilecek bir ideolojidir (Smith, 2017: 121).

2.5. Küreselleşme

Küreselleşme İngilizce kökenli, sıfat olarak top, isim olarak ise dünya modeli anlamına gelen "globe" kökünden gelmektedir. The globe, dünya, yani yeryüzü demektir. Bu kökten türeyen global dünya geneli gibi bir anlam veya olayları etkileme anlamları taşımaktadır. Dolayısıyla küreselleşme bir olay veya nesnenin tüm dünyaya etki etmesidir (Talas, 2008: 9).

Küresel kelimesi uzun zaman önce kullanılmaya başlanmıştır ve küreselleşme terimi ise 1960'larda kullanılmaya başlanıp ve 1990'larda ise sosyal bilimler literatüründe, üzerinde derin tartışmalar yapılmaya başlanmıştır. Oldukça ünlenen küreselleşme kavramı aynı zamanda çok tartışmalı ve taraflı bir kavramdır (Güzelsarı 2018: 269). Küreselleşmenin bir kavram olarak net bir zemine oturtulması güçtür. Küreselleşme kimilerine göre küreselleşme günümüz dünyası için tamamen değiştirici bir itici güçtür. Kimilerine göre ise dünya şuan iddia edildiği kadar bütüleşik değildir.

Önceki tarihsel toplumlardan farklı olarak günümüz dünyasının toplumu küreseldir. Küreselleşme diğer tarihsel dünya toplumlarının küresel bir sistem içinde birleşmesi sürecini ifade etmektedir ve bu sürecin doğası, sonuçları bugün dünya siyasetini derinden etkilemektedir. (Modelski, 2008: 75)

Küreselleşme gündelik dilde kullandığımız ve anladığımız şekilde ifade edecek olursak, dünya üzerinde zaman, mekan gibi sınırların önemsiz hale gelmesi, küresel mal ve hizmetlere ulaşımın kolaylaşması, haberleşme ağının dünya genelinde erişebilirliğinin artması, aynı zamanda insanların popüler şeylere yönelerek giyim, yemek, stil, hatta kullandıkları eşyalar bakımından bile benzer ortak kültür oluşturmalarını ifade etmektedir. Küreselleşme genel olarak; dünya genelinde mal, hizmet, insan hareketliliğinin sınır ötesi hızlanması, bilginin, teknolojinin ulusötesi nitelik kazanması, farklı yerelliklerin artan ilişkilerinden karşılıklı küresel bağlantılılığın gelişmesi, çok-uluslu şirketlerin ulusal devletlerin ekonomilerini aşan küresel güç haline gelmesi, zaman ve mekanın sınırlarının ortadan kalkması, ulus devletleri aşan küresel kurumlar, küresel bir kimlik ve kültürün oluşması anlamına gelmektedir (Güzelsarı, 2018: 270). Tüm bunlar genel ifadelerdir.

Küreselleşme son dönemin moda kavramlarından olmakla birlikte üzerinde en çok konuşulmasına sebep olan şey aslında onun "şeylerin kontrolden çıkması" hissini veriyor olmasıdır. "*Küreselleşme fikrinin taşıdığı en derin anlam, dünya meselelerinin belirsiz, ele avuca sığmaz, ve kendi başına buyruk doğasıdır; bir merkezin, bir kontrol masasının, bir yönetim kurulunun, bir idari büronun yokluğudur.*" (Bauman, 2012: 64). "*Şekilleri ve etkilerinden bağımsız olarak küreselleşme, daha önce birbiriyle bağlantısı olmayan kişi, topluluk, kurum ve toplumlar arasında bağlantılar oluşturur*". (Heywood, 2013b: 36). Dolayısıyla küreselleşme, dünya genelinde sınırları ortadan kaldırarak toplumları ve kurumları farklı zaman ve mekan algısı ile birbirine kaynaştıran, birleştirici ve bağlayıcı nitelikte süreçlerdir. (Larrain, 1995: 207).

Küreselleşme bizim çok uzağımızdaki kararların, olayların bile yaşantımıza olan etkilerinin artması bağlamında "karşılıklı bir bağlanmışlığı" ifade etmektedir. Bu anlamda küreselleşme coğrafi açıdan mesafelerin önemini azaltan dolayısıyla ulus devletlerin sınırlarını önemsizleştiren özellikte olsa da tam anlamıyla küresele tabi bir yerel ve ulusallıktan da konuşulamaz. Küreselleşme yerel, ulusal ve küresel olayların birbirini etkileyerek siyasal süreci genişletmesidir. Aynı zamanda küreselleşme karmaşık ve tartışmalı, yani yoruma açık bir kavramdır. Küreselleşme çoğul bir süreci ifade etmektedir. Yani tek bir süreçten ziyade içe içe geçmiş süreçler bütününü, devletlerin uluslararası işbirliğini gerektiren devletlerarası karşılıklı bağımlılıktan kaynaklanan sorunlardan doğan kolektif ikilemi ifade etmektedir. (Heywood, 2013b: 35-36).

Savran'a göre, küreselleşme teorisi aksini iddia etse de, küreselleşme dünyanın bütünleşmesi demek değildir. Küreselleşme bir biçimdir bütünleşme ise içerik. Dolayısıyla bütünleşme bu kavramın gerisinde yer almaktadır. Küreselleşme teorisinde içerik biçimi almalı ve içerik ve biçim ayrılmaz bir bütündür. Küreselleşme kavramı için bütünleşme vurgulanmamalıdır. (Savran, 2008: 22).

Küreselleşme, planlı ya da merkezi bir gelişme değildir ancak kontrol edilemez özelliktedir. Küreselleşme girişimler çokluğunun Avrupa'dan dünyaya yayılması ve geliştirmesi sürecini ifade etmektedir. (Modelski, 2008: 78). Küreselleşmenin kaçınılmazlığı fikri, küresel dünyanın dışında kalmanın pek mümkün olmadığı savına ve küreselleşmenin artık dünya çapında geri çevrilemez süreç olarak görülmesine dayanmaktadır (Savran, 2008: 127).

Küreselleşmeyi tek başına bir neden sonuç ilişkisi üzerinden değil de farklı süreçlerin karmaşık sonucu olarak değerlendirmek daha doğru olacaktır. Her şeyi küreselleşme üzerinden açıklamak veya onunla ilişkilendirmek yanlıştır. Çoğu zaman bu olgular uluslararasılaşma ve liberalleşme ile daha çok ilişkilidir. (Jessop 2005: 268)

Küreselleşme tek bir eylem olmadığı gibi tarihsel de bir süreçtir. Bu sürecin nerde bittiği ile ilgili bir şey söylemek pek mümkün değildir. Bunun nedeni, küreselleşmenin çok geniş bir coğrafi alanda etkili olması ama aynı ölçüde her yere ulaşmamış olmasıdır. Dolayısıyla küreselleşme için tüm dünyanın tekleşmesi anlamına gelmemektedir (Hobsbawm, 2018: 73). Küreselleşme karmaşık ve farklı biçimler alan bir süreçtir. Kapitalizm ile beraber ulaşım ve iletişim araçlarının gelişerek tüm dünyaya

yayılması dünya pazarını oluşturmuştur. Küreselleşme sadece farklı tarih biçimleri değil, güçlü bir devletin kültürü ve egemenliğini içeren bir süreçtir. Küreselleşmenin bu yönüne ABD'nin kültürel egemenliğinin etkili olduğu bir süreç olarak gösterilebilir. (Larrain, 1995: 213).

Küreselleşmeyi tanımlarken salt ekonomik yaratım odak noktasına otursa da mesafe ve zaman gibi teknik engellerin aşılması daha önemlidir. Örneğin eskiden malların taşınma olanakları ticaretin önünde engel oluşturmaktaydı. Modern hava yolu taşımacılığının tarımsal ürünlerin mevsimlerden bağımsız olarak taşınmasını olanaklı kılarak üretim ve ticaretin ulusötesi nitelik kazanmasını sağladı. Artık üretimde de yeni bir aşamaya geçilerek, önceden başka ülkede üretilen bir şey için o ülkede fabrika kurmak ve üretim sürecini oraya taşımak yerine parçaların farklı farklı ülkelerde üretilip birleştirilmesi mümkün hale gelmiştir. Yani üretim ve küresel işbölümü devletin siyasal sınırlarının ötesine geçmiştir (Hobsbawm, 2018: 75-76). Küreselleşme teknik yönden standartlaşma ve türdeşleşmeyi beraberinde getirmektedir. Türdeşleşme eğilimi teknolojik açıdan oldukça güçlüdür. Örneğin, ulaşım alanında, dünyanın her yerinde havaalanları birbirinin aynısı gibidir (Hobsbawm, 2018: 78).

Kapitalizm süreci sanayileşme ve makineleşmenin sonucunda üretimin ulusal pazarda artı ürün vermesiyle dış pazara olan ihtiyaçtır. Dolayısıyla malların serbest dolaşımı fikri ve ulusal sınırların aşılmasıyla beraber küreselleşme kendisini öncelikli olarak ekonomik alanda göstermeye başladı. Küreselleşme çok boyutlu olmakla birlikte aynı zamanda modernleşmenin de devamı niteliğindedir. Küreselleşme siyasi olarak demokrasi, ekonomik olarak serbest piyasayı, kültürel olarak Batılı anlayışı, hukuksal boyutta ise pozitif hukuku, dolayısıyla liberal değerleri benimsetmeye çalışmaktadır. Modern dünyaya entegre olmanın koşulu bunlardır. Bu değerler ile birlikte küreselleşme, ulus devletlerde bir reformun, özellikle siyaset ve yönetim anlamında, gerekliliğini ortaya çıkarmıştır (Yaman ve Önder, 2018: 233-234).

Tomlinson küreselleşmeyi "karmaşık bağlantılılık" olarak ifade etmektedir: "*Bu kavramla anlatmak istediğim, küreselleşmenin modern yaşamı karakterize eden, hızla gelişen ve giderek yoğunlaşan karşılıklı bağlar ve bağımlılıklar ağına işaret ettiğidir.*" (Tomlinson, 2004: 12). Aynı şekilde Held ve Mcgrew de küreselleşmeyi "*kıtalar ve bölgeler arası etkinlik, etkileşim ve yetke kullanımıyla, akış ve şebekeler yaratan, -hacmi, yoğunluğu, sürati ve etkileri açısından değerlendirilen- toplumsal*

ilişkilerin ve işlemlerin mekânsal örgütlenmesindeki dönüşümün cisimleştiği bir süreç veya süreçler kümesi" olarak nitelendirmektedirler. (Held, Mcgrew, vd., 2008: 89).

Küreselleşme ile ilgili genel bir yanılgı ise herkesin küreselleşmeden eşit şekilde faydalanabileceği kanısıdır. Küreselleşmenin dünyadaki herkesin eşit bir şekilde mal ve hizmetlere ulaşması, aynı para ve kaynaklara sahip olması aşamasına geçildiğini varsayalım, dünyanın herhangi bir ülkesinde yaşamının diğerinden farkı olmaması demektir. Ancak, insanların sahip oldukları kaynakların farklılığından dolayı imkansızdır. Çünkü kimi zengin kimi fakir olan, kimi özgür kimi tutsak olan insanlar eşit kaynaklara ve olanaklara sahip değildir. Dolayısıyla bu durum küreselleşmeden bağımsızdır tıpkı doğaları gereği herkesin ulaşamadığı ürün veya hizmetler gibi. İktisatçıların pozisyonel mallar olarak nitelendirdiği doğaları gereği sınırlı olan mallara mutlak erişim tam küreselleşmede bile sağlanamaz. Yani küreselleşme çok ileri bir noktaya ulaşsa da herkes için erişim sağlar fakat doğal kaynakların eşitsiz paylaşılmış olduğu dünyada eşit erişimi sağlayamaz. Küreselleşme bu eşitsiz dünyada ürünlere eşit erişimi sağlama amacı beslemektedir. (Hobsbawm, 2018: 77-78). Aynı durum ülkeler için de geçerlidir. Her ülke ve her toplum küreselleşmeye eşit bir şekilde entegre olamamaktadır.

3. ULUS DEVLETİN ORTAYA ÇIKIŞI ÜZERİNE

Ulus devlet modern bir oluşumdur. Westphalia ile başlayan ve Fransız Devrimi ile şekillenen ulus devleti anlayabilmek için önceki siyasi birimleri tarihsel açıdan incelemek gerekmektedir. Ulus devlet belirli unsurları içermesi bakımından diğer önceki devlet birimlerinden ayrılmaktadır. Bunlar genellikle ortak dil, din, kültür ve ulus olma bilincini kapsamaktadır. Ancak özellikle ulus devleti önceki siyasi birimler ayıran "modern" devlet oluşumu olmasıdır. Bu doğrultuda ulus devlet Fransız devriminden sonra iktidarın kaynağı bakımından, egemenliğin ise halka geçmesi açısından kendinden önceki birimlerden ayrılmaktadır.

Ulus devletin öncesindeki siyasal birimlerde de benzer özellikler görülmektedir. Bunların bugün anladığımız anlamda modern ulus devleti karşılayıp karşılamadığının tartışıldığı ve ulus devletin tarihsel bağlamda ele alındığı bu bölüm önceki siyasal birimlerin ulus devlete benzer ve ulus devletten tamamen farklılaşan yönleri üzerinde durmaktadır.

3.1. Antik Yunan

Antik Yunan devletleri ya da daha bilinen adıyla "polisler", ilk olarak M.Ö.12-11.yüzyıllarda Dorlar'ın Yunan yarımadasına yönelik saldırılarından kaçarak yarımadanın kıyı kasabalarına, Anadolu'nun batısına ve Ege adalarına yerleşen Akhalar olarak bilinen kabileler tarafından kurulmuştur. Polisin bu en ilkel versiyonunda kararlar ataerkil bir sistem içinde kabile reisleri ya da yaşlılardan oluşan kurullar eliyle alınırdı. Ancak M.Ö. 9-7. yüzyıllarda tarımın gelişmesi ve buna bağlı olarak ortaya çıkan nüfus artışı bir zenginleşmeyi doğurmuş ve bu zenginliğin sahibi kabile reisleri, zaman içinde karar alma sürecini kendilerinde merkezileştirerek aristokratik bir yönetimin doğmasını sağlamışlardır (Göze, 1989: 1-2). Aristokratik yönetim, ilerleyen yüzyıllarda tiranlıklara yerini bırakmış ve sonunda da demokratik yönetim düşüncesi gelişmeye başlamıştır.

Antik Yunan siyasal örgütlenmesi ve devlet yapılanması Polisten ayrı düşünülemez. Polisin en önemli özelliği küçük boyutlarıdır. Başlangıçta az gelişmiş tarım ekonomisine bağlı toplulukların mekânı olan polis sözcüğü fiziksel özelliklerinden dolayı "yüksek kent" ya da "tepedeki kent" anlamlarına gelmiştir.

Ancak toplumsal ve siyasal gelişmeler Polise yüklenen anlamı değiştirmiş ve zaman içinde kutsal bir dinin ya da dünyevi zevklerin en büyüğü olarak da görülmeye başlamıştır (Yalçınkaya, 2015a: 29). Örneğin Perikles'e göre polis kelimesi, "*harita üzerindeki bir yerden çok daha ötede bir şey, yani insanların birliğe ulaştıkları yer demekti*" (Sennett, 2011: 32). Polisin mekânları da bu değişimin izlerinin en açık görülebileceği yerlerdir. Örneğin tarım ekonomisi döneminde Agora yalnızca bir pazar yeri iken, zamanla siyasal bir meydan özelliği kazanmıştır

Polis yalnızca mekânsal bir bütünü, bir şehri tanımlamıyordu. Bunun yanında bir "topluluğu" hatta bugün devlet dediğimiz örgütlenmeyi de tanımlıyordu. Çünkü Polis siyasal olanın bizatihi kendisiydi. Nitekim bugün Batı dillerinde siyasetin karşılığı olarak kullanılan "politika" sözcüğünü de kendisinden üretecekti. Polisler kendi kendini yöneten özerk toplumlardı. Polisin özgür yurttaşlarının (kadınlar, köleler ve kente gelen yabancılar yani metikler hariç) doğrudan şehir yönetimine katıldıkları demokratik yönetim düşüncesini inşa ettiler. Özellikle M.Ö. 5. yüzyıldan itibaren bir mecliste müzakereler yoluyla alınan kararlar dönemi başladı. Yani yasal olarak kamuyu ve kolektif görevleri temsil eden insanların tartışması ve ardından kararlar alınması süreci başladı (Roberts, 2019: 50-54).

Antik Yunan demokrasisinin bugünkü hükümet sistemlerine benzemeyen yanları yanında benzeyen yanları da bulunmaktadır. Oy kullanma hakkı olan yurttaşlardan oluşan halk meclisi (Eclesia) bir nevi yasama organı olarak görülebilir. Bu meclis yılda on kez toplanır ve yasaları yapardı. Yürütme ise "Beşyüzler Meclisi" ve mahkemeler eliyle kullanılmaktaydı. Meclise yasa önerileri vermek yanında hapis ve ölüm cezalarına karar vermek, maliyeyi kontrol etmek, donanmayı ve cephaneliği hazır tutmak gibi görevleri de bulunmaktaydı. Karar ve yürütme organları üyeliklerinin tespitinde nadiren ve çok az mevki için seçim yöntemi uygulanmaktaydı. Üyeliğe getirilme sırayla ya da kurayla yapılıyordu (Çınar, 2014: 207-208).

Antik Yunan şehir devletleri denildiğinde akla ilk olarak Atina gelir. Yukarıda anlatılan yönetim sistemi de büyük oranda Atina örneği üzerinden kurulmuştur. Ancak Atina dışında Sparta, Korint ve Delphoi gibi başka kent devletleri de vardı. Atina demokrasiyle yönetilirken diğerlerinde genellikle monarşik ya da oligarşik yönetimler vardı. Köken itibariyle Atina yarımadasını oluşturan tüm şehir devletlerinin halkları benzer kökenlere sahip olmakla birlikte, -biraz da coğrafyanın etkisiyle- güçlü bir merkezi devlet ortaya çıkaramamış, küçük yönetim birimleri eliyle yönetilmiştir.

Başka bir deyişle modern zamanlara özgü bir ulus yapılanmasından antik dönemde söz etmek mümkün gözükmemektedir.

Öte yandan Renan (2016: 34-35) da eski çağlarda kutsal kabul edilen bir yönetici tarafından yönetilen şehir devletleri, imparatorluklar, cumhuriyetler gibi siyasal birimleri ulus olarak kabul edemeyeceğimizi, çünkü bunlarda bugünkü anlamıyla vatandaşlık kavramının olmadığını belirtir. Bu nedenle Atina, Sparta, Sayda gibi şehirler küçük "*vatanseverlik birimleri*" olsalar da bir vatan ve ulus anlamı taşımazlar.

Bir ulus kimliği oluşturmanın önündeki engellerden biri de din olmuştur. Pagan bir inanç sistemine sahip olan Yunanlılar ortak bir inanç sisteminden de yoksundu. Bir polisin yurttaşlarının başka bir polisin yurttaşlarını yabancı olarak görmelerinin en önemli sebebi mekansal farklılıklar değil, dindi. Her kentin kendine özgü kutsallığı yanında, tanrıları ve tapınma biçimleri bulunmaktaydı. Polisler ortak bir ticari çıkar ya da düşman saldırısında geçici olarak bir araya gelseler de sözü edilen dinsel farklılıklar onları güçlü bir merkezi yapılanmadan alıkoymuştur. Ticari bir çıkar ya da düşman saldırısı zamanı bir araya gelen bu kentler tarihin büyük bir kısmında birbirleriyle savaşmıştır. Bunların en önemlisi kuşkusuz Atina'nın Spartaya karşı kaybettiği Peleponez savaşıdır. Nüfusu zaten az olan bu kentlerin bir de savaşlar yoluyla kırıma uğraması güçlü bir ulusal kimlik oluşturmanın önündeki önemli engellerden biri olmuştur. Öyle ki Peleponez savaşında savaşın kazanan Sparta olmasına rağmen, büyük kayıpları yüzünden kendi tarihinin de sonunu getirmiştir.

Renan (2016: 47-48) gibi bazı yazarlara göre ise modern zamanlarda ulus tanımı içinde kabul edilen ortak bir inanç sistemi ve din ulus devlet için bir temel oluşturamaz. Atina bunun iyi örneklerinden biridir. Başlangıçta din, sosyal gruplar ve aile için önemli olmakla birlikte zaman içinde adetlerle ilişkili bir devlet dini ya da kültür haline dönüşmüştür. Bunun en iyi örneği Aglaulus sunağında vatan uğruna ölmeye yönelik yemindir. Yemin dini bir ritüel gibi görülse de esasen bu bir yurttaşlık bağı oluşturma kültüdür. Çünkü bu yemini etmeyen Atinalı kabul edilmez.

3.2. Roma

M.Ö. 1200'lerden sonra İtalya'ya gelen İtalikler yerli halkla karışarak Latin toplumunu ortaya çıkarmıştır. Anadolu'dan gelen Etrüskler ise Latinlerin üzerindeki egemenliklerini bir dizi yapısal farklılaşmalarla pekiştirmişler ve uygarlığın ortaya çıkmasına zemin hazırlamışlardır. Etrüskler'in fethini izleyen yüz yıl kadar sonra kent durumuna gelen bu Latin köyleri, çeşitli ürünler üreterek, Kartaca, Fenike ve Ege adaları ile ticaret yapmaktaydı. Roma'nın bu erken döneminde siyasi örgütlenme *civitas* adı verilen bağımsız kentler şeklindeydi. Bu kent devletlerinin başına en yüksek komutan, yargıç ve din adamı olan krallar seçilmekteydi. Remus ve Romulus kardeşlerden Romulus'un Remus'u öldürmesi üzerine M.Ö. 753'de kurulduğuna inanılan Roma Krallığı, Etrüskler'in egemenliğinde birleşen Latin köylerinden oluşmaktaydı. Fakat zamanla bu iki toplum arasındaki çatışmada Etrüsklere karşı Latin halkın aristokratları güçlenmeye başlamıştır (Şenel, 2019: 202-203). 8. yüzyıldan 6. yüzyıla, yani Etrüsk kökenli kralın soylularca kovulmasına kadar krallık yönetiminin olduğu varsayılan Roma, bir soy toplumu örgütlenmesidir. Roma'yı oluşturan halk "*populus romanus*"; kabile, fratri, klan şeklinde bölünmektedir. Roma halkını oluşturan anlayışa göre ortak adları taşımak ve ortak kökenden gelmek önemlidir.

Toplumsal ayrışma Roma siyasal otoritesinin kurulmasında etkiliydi. Roma toplumunu oluşturan klanlar doğuştan soylu görülen bir sınıfa dönüşerek, patriciler adını almış ve belli bir kesimi kendilerine tabi kılmışlardı. Bunlar sığıntı anlamına gelen "*cleines*"lerdir. Roma'da siyasal sürece dahil olmanın koşulu, etkin bir soydan gelmiş olmaktı. Roma hakimiyetindeki plebler ise çiftçilik, zanaat, ticaret ile uğraşan, Roma halkının parçası sayılan, özgür ve mülk edinebilen ama seçme seçilme hakkı olmayan kişilerdi. Kral otuz *fratriden* oluşan Comitia Curiata Meclisi tarafından ilan edilmekteydi. Başrahip, başkomutan ve başyargıç olarak bütün erki toplayan kral, dini, siyasi ve askeri olarak "*imperium*" yani kutsal kabul edilmektedir. Kralın iktidar yetkisinin temelini oluşturan senato ve klan başkanlarından oluşan Comita Curiata ise savaş ve barışa karar veren kralın yanındaki yönetim organlarıdır (Yılmaz, 2015: 167-168).

Roma, Etrüsk kralların ele geçirmesiyle gelişse de güç kaybeden bu Etrüsk yönetiminin krallarını sonunda kovmuştur. Böylece, zengin ve soylu kişilerin temsil

edildiği senato ve halk meclisinden oluşan yeni bir yönetim, yani cumhuriyet kurmuştur. İktidar artık zengin bir azınlığın elindedir (Keenan, 2017: 53). M.Ö. 509'da aristokrasi denetiminde kent devletine dönüşen Roma, cumhuriyet olarak anılsa da senatoyu oluşturan aristokrasi tarafından yönetilmekteydi. Bu dönemde yüksek devlet görevlisi olan *magistralar* ve hükümet sisteminde yasa tasarılarının müzakere edildiği senato patrici ailelerden oluşmaktaydı. Ekonomik, siyasi açılardan ikinci sınıf yurttaş olarak kabul edilen plebler ise başlangıçta siyasal sistemden dışlanmışlardı. Bunun sonucunda plebler isyan ederek, kendi halk meclislerini kabul ettirmişlerdi. 12 levha yasalarının kabulü, halk meclislerinin oluşması Roma halkının siyasal sürecin içinde tutarak ortak yönetim resmini çizmiştir (Yılmaz, 2015: 168-170).

Zaman içinde Roma hızlı bir yayılma dönemine girmiş ve tüm İtalya tamamen Roma önderliğinde birleştirilmiştir. Roma'nın bu hızlı ilerleyişinde aristokratlarca yönetilen köylü sınıfı ve federal sistem deneyimi etkiliydi. Roma'nın ilerleyişi sonunda Kuzey Afrika'daki Kartaca imparatorluğu ile savaşmasına yol açmıştır. Kartacalıları Sicilya'dan süren Roma burayı magistra yani vali tarafından yönetilen ve kendisine vergi veren eyaleti haline getirmiştir. Böylece, Roma Batı Akdeniz'de üstünlüğü elde etmiştir (McNeill, 2002: 241-244).

İmparatorluk yönetimini kuran Oktavianus M.Ö. 27'de ulu anlamındaki Augustus ve İmperium unvanlarını almıştır (Keenan, 2017: 54). Augustus bazı reformlarla Roma yönetimini merkezi yapıya kavuşturmuştur. Senatonun ve magistraların yetkilerini azaltmıştır. Askeri ve idari makamlar orta sınıflara bırakılırken, köleler ve azatlılara da birtakım kamu görevleri verilmiştir. Siyasi kargaşaların temelini oluşturan ordu problemini, orduyu yansızlaştırıp devlet denetimine sokarak imparatora bağlı ve siyasetten uzak hale getirerek çözmüştür. Tarımsal üretimi artırmıştır. 200 yıllık Roma barışı dönemini başlatmıştır. M.S. 14'de öldüğünde, kendisinden sonra ailesinden birinin ardılı olmasıyla Caesar hanedanlığı kurulmuş ve böylece monarşik rejimin devamlılığı sağlanmıştır. Nero Claudius Caesar (MS. 37-68) kendisi ile Augustus soyunun son bulduğu Roma İmparatoru'dur (Güngör, 2015: 213). Topraklarını gittikçe genişleten Roma İmparatorluğu M.S. 235 yılına kadar çeşitli sülalelerin elinde bulunmuş ve imparatorların erki sürekli artmıştır. Böylelikle imparator mutlak monarka dönüşmüş ve imparatorluk Romalı olma özelliğini kaybedip evrenselleşmiştir. İmparator Caracavla'nın topraklarındaki özgür

tüm insanları yurttaş olarak kabul etmesiyle de artık Roma yurttaşı olmanın ayrıcalığı ve değeri ortadan kalkmıştır (Ağaoğulları ve Köker, 1991: 56).

Diognetionus döneminde, M.S. 284-305 yıllarında Roma İmparatorluğu toprakları bölünmüş, dörtlü bir idare kurulmuştur. İmparatorluk merkezi iki bölgeye ayrılmış ve bölgelerin başına Sezar unvanı taşıyan yardımcı atanmıştır. Dörtlü idare içinden Constantinus (MS. 280-337), 312'de Hıristiyan olmuş ve başkenti 330'da Roma'dan Byzantium'a taşımıştır. Ölümünden sonra kent, Constantinopolis olarak adlandırılmıştır (Güngör, 2016: 100). I. Theodosius (s.379-395) döneminde, M.S. 395 yılında Roma İmparatorluğu, Batı Roma ve Doğu Roma (Bizans) olarak ikiye bölünmüştür. Roma İmparatorluğunun ikiye ayrılmasıyla birlikte merkezi otorite zayıflamış, varlığını sürdürmek için iç tehdit olarak gördüğü Hristiyanlara 313 yılında Milano Fermanı ile inanç özgürlüğü veren ve Hristiyan dinini kabul eden Constantinus ve ardından Hristiyanlığı devlet dini ilan eden Theodosius'a rağmen barbar istilalarına daha fazla dayanamayan Batı Roma İmparatorluğu MS. 476'da yıkılmıştır. Bunun sonucunda Avrupa da merkezi devlet niteliğinde olmayan istikrarsız barbar krallıklar türemiş, Hristiyan kilisesi ise ayakta kalabilen tek kurum olmuştur.

Roma, Sander'e göre büyük bir coğrafyaya yayılan ilk cumhuriyet ve Batılı anlamda modern devletin bir öncüsü sayılması bakımından önemlidir. Fakat onun bu ilerlemesi ve yayılması, Akdeniz'de gerilime yol açmış, cumhuriyeti ise Pompey ve Sezar gibi diktatörlerce yıkılmış ve M.S. 331'de Roma Batı ve Doğu olarak ikiye parçalanmış, MS. 5. yüzyılda da barbar istilalarına uğramış, Doğu Roma İmparatorluğu ise 1453'te Türklerin İstanbul'u fethi ile son bulmuştur. Roma'da bir bütünlük sağlansa da zamanla birlik bozulmuş, yurttaşların eşitliği ortadan kalkıp zenginliğin ön plana çıkmasıyla, seçim sistemin bozulması onu zayıflatmış, bilim gerilemiştir (Sander 2003: 43-44).

Roma, savaşların sona ermesi, katı hakimiyetini ve özellikle de son dönemlerde barbarlara karşı benimsediği Roma Barışı ile dışarıya karşı sempati uyandırmasıyla vatan olmaya yakınlaşmıştır. Fakat büyük bir imparatorluk olmasından dolayı modern devleti oluşturamadığı gibi kaçınılmaz olarak parçalanmıştır. Cermen istilaları ulusların varlığına temel oluştursa da Cermenler 5. yüzyılda başlayan istilalarından 10. yüzyıla kadar olan dönemde ırk bilinci ile hareket etmemelerinden dolayı ırkların genel görünümünü değiştirmemiş, hanedanlık ve askeri aristokrasiyi Batı Avrupa'nın bir kısmında yerleştirmişlerdir. Buralar istilacıların ismini alarak,

Fransa, Burgonya, Normandiya kurulmuştur. Frank İmparatorluğu batıda bir birlik sağlasa da 9. yüzyılda parçalanmış ve Verdun Anlaşması (MS. 843) ile çizilen sınırlar neticesinde Fransa, İngiltere, İspanya uzun bir süreçten sonra bugünkü ulusal varlıklarına dönüşmüşlerdir.

Roma'da ırk olgusu daha farklıdır. Roma'nın sert bir hakimiyetle başlayıp daha sonra karşılıklı çıkarlar etrafında birleşen farklı kent ve eyaletlerden meydana gelmesi ırk fikrinin önemini kaybettirmiştir. Hristiyanlık ve evrensellik ile de ırk düşüncesi yönetimden uzak tutulmuştur. Bölgeyi istila etmeye başlayan barbarların etnografik yönleri yoktur. Buyruğu altına aldıkları halkın ırkına da önem vermezler. Büyük Karl (MS. 768-814) Roma'nın yaptığını tekrarlayarak, farklı ırklardan oluşan bir imparatorluk kurmuştur. Verdun Anlaşmas'ının kuzeyden güneye çektiği çizgide de sağındaki ve solundaki ırklar dikkate alınmamıştır. Orta çağdaki sınırlardaki değişmelerde de etnografik özellikler esas alınmamıştır. Karolenj hanedanı, Galya topraklarını Fransa olarak birleştirse de, bu ırk yönünden birleşme amacı taşımayan bir politikadır. Yani kısaca modern ulusun kurulması için etnografik tasarım önemli değildir (Renan 2016: 35–42).

Genel olarak imparatorluk ve ulus devlet arasında bir ayrım yapılırsa, ulus devletin daha türdeş ve tektipleştirici yapısına karşın imparatorlukların çoğunlukla daha karma ve heterojen ve farklılıklara karşı daha hoşgörülü olduğu söylenebilir. Ulus devlet milliyetçi ideolojiye, imparatorluk ise hanedan sadakati ile görece bir liyakate dayanmış ve topraktan çok halkı tanıyan imparatorluklarda dil ve düşüncede ulus devlete göre daha heterojen bir anlayış egemen olmuştur (Şenses, 2019: 95-96). Çünkü bugün tanıdığımız ulus devlet değerleri, o gün için söz konusu değildi. Eğer onları geçmişin imparatorluklarında ararsak, anakronizme düşmüş oluruz.

Roma İmpratorluğu'nu da diğer imparatorluklar gibi ulus devletten ayıran, uyruklarıyla olan ilişkisidir. Roma bu doğrultuda diğer topluluklara sınırlı özerklik tanırken Latinlere sınırlı yurttaşlık uygulamıştır. İmparatorluğun uyrukları ile kurduğu ilişki egemenlikten ziyade karşılıklı himaye ilişkisidir. Devleti yöneten güç, iç işlerine karışmayacak şekilde uyrukları da tanımaktadır. Dolayısıyla, karşılıklı himaye ve sadakatten üstün olmayan bir üst kimlik çıksa da devlet herhengi bir şekilde kimlik dayatmamaktadır. Adalet ve barışı simgeleyen Romalılık üst kimliği çevredeki halklar için bir cazibe unsurudur (Gökalp ve Özler, 2021: 162). Bu bakımdan önceden

belirttiğimiz pleblere karşı tutumu da "Romalı" olmanın farklı bir değer olarak görüldüğüne örnek oluşturabilir.

3.3. Feodal Dönem

Merkezi ve yerel yönetimleri içeren Roma İmparatorluğu'nun çöküşü, kavimler göçü ile yaşanan nüfus hareketliliği, bunlara bağlı olarak Batı Avrupalıların önemli ulaşım ve ticaret yollarının Akdeniz'den kayması, ekonomik faaliyetin kırsal ekonomik faaliyetlerle sınırlanması, nüfusun ise beslenme ve sağlık gibi faktörlerin bozulmasıyla azalması Karanlık Çağ diye adlandırılan dönemi başlatmıştır. (Poggi, 2019: 33-34). Roma'nın yıkılmasıyla Avrupa'daki merkezi otorite boşluğunu ayakta kalan tek kurumsal güç olan kilise; papaların imparator, piskoposlarınsa eyalet valisi gibi görülmesiyle doldurmaya çalışmıştır. Ancak V. yüzyıldaki Hun akınları yüzünden doğan güvenlik ihtiyacına tam karşılık verememiştir. Bu koşullar altında insanlar çevredeki büyüklü küçüklü şato sahiplerine sığınmış, bu şato sahipleri ise feodal otoritenin oluşmasına zemin sağlayacak bir siyasal örgütlenme oluşturmaya başlamıştır. Toprağa sahip bu şato beyleri, feodal beyler, senyörler, topraklarında yaşayan ve çalışanlar üzerinde, zamanla yasama, yürütme, yargı gibi yetkiler kullanmaya başlamışlardır. Sözleşme ile krala bağlı feodal beyler, kralların etkisinin giderek azalması ile bin yıl sürecek feodal düzeni ortaya çıkarmışlardır (Uygun, 2014: 149-150).

Avrupa'da feodalitenin ortaya çıkışını, Cermen istilaları ve Roma'nın eyalet sistemi ile kurduğu egemenliğin dağılmasıyla bölgesel güçlerin oluşumu hazırlamıştır. Bu bölgelerdeki yöneticiler daha sonra kendi yönetimlerini kurmuş ve lord-vassal ilişkisi içinde toprağa kullanan orta çağın soylu sınıfını oluşturmuşlardır. Ticaretin yerini tarımın alması toprağı öncelikli üretim aracı yapmıştır. Toprak üzerinde kullanım hakkı olan senyör, toprakta çalışan köylü üzerinde de birtakım hak ve yetkilere sahip olmuştur. Toprağı tutan feodal beyler, bir çeşit siyasal zorlama ile köylünün (serflerin) artı ürününe çöreklenmiş, onların iş gücünden yararlanmış ve bununla feodal sömürü ortaya çıkmıştır (Özkan, 2016: 457-459).

Senyörlerin kökeni Roma Germen hukukuna dayanmakla birlikte son dönemlerinde otoritesi zayıflayan Roma'da toprak sahibi kimselerin de devlet otoritesi kullanmaya başladığı görülür. Başlarda vergi almak gibi devlet yetkilerini kendi

üstlerine almışlar, bu yetkiyi babadan oğula geçen bir sisteme dönüştürmüşlerdir. Böylece, zamanla büyük malikaneler ile idari vemali güçleri yanında dokunulmazlık, mahkeme ve hapishaneleri olan toplumsal düzenekler ortaya çıkmıştır. Cermen akınları ile de orta çağ feodal düzeninde savaşçı bir konuma gelmişlerdir. Buna karşılık serfler, Roma'nın son dönemlerinde devletin yüklediği vergileri ödemeyip haydutluk yapan, uzak şehirlere sığınan, soylularca toplanıp çalıştıkları topraklarda yaşamaları koşulu getirilerek toprağa bağlı hale getirilen köylülerdir. Giderek özgürlükleri kısıtlanarak bir tür köle durumuna getirilmişlerdir. Bunun yanında sözleşme ile topraklarını malikane sahiplerine veren, kendi rızalarıyla onların himayesine giren veya istilacıların ele geçirmesiyle onların bir tür kölesi olan köylülerdir. Tüm bunlar feodal sistemde serfleri ortaya çıkarmıştır. (Göze, 1989: 63-65).

Batı Avrupa'da malikane sistemi (manor) çiftlik arazilerinin bölgelere bölünmesidir. Malikaneyi oluşturan, köy ve köylünün işlediği belirli miktardaki ekilebilir topraktır. Malikane sisteminde arazinin bir beyi bulunmaktadır. Bu malikaneler şato veya çiftlik şeklinde kapalı yerlerdir. Malikaneyi oluşturan bey ve köylülerin dışında toprağı yöneten memurları da bulunmaktadır. Malikane sistemi biri beye ait olmak üzere sadece onun için ekilen, diğeri ise kiracılar için bölünen dilimli bir arazi özelliğine sahipti. Bu kiracılar hem kendi topraklarında hem de lordun toprağında çalışmaktaydılar (Huberman, 2013: 11-13).

Merkezi iktidarın yokluğu ve saldırılara karşı güvensiz bu ortam senyörün hakimiyetini de tehdit etmekteydi. Böylelikle feodal beyler de kendi aralarında bir bağlılık ilişkisi oluşturdu. Bu bağlılık ilişkisi üstün veya güçlü olan senyörün belirli bir toprak parçasını ve bu topraktaki insanları, araçları, dini hakları, yargılama ve yönetme yetkilerini, bir başka vassal veya feodal beye devretmesidir (Yalçınkaya, 2015b: 243). "*Kommandatio*" olarak adlandırılan bu sistem taraflar arasında lordun vassalı koruması, karşılığında vassalın lorda yardım etmesi demektir. Birbirlerini gözettikleri bu sistem rızaya dayalı bir anlaşma, karşılıklı yükümlülükler getiren, sevgi ve saygı gerektiren dolayısıyla kişisel de bir ilişkidir (Poggi, 2019: 37). Toprak üzerindeki hakların senyör ve vassal arasında bölünmesi ise "*fief sözleşmesi*" olarak adlandırılır. Kommandatio'dan farklı olarak hukuki bir yapısı vardır. Bu sistemde kral eşitler arasında birincidir ve orta çağ toplumu, ruhban, çalışan ve savaşanlardan oluşur (Yalçınkaya, 2015b: 243-244). Feodal arazi, kiraya verilen ve bununla feodal bey ile egemenliğindeki vassal arasında oluşan ilişki, mal sahibi ile kiracı arasındaki ilişkiden

özel olarak aradaki yükümlülüğün ekonomik olmaktan çok askeri ve siyasal nitelik taşımasıdır (Pirenne, 2014: 167).

Vassalın hizmet ve bağlılık yemini ile senyörden aldığı toprak ayrıcalığına dayanan feodalite, egemen kesimler arasında bir hiyerarşi doğuran ve onları bağlılık yemini ve fief (dirlik) ile birbirine bağlayan kişisel bağların bütünüdür. Aynı zamanda yurtluğun toprak parçası haline gelmesi, kırsal bir temele oturan feodalitenin öncelikli olarak toprak mülkiyeti ve onun işletilmesi esasına dayanan bir sistem olduğunu göstermektedir (Özkan, 2016: 457).

Bu dönemde kilise geniş çapta yayılmış bir örgüt olarak, dini ve siyasi olarak etkili, Batı Avrupa'da toprakların büyük kısmına sahip olması bakımından büyük bir servete sahip ve feodal çağın büyük toprak sahibidir. Feodal dönemde egemen sınıfı oluşturan ve topraktaki hakimiyeti elinde bulunduran kilise manevi yardım, soylular ise askeri koruma sağlamaktaydı (Huberman, 2013: 21-24).

Orta çağ Avrupası'nda bir bölgede yaşayanların hepsini içerecek şekilde siyasal yapılanmalardan oluşan modern devlet yoktur. Modern anlamda devlet Avrupa'da yeni bir olgudur. Dolayısıyla orta çağ Avrupası'nda toprak egemenliğine dayanan devlet yerine bağlılık sözleşmelerine dayanan kişisel bağların oluşturduğu feodal sistem hakimdi (Schulze, 2005: 12-13).

Feodal düzenin parçalı iktidar yapısı, merkezi bir devlet iktidarı ve egemenliğin olmayışı, ilişkilerin kişisel sadakat bağına dayalı olması gibi özellikleriyle modern ulus devletten ayrılır. Feodal düzen toprak sahiplerini toprakta çalışanlar üzerinde egemen yapmakta ve özel hukuku kamu hukuku ile iç içe geçirmektedir. Toprak sahipliği ve ailenin özel malvarlığı içinde beliren iktidar anlayışı yanında, insanların bu toprakları tutan beylere bağlılığı söz konusudur. Toprağı tutan senyör, siyasal ve idari yetkileri yanında yargı yetkisi de kullanmaktaydı. Tipik bir monarşide, kraldan alınan yetki ile memurlar tarafından kullanılan yargılama yetkisi, feodal sistemde senyörler eliyle kullanılırdı. Merkezi devletin yokluğundan dolayı yetki ve hizmetler parçalanmış durumdaydı. Feodal düzen, iktidarın parça parça kullanıldığı, her senyörün kendi toprağını yönettiği, hatta siyasal birim olarak aynı toprak üzerindeki senyörlük yetkilerinin bile, başka otoritelerle bölündüğü bir düzendir. Örneğin alınıp satılabilen ya da devredilen para basma yetkisi, yargı veya vergi toplama yetkisi aynı toprak üzerinde senyör veya manastır tarafından yerine getirilmektedir. Kral ise bu

parçalanmış devlet iktidarında kendi iktidarını bir şekilde korumuş ve feodal düzen, Avrupa siyasal haritasını değiştirmemiştir (Göze, 1989: 69-71).

Feodalizmde önemli olan kurulu düzeni korumak ve sürdürmektir. Dolayısıyla yönetenlerden de bu düzeni koruyacak şekilde var olan örfleri uygulamaları beklenirdi. İktidarın parçalı yapısı ve soyluların örgütlenişi sürekli bir bürokrasinin gelişmesine engel olacak şekildeydi ve bu sebeple modern yürütme erki mevcut olmamıştır. Yani feodal düzende iktidar modern iktidardan, senyörün kendisine bağlı olanları yargılama ve cezalandırma yetkisini kapsayan yargı hakkı ile özdeşleşmesi bakımından farklılaşmaktadır (Somçağ, 1994: 10). Orta çağ feodalitesinde bir krala ya da derebeyine bağlılık modern bir devletin yurttaşlarının devlete bağlılığı ile aynı şey değildir. Bir kral ya da derebeyine bağlılık onun şahsına bağlılık anlamına gelir ve bu da sizi ancak onun uyruğu yapar. Oysa modern devlette bağlılık, devletedir. Bu da sizi yurttaş yapar. İlkinde somut ikincisinde soyut bir bağlılık söz konusudur.

Feodal dönem devletinin ulus devletin niteliklerine sahip olmamasının bir başka göstergesi de içeriğinin çok daha dar olmasıdır. O dönemde eğitim kiliseye ait olup, kamu işlerine katılım kilise tarafından denetlenmekteydi. Kamu inşaat onarımları, kullananlara veya küçük yerel güç odaklarına bırakılmıştı. XII. yüzyıl ve hatta sonrasında bile uzun süre kamu yatırımı ile ilgilenen merkezi bir oluşum ortaya çıkmamıştır (Bloch, 1983: 507).

3.4. Orta Çağ Kent Devletleri Dönemi

Feodal sistem 9. yüzyıldan itibaren kendi içinden doğmayan, dışarıdan gelen zorlayıcı bir etken nedeniyle değişmek zorunda kalmıştır. Bu etken önceleri küçük çapta başlayan ama zaman içinde yeni bir sınıfın doğmasını sağlayacak kadar etkili olacak kentlerin gelişimidir.

Germen kabilelerinin istilaları yüzünden feodal düzen içerisinde kendine güvenli yer arayışına giren insanlar, soyluların görece korunaklı şato ve malikanelerine sığınırken, aynı zamanda onların toprağında çalışan, toprağa bağlı köleler konumuna gelmişlerdi. 9. yüzyılda Frank devletinin parçalanması ve kargaşalar kontların özerklik elde etmelerini ve bölgelerinde kalıtım yolu ile geçen malikane yönetimini oluşturmalarını getirmiştir. Kontlar malikanelerindeki yetkilerini kamusal yetkilerle donatmış, diğer eyaletleri prenslikleri altında toplayarak Karolenj İmparatorluğu'nu,

krala gevşek bağlarla bağlı hanedanlıklar şeklinde ülkelere bölmüştür. Orta çağın sonlarındaki bu kasabalar çevreleri sınırlı, duvarlarla örülü, kapalı yerlerdi. Bu prenslikler güvenlik ve kamu barışı gibi yükümlülükleri gereği dışarıdan gelecek saldırılara karşı castellum, municipium ve sonra burg denilecek olan yüksek kaleler inşa ettiler. Bu kale kentler sadece korunma amaçlı inşa edilen surların içindeki küçük yönetim merkezi olup, özel yasaya, kendine ait kurumlara veya kendine özgü yaşam tarzı olmayan, tarım uygarlıklarından farksız, az nüfuslu, küçük yerleşimlerdi. 9. yüzyılın sonu Batı Avrupa'da ekonomi düşüşe geçmiş barbar istilaları toplumsal düzensizlik ve siyasal kargaşayı beraberinde getirmişti. Ancak 10. yüzyılda Avrupa toparlanmaya başlamıştı. 10. yüzyıla kadar Avrupa'da üretim, geçimlik bir ekonomiydi. Üretim, soylular ve malikanelerinde çalışan köylülerin kendini geçindirecek kadardı. Fazla ürün ne gereğince saklanabilirdi ne de bir pazar söz konusuydu. Birden pazar ve alıcıların artmasıyla toprakta üretim arttırılmaya hatta boş topraklar işlenmeye başlanmıştı (Pirenne, 2014: 57-65, 160).

11. yüzyıldan itibaren artan nüfus, iş arayanlar ve iş için başka ülkelere giden serüvenciler, 12. yüzyılda Flandr ve Hollanda'dan çıkıp toprağını tarıma açmaya ve nehir etrafını setlerle çevirmeye başlamışlardı. Avrupa'da işgücü büyümüştü. Nüfus artışı ile hızlanan tarımsal faaliyet ticareti de geliştirmişti (Pirenne, 2014: 66). Bununla gelişen tüccar grubu 11. yüzyılda kentte kalıcı olmaya başlamış ve kentin merkezi kale ve manastırdan pazar yerlerine dönüşmeye başlamıştı. Kentin surları tüccar banliyölerini kapsayacak şekilde genişletilirken, tüccar ve sanatçılar özgür yurttaş olarak kabul edilmişti (Mumford, 2007:315). 12. yüzyılda Batı Avrupa'da gelişmeye başlayan ticaret ve kent yaşamı feodal toplum örgütlenmesini kökünden sarsan bir süreci başlatmıştır (Ağaoğulları ve Köker, 1991: 185). Ancak bu feodal sistemin hemen ortadan kalktığı anlamına da gelmemektedir. Ticaretle zenginleşen burjuva sınıfının gelişmeye başlaması ilk kıvılcımı ateşlemekle birlikte, yönetim sisteminde radikal değişiklikler neredeyse 400 yıla yayılmıştır.

Kentin kökeni hakkında Pirenne (2014: 47-55), 9. yüzyılda geçimini ticaretle sağlamayan, hukuki varlığı, kendine özgü yasa ve kurumlara sahip toplumu olmayan sadece bir yönetim ve kale açısından değerlendirilebilecek kentlerin Karolenj döneminden itibaren fazlaca olduğunu belirtir. Kale aslında bu yerleşim yerlerinde eskiden beri var olan bir yerleşim yeridir. Ama genellikle dini törenler ya da olağanüstü

durumlar (bir saldırı gibi) için kullanılmaktadır. Ayrıca bugün anladığımız anlamda etrafına da kapalı yerler değildir. Sur içindeki ve dışındaki herkese açıktır.

8. yüzyıldan başlayarak bu sistem sarsılmış, İslam ilerlemesiyle kesintiye uğrayan ticaret, toprak sahipleri ve kilisenin merkezi otorite boşluğunda ekonomik ve siyasi olarak elini güçlendirmiştir. 9. yüzyılda piskoposlar istilaların devam etmesi üzerine etrafı duvarlarla çevrili kentlere hakim olmaya başlamışlardır. İstilaların devam etmesi aynı zamanda feodal senyörler ile köylü arasındaki ilişkiyi derinleştirirken korunma amaçlı surlar yeniden onarılmaktaydı. Örneğin St. Omer manastırı Vikingler tarafından iki kez saldırıya uğrayıp yağmalansa da tekrar geldiklerinde surlarla çevrili manastır, istilacıları geri püskürtmüş, kilise kamusal nitelik kazanmış ve manastır 10. yüzyılda bir kente dönüşmüştür (Mumford, 2007: 313-314).

Feodal toplumun içindeki unsurları, feodal beyler ve toprakta çalışan serfler ve ruhban oluşturmaktaydı. Ticaretin yeniden canlanması, tüccar grubunu ortaya çıkarmıştı. Bununla ruhban, soylu ve köylülerden oluşan tabakaların meydana getirdiği feodal yönetimin meşruluk temeli sarsılmaya başlamıştır. Feodal toplumsal tabakalar düzeninde, kral düzeni sağlayıcı olarak dışarıdadır. Çalışanlar tabakasına, artık köylüler dışında bir de geçimini ticaret ile yapan kentliler eklenmişti (Ağaoğulları ve Köker, 1991: 186). X. yüzyılda ortaya çıkan ve ticaretin canlanmasına etki eden bu tüccar katmanı başlarda silahlı şövalyelerden farklı olmayıp bazen de uzun zaman boyunca köylü gibi tarla işleyip sürülerini surlar dışında otlatmışlardı (Bloch, 1983: 443). Hatta Pirenne (2014: 96-97) başlarda bu tüccarların toprakta çalışan serflerin çocukları olduğunu, köylülerin zamanla toprağa bağlı olma durumundan kaynaklanan köleleşmeleri gibi tüccarların da ticaretin getirdiği zengin olma durumu ile özgürleştiğini söyler.

12. yüzyılda ticaretin etkisi ile eski Roma kentlerinin yaşam tarzı değişmiş, buralardaki nüfusun artmasıyla tüccarlar eski kalelerin etrafında, deniz, nehir kıyıları, akarsu kavşakları gibi yerlerde kümeleşmişlerdir. Kent, kırsal alanlarda karşılıklı bağımlılığın oluşturduğu alışverişle kırsaldaki köylüler için de birer cazibe merkezine dönüşmeye başlamıştı. Çünkü burada artık kölelik üzerinden işleyen köylü sistemi değil özgürlük vardı (Pirenne, 2014: 79-80). Ticaretin büyümesi şehirleri de büyütmüş, şehir sayılarının artırmış ve saldırı karşısında sığınılabilecekleri *burg* denilen yerlere gelen tüccarlar sayıları arttıkça *burg* dışı alanlar, "*fauburg*"lar oluşturmaya

başlamışlardı. Bu *fauburg* alanlarında ticari faaliyetlerini sürdürmek için surlarla korunaklı yer oluşturan tüccarlar, eski kale duvarlarının yıkılmasına, eski *burgun fauburg* içinde özümsenmesine ve insanların bu işleyen şehir alanlarına çalıştıkları malikaneleri bırakıp gelmelerini doğurmuştu (Huberman, 2013: 37-38). Ulaşımın güvenli ve kolay olduğu kale kentlere yerleşen, burada koloniler kurup sayılarını artıran tüccarlar, kale kentin dışında dış kent yani banliyö oluşturarak çağdaş metinlerde yeni kent olarak adlandırılan feodal *burgd*an farklı bir yerleşim kurmuşlardı (Pirenne, 2014: 102-105, 107). Eski kentin aksine bu yeni etrafı duvarlarla çevrili yer içeride insanların özgürce yaşayabileceği, siyasal işlevi olan bir alan olmaya başlamıştı. Burayı çekici kılan diğer bir öğe ise daha önceleri saldırılar karşısında "*feodal çete başlarına*" sığınıp serf durumuna düşen insanların artık buralara sığınmaya başlamasıdır (Mumford, 2007: 314).

Bu gelişimin izleri etimolojik olarak da izlenebilir. Feodal dönem içerisinde yerleşim yerleri için kullanılan sözcükler genellikle "*ville", "town" ve "stand*" idi. Etrafı kalelerle çevrilmiş kent ve kasabalar içinse yaygın olarak *burg* sözcüğü kullanılıyordu. *Burg* korunaklı bir yerleşim alanını tanımlıyordu (Bloch, 1983: 443). Ama zaman içinde burg etrafında ortaya çıkan ticaret kentleri, yeni bir kentli sınıf daha ortaya çıkarmıştı. Bu sınıfa da "*Burjuva*" (*Bourgeous*) adı verilmiştir. Sözcük, "soy"u kente bağlaması nedeniyle bu sınıfın statüsünü doğrudan yansıtır. Feodal dönemin kanla gelen soyu yeni dönemde en azından tüccarlar için bir kente bağlanmıştır. Sözcüğün Türkçe karşılığı olarak kullanılan "*kentsoylu*" ifadesinin de en az "burjuva" sözcüğü kadar güçlü bir vurgu içerdiğini belirtmek gerekir.

Yeni tüccar sınıfının Avrupa'nın feodal sistemiyle tam uyum içinde olduğu da söylenemez. Bazı kentler tüccarlardan aldıkları vergiler nedeniyle onlara çok sıcak davranıp kale duvarlarının dibinde ticaret yapmalarına izin verirken, bazı kentlerin feodal senyörleri bu tüccarlara izin vermemiştir (Bloch, 1983: 443). Bu kentlerde senyörlerin kararlarını etkileyen en önemli gerekçelerden biri şüphesiz ki ruhban sınıfının tüccarlara yaklaşımıdır. Geçimini alım satım arasındaki kâr veya ödünç verilen ile geri alınan arasındaki faizden kazanan tüccar sınıfının iş yapma yönteminin, ticareti bir gasp, kâr elde etmeyi de kötü gören ruhban sınıf tarafından hoş görülmesi mümkün değildi (Pirenne, 2014: 94).

Şehir toprağı, pisikoposlar, feodal lordlar ve krala aitti. Diğer yerlerde olduğu gibi feodal lordlar bu şehirlerden de vergi almak, harç ve hizmet almak, mahkemelerini

yönetmek isteseler de feodal biçimle uyumlu olan bu ilişkiler toprak mülkiyetine bağlıydı. Tüccarlar feodal ilişkiyi ticaretin değişken yapısından dolayı istememiş, feodal mahkemeyi feodal düzenin getirdiği engelleri kaldırmak istemişlerdir. Tüm bunlar malikane düzenine benzemeyen şehir hayatına ters düşmekteydi. Tüccarlar beraber hareket etme birlik olma bilincini saldırılara karşı korunmak için birlikte iş yapmaya başladıkları dönemden beri edinmişlerdi. Bu feodal düzen onların serbestçe hareket etmelerine engel olunca da lonca gibi oluşumlarla birlik kurmuşlardı. Bu birliklerle de şehirlerde özgürlük mücadelesi vermişlerdir (Huberman, 2013: 39).

Kentte yaşayanları bir araya getiren ticari ve ekonomik çıkardı. Dolayısıyla özerklik talepleri, askeri açıdan kendilerine yetebilmek, ticari faaliyetleri yürütebilmeyi destekleyecek yasal çerçevede yönetim gibi unsurlar içermekteydi. Yönetimin, meslek veya kimliklerinin merkezi haline gelen bölgesel hükümdar veya feodal vassalların tersine, onlar liderlik, savaşçılık gibi iddiaları olmayan kentte, sadece ekonomik ve ticari faaliyetlerini özgürce sürdürebilmek için yönetme hakkı istemekteydiler. Fakat feodal sistemin toprağa ilişkin düzenlemeleri onların bu yeni ticari etkinliklerini düzenlemede eksik kaldığı için yeni yasal düzenlemelere ihtiyaç duymuşlardı (Poggi, 2019: 56-57). Bir yandan da kentin ticaretinin düzenli olarak sürdürülebilmesi güvenlik ve yasal koruma gerektirmekteydi. Dolayısıyla kentin dışında yerleşen ve kentin ayrılmaz bir parçası haline gelen tüccar sınıfı, haraç ve hırsızlık gibi keyfi uygulama ve adaletsizliklerden korunmalıydı (Mumford, 2007: 315).

Kasabalılar rahatlıkla dolaşabilecekleri ve işlerini serbestçe yürütebilecekleri bir özgürlük istemekteydiler. Bu doğrultuda feodal bey ve krallardan birtakım ayrıcalıklar talep etmekteydiler. Aldıkları beratlarla da şehirlerde özgürce ticaret yapmalarının önü açılacaktı. "*Şehir havası insanı serbestleştirir (standtluft macht frei)*" şeklindeki Alman atasözü bu taleplerini kazandıklarının göstergesidir. 12. ve 13. yüzyıllarda birçok şehir beratından biri de Kral VII. Louis'nin Lorris şehrine verdiği berattır. Bununla şehirde belli bir süre bulunan ve herhangi birine bağlı olmayan kimse güvenli ve serbestçe yerleşebilirdi. Fakat toprağı başka bir beyden satın almak ya da kiralamak ile işleri aksayan şehirliler toprağın da özgürlüğünü istemekteydiler. Beratla birlikte şehirlilere malını satma ayrıcalığı da tanınmıştır. Kentliler malikane mahkemelerinin ticari faaliyetlerinden doğan işleri çözmede yetersiz kalması ve işlerin yürümesini ağırlaştırmasından ve lordların da ticari işlerden anlamayıp kendi

çıkarlarını gözetecek şekilde karar almalarından dolayı ayrıca büyüyen şehirde asayişi sağlamak zorlaştığı için kendi mahkeme ve ceza yasalarını oluşturmak istemekteydiler. Vergilerini kendi istekleri doğrultusunda toplamak, feodal harç ve ödemelerden kurtulmak istiyorlardı. Bu vergileri azaltmayı başarmışlardır. Bir anda tam anlamıyla bağımsızlık gelmedi. Şehirlerin denetimini ve bağımsızlığını yavaş yavaş lordlardan satın aldıkları haklarla kazanmışlardır. Böylece şehirler bağımsızlığına kavuşmuştur (Huberman, 2013: 40-41).

Kentlerin özerk ve ortak çıkarlar doğrultusunda kendilerini yönetme hakkını elde etmeleri, feodal yönetim mekanizmasında kentte yaşayanların feodal yükümlülük ve feodal ilişkilerden kurtulması ve siyasal bakımdan önem kazanan kentlerle birlikte *commandatio* ilişkisindeki bağlılık yerine belirli bir ülke veya toprak parçasını esas alan yeni bir yönetim anlayışının çıkması gibi sonuçlar doğurmuştur. Kentlerin gelişmesi ile bir bölgedeki insanların çıkarlarının ortaklaşa temsili üzerinden komünal örgütlenme ortaya çıkmıştır. Böylelikle artık feodalitenin kişisel bağlarına ve sözleşmelerine dayanan anlayışın içine ülke ve temsil kavramları yerleşmiştir. Bu temsilin artık kişisel bağlar ve ilişkilerden bağımsız hukuk kurallarınca belirlenmesi sonucunda da, kralın kişisel ilişkilerinden bağımsız, hukuk kuralları ile oluşan "statüler" çerçevesinde "*temsili-siyasal birim*" niteliği kazanmışlardır (Ağaoğulları ve Köker, 1991: 189).

Orta çağda kentler kentsel nitelikte üretimin ve ticaretin yapıldığı yoğun nüfuslu yerler olmakla birlikte siyasal olarak özerkti. Özerkliklerini bölgesel hükümdarlardan veya feodal lordlardan, bazen de ikisinin ortaklaşa vermesi sonucu elde etmişlerdi. Kentlerin yükselişi ile sistemde yeni bir siyasal güç ortaya çıkmıştır. Kentler uzun süren bir çöküşün ardından güçlenmiş ve ortak hareket ederek tek başlarına güçsüz olan bireyler bazı oluşumlar meydana getirmiştir. Kentlerin tüzel yapısı olan hak iddiaları; muafiyet ve imtiyazlar, bireylere değil topluluğa verildiğinden bu geniş toplulukları meşrulaştırmıştır. Feodal ilişki güçlü tarafları birbirine bağlayan ama yine de lord ve vassal arasında hiyerarşinin olduğu bir ilişkiydi. Kentler ise tek tek güçsüz ama eşit bireylerin ortaklaşa hareketi ile bir birlik oluşturmalarıyla güç ve siyasal özerklik elde etmişlerdi (Poggi, 2019: 54-55).

Burjuvalar, isyan ve örgütlenme açısından birbirlerine yeminle bağlanmışlardı. Böylelikle kolektif olarak ettikleri bu yeminli ortaklığa Fransa'da *commune* (ortak) adı verilmiştir. Feodal toplumdaki aşağıdan yukarı doğru bağlılığı oluşturan, uyruğu

güçlüye tabi kılan dostluk yemininden özgün olarak burjuvanın yemini eşitleri birleştirmektedir (Bloch, 1983: 445). Komün belli bir alanda ortaklaşa yardımlaşma ve güvenlik gibi amaçlarla bir araya toplanılmasını içeren ve halk yönetiminin özerkliğini esas alan örgütlü topluluktur. Kentin kral ve lordlardan aldığı beratlar ile kendi kendini yöneten burjuvalar bu yolla komünleri oluşturmuştu. 11. yüzyılda feodal rejime karşı başlatılan reform hareketi ile tüccarlar kent hukuku ve komün oluşumlarıyla belediye kurumunun temellerini atmışlardır. Komün hareketini başlatan tacirler seyahat etme ve yerleşme özgürlüğü, kendi mahkeme ve ceza yasalarını oluşturma, mülkiyet hakkı gibi ayrıcalıkları aldıkları kazanırken, kral ve feodal lordlar ise bu özerklikleri rejime sadık kalmaları için vermişlerdi (Çelik ve Aykanat, 2007: 104-105).

Kral veya feodal lorddan alınan idari, mali, yönetsel haklar içeren beratla kurulan komünler silahlı güce sahip olma, mahkeme kurma, vergi toplama gibi haklar elde etmiştir. Komünlerde belediye başkanı ve meclisin olduğu ya da başkan yerine seçilmiş heyetin olduğu şehirler bulunmaktaydı. Tüm bunlar feodal düzene göre daha gelişmiş olsa da demokratik bir ortam yaratmamıştır (Oktay, 2008: 122-123) Komün, ticaret, sanayi ve mali işlerin yürütülmesi yanında, kamu düzeninden kentin ordusuna, kentin beslenme ihtiyacının karşılanmasından okul yapımına ve ihtiyaç sahiplerinin bakımı gibi birçok yerel işten sorumlu bir kurul tarafından yönetilmekteydi. Başkan tarafından yönetilmesi ise merkezileşme ihtiyacının belirdiği 13. yüzyıla denk gelir (Pirenne, 2014: 151). 13. yüzyılda kentlerde güçlenen oligarşik yapılar, kilise ve kralın, komünlerin bağımsızlığını kısıtlamaya yönelik uygulamaları ve mali krizler gibi nedenler, komünlerin güç kaybetmesine neden olmuştur. Merkezi devletin yokluğunda ortaya çıkan komün yönetimleri, güç kaybederken monarşiye dayalı merkezi devlet güç kazanmaya, dolayısıyla şehirler özerkliklerini kaybetmeye başlamıştır (Oktay, 2008: 123).

Orta çağ kentinde bulunan unsurlar (tüccar, zanaatçi, savaşçı, rahip..) birbiri üzerinde uzun süren hakimiyet kuracak güçte değillerdi, dengedeydiler. Orta çağ kenti, özgürlük, özerklik, demokrasi, tüzel eşitlik gibi fiziksel ve siyasal unsurlarla eski kent düzenlerinden ayrılmaktaydı. Komün (*comminitas*, birlik), egemenlik (*dominium*) üstünde kısa süreli zafer kazanmıştır (Mumford, 2007: 316). Hatta orta çağda komünler insanlara kendileri ve malları üzerinde güvenlik sağlaması, bundan kaynaklı olarak insanların bulundukları topluma aidiyet düzeyinde bir sevgi beslemesi

dolayısıyla iyi işler yapıp kenti güzelleştirmeleri bakımından devlete benzerlik taşımaktadır denebilir (Pirenne, 2014: 153-154). Kitlesel refaha yönelik yasama dar iktidar odaklarınca ya da feodaliteye yabancı gruplarca yapılmıştır. Örneğin kent yönetimleri, okul ve hastane yaptırmış, ekonomiye düzenlemeler getirmişlerdir. Kralın veya yüksek baronun fiilen üç temel görevi vardı. Bunlar; imana bağlılığını göstermek için dinsel vakıflar kurmak ve kiliseyi korumak, halkını dış tehditlere karşı korumak, iç barış ve adaleti sağlamaktı. Bu dönemde de yönetimde kararlar danışmanlara danışılarak alınmalıydı ama danışacağı kitle hiçbir zaman halk olmamıştır (Bloch, 1983: 507-510).

İlkel kent topluluklarının demokratik yöntemle ilgisi yoktu. Kentleri meydana getiren burjuvalar kendisinden daha küçük gruplarca takip edilmesi zor olmakla birlikte, insanlar için zaman zaman birer efendi veya alacaklı olmuşlardır. Yine de feodalizmdeki karşılıklı koruma ve itaat ilişkileri yerine karşılıklı yardımlaşma ve dayanışmayı, birlik olma düşüncesini getirerek Avrupa'nın feodal düzeninin yabancısı olduğu bir toplumsal unsur sağlamışlardır (Bloch, 1983: 446).

Kısacası orta çağda tamamen hukuksal ve siyasal açıdan bütün ve bağımsız egemen bir kent devleti çıkmamıştır. "*Özerklik bölgesel bir yönetim çevresinde tanımlanmaktaydı.*" Kent ve kırsal alanların karşılıklı işbölümünün, kentteki grupların birbiriyle işbölümünün ve kentlerin karşılıklı işbölümünün yarattığı bu geniş alanlarda kentlerin özerk yönetimleri yetersiz kalacaktı. Bölgesel bir yönetim gerekmekteydi. Bu bağlamda kentliler feodal yönetimi kendi çıkarları doğrultusunda esnetmekle yetindiler. Aslında ticari faaliyetleri için çıkarlarını gözetecek, güvenli para sistemi sağlayacak güçlü bir yönetime bağlılık onların yararınaydı. Bu bağlamda feodal lord ve hükümdar güçlerine karşı, bölgesel hükümdarın tarafında olan kentler siyasal özerkliğin dışında bölgenin yönetimi üzerinde etkin katılım sağlayacak yapıları, kurmuşlardır. Bu yapı sadece kentlere özgü olmayıp bu yapılara katılıp tüzellik kazanan feodal güç ve ruhbanı da içine almaktaydı (Poggi, 2019: 58- 59). Zamanla, yönetimde kralın yanında yer alarak mutlak monarşi dönemine geçişte rol oynadılar.

3.5. Yükselen Mutlak Monarşiler Dönemi

Feodal düzen kentlerin özerklik kazanması ile farklılaşarak devam ederken, Avrupa'da mutlak devlete geçişte bu düzeni sarsan temel bazı dinamikler oluşmuştur.

Bunlar uzunca bir zamanı kapsayan gelişmeler olup her ülke için farklı zamanlarda ve görece farklı şekillerde gelişmiştir.

Avrupa'da merkezi devlet mutlak monarşi ile kurulmuştur. Mutlak monarşinin kuruluşu ise kral ile eşit statüye ulaşmak isteyen feodal lordların krallarca kendilerine tabi hale getirilmesi ve kilisenin otoritesinin zayıflatılmasıyla olmuştur (Karatani, 2017: 237). Krallar bu feodal lordlara karşı 13. yüzyılda, özgür kentlerle ortaya çıkmış olan burjuva grubunun desteğini almıştır. Burjuvalar da zaten feodal lordların keyfi yönetimlerinden kurtulmak istemekte ve kralların zengin vergi kaynağı olan burjuva sınıfına destek çıkacağını düşünmekteydiler. Bununla birlikte burjuva merkez işbirliği ancak parçalı iktidar yapısında var olabilen feodal düzeni derinden sarsmış ve parçalı iktidar yapısını ortadan kaldırmaya başlamıştır (Bloch, 1983: 444). Bu süreç hükümdarların geniş topraklar üzerinde toplumun belli bir kesimi ile siyasal ilişkisini ifade eden standestaat, yani zümre devletinden mutlak devlete geçişi izlemektedir. Bu süreçte kral, büyük feodal toprak sahibi olmanın ötesine geçerek daha üstün bir anlam kazanmış, feodalitenin öncesine dayanan kutsal bir unvana sahip olmuştur. Mutlak devlete geçiş sürecinde hükümdar ve zümreler (imtiyaz sahipleri, feodal bey, tüccar loncaları), sık sık ortak çıkarlar etrafında bir araya gelip kararlar almaktayken, aslında hükümdar hala gücünü zümreler ile paylaşmakta yani ikili yönetim sürdürmekteydi. Ancak zamanla zümre ve hükümdar ortak bir çıkar etrafında birleşmeye başlayarak, zümrelerin siyasi imtiyazlarının kaybolması ve bu hakların hükümdara devredilmesi süreci ikili yönetimi azaltarak mutlak devleti ortaya çıkarmıştır (Poggi, 2014: 56-59).

Tilly (2020: 182) bu durumu ulusal devlete geçişte önemli bir nokta olarak görür ve "dolaylı yönetimden doğrudan yönetime geçişte aracıların ortadan kaldırılması" olarak belirtir. Şehir devletleri, piskoposluklar, beylikler, monarkın anlayışına uygun şekilde vergi toplayan, kral mülkünü işleten, halkla taç arasındaki ilişkiyi günlük temas ile kuran, görece doğrudan yönetime başvurabilen küçük birimlerdi. XVII. yüzyıl öncesinde Avrupa'da büyük devletler, uyruklarının yönetiminde, doğrudan devlet aygıtına katmadığı, ayrıcalıkları ve belli derecede özerkliği olan yerel iktidarlarla dolaylı yönetim izlemekteydi. Yönetimle ters düştüğünde zorluk çıkartan, devlet otoritesini temsil ederken kâr elde eden, yöneticilere verdikleri haraçla konumlarını güvenceye alan aracılar ruhban sınıfı, derebeyleri, bağımsız şavaşçılar ve şehir oligarşileridir. Aracıların özerkliklerinin sınırlandırılması ve uyruklar ile ittifak yöneticilerin çıkarınadır. Savaşlarda insan

gücünün ve kaynakların öneminin artmasıyla daha büyük devletlerin işgaline karşı yöneticiler, aracıları ya devre dışı bırakarak ya da merkezi sisteme entegre ederek savaş kaynaklarını karşılamaya ve halklarıyla doğrudan ilişki içine girmeye başlamışlardır. Bununla birlikte ulusal orduların doğmaya başlaması, doğrudan yönetim ve ulusal devletler, biri diğerini tetikleyen veya doğuran faktörler şeklinde gelişmişlerdir. Bundan sonraki adım ise yönetici ile halkın özdeşlemesi ve dış tehdide karşı ortak köken fikri ile birleşmeyi sağlayacak olan, uyrukların yönetici tarafından din, dil, ideoloji bakımından "tekbiçimleştirilmesidir". Tüm bunlar ulusal devlete geçişte önemli dönüm noktalarıdır (Tilly, 2020:182-187).

Mutlak devlete geçişte bir diğer önemli dönüm noktasına gelince, feodalizmde bunalım ve anarşi olarak adlandırılan dönemlerin başlamasıdır. 11. yüzyıl ve 14. yüzyıl arasında feodal ekonomi büyürken aynı zamanda fiyatlar sürekli bir artış göstermeye başlamıştır. Bu yüzyıllarda özellikle tahıl fiyatlarında sürekli artış meydana gelmiştir. Nüfus artarken tarım ürünlerindeki fiyat artışı, artan nüfusa çare olarak verimliliği düşük arazilerin de tarıma açılması fiyatları daha da artırmıştır. Tüm bunlar bu yüzyıllarda feodalizmin bunalıma girmesine neden olmuştur (Somçağ, 1994: 42-44). 10. yüzyıldan başlayarak gelişen ticaret 12. yüzyılda fiyatların artmaya başlamasıyla 16. yüzyıla gelindiğinde ulus merkezli kapitalist ekonomiyi ortaya çıkarmıştır. Malların fiyatlarının 1600'lerde artışı, Amerika'dan gelen madenlerin etkisi ile enflasyonun artması ve 13. yüzyıl itibariyle nüfusun sürekli artışı sonucunda tarım ürünlerinin fiyatlarının artırılması ve paranın değerinin düşürülmesi politikaları kralın gelirinin artmasına ama enflasyonun yükselmesine neden olmuştur. Vergilerin artırılması ile oluşan mali kriz parlamenter kurumlarla hükümetleri karşı karşıya getirerek, örneğin 17. yüzyılda İngiltere'de parlemento zaferi ile sonuçlansa da diğer Avrupa ülkelerinde kraliyet despotizmini doğurmuştur. Madenleri kendi ülkelerine aktarıp, tedbir alarak kendi kendilerine yeten ekonomi kurmaya çalışan krallar merkantilist ekonomiyi ortaya çıkarmıştır. Avrupa'da oluşan zenginlik sürekli orduların kurulmasını hızlandırırken bu ekonomik düzenlemeler de ulus devlete giden süreci oluşturmuştur. Savaş teknolojilerindeki ilerleme, topun ve tüfeğin kullanılmaya başlanması, orduyu destekleyen ulus düşüncesi, ulus devletin siyasal birim şeklinde ortaya çıkışında önemliydi (Sander, 2003: 92-95).

Ateşli silahların icadı eski savaş biçimlerini hükümsüz kılarken savaşçı lordların statüsünü de ortadan kaldırmış ve bu durum devletin şiddet tekelinin

kurulmasında önemli bir adım olmuştur. Toprağı işleten ve köylülerden kira alan feodal lordların ayrıcalıklarının ellerinden alınması ve toprak vergisi sistemi için tüccarlarla işbirliği yapan kralın bu feodal lordları devletin vergi gelirinden aldıkları maaşa bağımlı saray aristokrasileri haline getirmesi ve oluşturduğu bu para ekonomisi, bürokrasileri ve daimi ordunun oluşturmasını sağlamıştır (Karatani, 2017: 237-239).

Mutlak devletin ortaya çıkışında Poggi, devletlerden ziyade devletler sisteminde ortaya çıkmaya başlayan dinamiklere değinmektedir. Bölgesel yönetim güç kazanırken, büyük ve güçlülerin egemenliğine giren küçük ve güçsüz topraklar, bağımsız küçük devletlerin egemenliklerini ilan ederek diğerleri ile bir güç mücadelesine girmesiyle yeni bir devletlerarası ilişki doğurmaya başlamıştır. Dolayısıyla bu görece daha büyük olan siyasal birimlerin arasındaki ilişkiler, devletlerin birbiri karşısındaki konumlarını korumaya yönelik olarak, iç siyasal düzenlerini oturtmaya, devletin bütünlüğünü ve etkinliğini artırmaya yönelik hamleler gerektirmiştir. Aynı zamanda "*stande*" yani kentler ile ortaya çıkan zümreler sisteminin de ekonominin gidişatı ve hükümdarların etkisiyle çökmesi mutlak devletin kurulmasını hızlandırmıştır (Poggi, 2019: 80-82). Strayer (2020: 55-56) ise mutlak devlete giden sürecin faktörlerini, 11. ve 14. yüzyıllar arasında mali ve adli işlerden sorumlu kurumların oluşturulması ve devlet görevlerinde profesyonel yöneticilerin ortaya çıkması olarak değerlendirmektedir. Sarıbay'a (2008: 116) göre, ulus devlete giden süreçte ilk aşama 15. yüzyıldan Fransız Devrimi'ne kadar geçen süredir ve bu dönemde devlet oluşumuna ilişkin ortaya çıkan önemli sonuç, "*seçkinler düzeyinde, ekonomik, politik ve kültürel açıdan bütünleşmenin gerçekleşmesidir*".

Mutlak devlet, geleneksel özellikte ve sınıfsal tabakaları olan devlettir (Giddens, 2008: 131-132). Bu haliyle modern ulus devletten ayrılmaktadır. Ancak mutlak devlet modern devlete geçişte önemli bir gelişimin aşamasıdır. Mutlakiyetçilikten önce Avrupa birbiri ile sık sık savaşan çeşitli devletlerden oluşmaktaydı. Mutlak devletin gelişimi devlet sistemini değiştirmiş ve modern Avrupa'nın oluşmasını sağlamıştır. Aynı zamanda mutlakiyet dönemi, devletin içerden pekişmesiyle birlikte bölgeselliğin önem kazanması ve Avrupa'da sınırlar üzerinden değişimi de beraberinde getirmiştir. Feodal Avrupa'nın sınırlarını, belirsiz bir yönetime dayanan hudut boyları oluşturmaktaydı. Feodal dönemde diplomasi bazı ayrıcalıklar veya haraç sistemi için kurulmaktaydı ve gelenekseldi. 16. yüzyıldan itibaren ise feodal dönemde kökleri olan diplomasi gelişim göstermiş ve yine savaşlar

üzerinden olsa da her devletin meşru özerklik sahasının tanınması üzerinden yeni devletler sistemini oluşturmaya başlamıştır. Mutlakiyetçi dönem de devlet hudut boyları yerine sınırlar üzerinden şekillense de modern devleti gelenekselden ayıran sadece bu sınırlar değildir. Devletin bölgeselliğini dönüşüme uğratan mutlak devletin yükselişindeki döneme denk gelen egemenlik kavramı veya teorileridir (Giddens, 2008: 120, 122- 126).

Feodal dönemden ulus devlete geçişte önemli olaylardan biri de Avrupa'daki mezhep kavgalarının doğurduğu Otuz Yıl Savaşları'nın sonunda imzalanan Westphalia barışıdır. Barışın temelinde reform hareketi yatmaktaydı. Dinde reform hareketinin ve Protestanlığın gelişimine etki eden Luther, papalığa ve din ticareti yapan Katolik Kilisesi'ne ve son olarak da papalığın günahların bağışlanması senetlerinin satışına tepki olarak 1517'de 95 tezini Wittenberg Kilisesi kapısına asmış ve İncili Almancaya çevirmiştir. Luther kilisenin devlete bağlı olması gerektiğini savunmaktaydı. Alman kilisesini papalığın egemenliğinden çıkaran ve devlete bağımlı olmasını sağlayan Luther, burjuvanın dinsel aristokrasiyi bertaraf edip ulusal monarşi oluşturmasına katkı sağlamıştır (Şenel, 2019: 316-324). Tüm bu gelişmelerle birlikte Avrupa'da reform hareketi başlamış ve Protestanlık hızla yayılmıştır.

16 ve 17. yüzyıllarda, Roma Katolik Kilisesi'nin hanedanlarca, müttefik ve gelir kaynağı olarak görülmesi bakımından Protestan reformu merkezi monarşiler ve yerel otoriteler için bir tehdit olarak görülmekteydi (Tilly, 2016: 207). 1600'ler Kutsal Roma İmparatorluğu'nun Katolik, fakat imparatorluğu oluşturan çerçevede, örneğin 300 civarında devletin, dini olmakla birlikte Habsburgların Katolik devletlerinin içinde de sayıca fazla Protestan bulunmaktaydı. Bu dönemde Almanya gerilemekte ve yerellik belirtileri ortaya çıkmaktadır (Sander, 2003: 99). Siyasi olarak karmaşık bir yapısı olan Almanya çok sayıda prensliğe bölünmüş durumdaydı. Siyasi istikrarsızlık ve bölünmüşlükten kaynaklanan merkezi otorite boşluğunu, Katolik Kilisesi doldurmuştu. Katolik Kilisesi Almanya'daki etkinliğinden yararlanarak günahların affına yönelik belgeler satmaya ve Alman topraklarında kazanç elde etmeye başlamıştı (Kaya, 2020: 174-175). Tüm bunlara tepki olarak yayılan Protestanlığın mezhep çatışmalarını doğurması önce Ausburg Barışı ile sonuçlandırılmaya çalışılmıştır. 1555 tarihli Ausburg Barışı ile Luther ve Katolikler arasında savaşı sona erdirip Alman prensliklerine Katolik veya Protestanlık arasında tercih hakkı tanımaktaydı. Ancak

anlaşmaya uyulmayarak, Almanya'daki Calvinciler ve Protestanlar anlaşmadaki haklara sahip olamadılar (Kenaan, 2017: 168).

Ausburg Anlaşması'nın yürümemesi yüzünden 1608'de İngiltere, Hollanda ve Fransa desteğiyle Protestan devletleri birlik kurmuş ve 1609'da da Kutsal Roma İmparatorluğu'nun desteğiyle Katolik devletler birleşmişti. Dolayısıyla Almanya dış desteklerle dini bir savaş için iki ayrı kampta parçalanmıştır. Bu şekilde başlayan Otuz Yıl Savaşları aslında Almanya için Katolik ve Protestan ayrımına dayanan, Kutsal Roma İmparatorluğu'ndan bağımsızlığını kazanmaya çalışan üye devletler bakımından bir iç savaş niteliğindeydi. Ancak Almanya topraklarında süren bu savaş, Fransa, Habsburg, İspanya, Hollanda ve Danimarka'nın katıldığı uluslararası niteliğe dönüşen bir savaştı (Sander, 2003: 99- 100).

Böylelikle başlayan 1618-1648 yılları arasında 17. yüzyıl Avrupası'nda Hıristiyanlığın din savaşları dönemi ve 1648'de Protestanların zaferi ile biten savaş Westphalia Anlaşması ile Kutsal Roma Germen İmparatorluğu olan Almanya'nın küçük devletlere ayrılıp İmparatorluğun yetkilerinin sınırlandırılmasıyla sonuçlanmıştır (Keenan, 2017: 167-168). İmparatorluğun vergi ve asker toplaması, savaş ilan etmesi, kanun koyması üye devletlerin rızasına bırakılmıştır. Almanya tüm bunlarla feodal bir karmaşıklığa girmiştir. Westphalia, daha önceki konferansların dini niteliğinden farklı olarak devlet, savaş ve iktidar sorunları üzerinden yapılan laik nitelik taşımasıdır. Bu anlaşma ile papalık dikkate alınmamış, kilise gücü sınırlandırılmış, Almanya içerisindeki Katoliklik, Protestanlık ve Calvinizm geçerli dinler olarak kabul edilmiştir (Sander, 2003:100). Dolayısıyla dini çoğulculuk kabul edilmiş, Avrupa'daki din savaşları sona ermiştir (Roberts, 2019: 348). Westphalia Barışı ile topraklarında egemen olan eşit, başka bir otoriteden bağımsız devletler ve onların oluşturduğu bir uluslararası hukuk ile egemen devletlerin arasında dengeyi esas alan bir sistem doğmuştu (Poggi, 2019: 110). Westphalia Anlaşması egemen devletlerin uluslararası sistem içinde tanınmasını içeren anlaşmadır. Politik olarak yasal eşitliği olan devletlerin aynı zamanda kendi kaderlerini belirleme hakkını elde ettiği ve egemen devletlerin birbirinin içişlerine karışmamasını teyit ettikleri anlaşmadır (Ritzer 2011: 161).

3.6. Fransız Devrimi ve Sonrası

Ancien rejim (Eski rejim), din savaşları ve Westphalia düzeni sonrası başlamıştır. Bu dönem insanlar savaş ve kötü koşullar yüzünden yoksullaşmış, soylular toprak ve mal kaybetmiştir. 18. yüzyıl, eski yönetimin bunalım çağıydı. (Kingsley, 2004: 26).

Fransa'da devrimden önce toplumsal yapı soylular (aristokrasi), burjuvazi, köylü ve zanaatkarlardan oluşmaktaydı. Avrupa'nın çoğu yerinde olan bu toplumsal yapının Fransa'daki farkı, içerisinde ayrışmaların çok olmasıdır. Aristokrasi kendi içinde soylu ailelerden gelen geleneksel kılıç şövalye ve soyluluk unvanlarını sonradan satın alan soylular şeklinde ayrışmaktaydı. Soyluluk unvanını sonradan alan soylular sayıca fazla olmakla birlikte sarayın her türlü olanağından yararlanırken, devlet memurluğunda da çeşitli ayrıcalıklara sahiptirler. Kral zamanla bu soyluların mevkisini azaltsa da senyörlük haklarını kullanmaya, vergiden muaf tutulmaya ve orduda yüksek görevler almaya devam etmişlerdi (Rude, 2018: 12-14). Bu durum devrime giden süreçte önemli rol oynamıştır. Din adamları da kendi içinde yukarı ruhban (soylu aileden gelenler) ve aşağı ruhban (düşük görevliler) olarak ayrışmaktaydı. (Arslan, ty: 10). Asiller grubundaki din adamları da çeşitli ayrıcalıklara sahiptirler. Bu ayrıcalıklar ve her alanda etkinliklerinin artırılması laik tepkiye yol açmıştır (Timur, 2017: 23). Köylülere gelince, yoksuldular ve ağır vergiler ödüyorlardı (Rude, 2018: 12-13).

Devrime giden süreçte bir diğer etken ise Fransa'da derinleşen mali kriz olmuştur. Kral XVI. Louis tarafından maliye bakanı olan Turgot çeşitli mali önlemler alsa da Un Savaşı denen tahıl isyanlarının önüne geçilememiştir. Buğday fiyatları artmış, kötü hasat sebebiyle kıtlık yaşanmıştır. Mali kriz derinleştikçe soylular da isyanlara katılmıştır. Bu isyanların önemi yığınların siyasal hareketlere katılmaya başlaması ile sadece tüccarlara ve spekülatörlere karşı değil tüm otoritelere meydan okuması gerektiğini fark etmesidir. (Rude, 2018: 48-51). Ancien rejim sonlarına doğru Fransa ekonomisinde oluşan bu olumsuzluklar 1787-1789 yılları arasında sert geçen kış koşulları ve verimsiz geçen hasat, kıtlık ve fiyatların yükselmesine neden olmuştur. (Hobsbawm, 2003: 79). Aynı zamanda bu süreçte Fransa'nın Amerikan Devrimi'ne katılması ve İngiltere'ye savaş açması savaş yanlısı olmayan Turgot'un görevden alınmasına ve böylelikle sürekli değişen maliye bakanı krizine yol açmıştır (Trask,

2005: 81). Fransa'da mali kriz devam ederken göreve gelen üç maliye bakanı arasından Brienne parlementerlerin isyanları ile karşılaşınca kralı genel meclisi toplaması için ikna etmiştir (Timur, 2017: 264-272).

Kral XVI Louis, 175 yıldır etkisiz olan geleneksel temsil organı genel meclisin (États généraux) toplanması için eğitimli kişilerden bilgilerini sunmalarını istemiştir. Birçok eser basılırken Sieyes'in 'Tiers Etat (Üçüncü sınıf) nedir?' adlı eserinde sorduğu "*Tiers Etat nedir*? sorusunun yanıtı, "*Her şey*" idi. "*Siyasal düzende ne olmuştur*?" "*Hiçbir şey*". "*Ne istiyor*?" "*Bir şey olmak*" soruları ve cevapları büyük yankı uyandırmıştır (Tanilli, 2007: 117). Ayrıcalıklara karşı çıkan Sieyes, ayrıcalıkların doğal hukuka aykırı olduğunu belirtmişti. Ona göre ayrıcalıkları olan sınıfı soylular oluşturmaktaydı. Ayrıcalıkların ortadan kaldırılması ulusu ortaya çıkaracaktı. Tiers Etat, bölünmez toplumdu ve önemli işlerin çoğunu onlar yerine getirmekteydi. Ayrıcalıklılar toplumda aslında çalışmadıkları halde, özel bir statü ve kazanca sahiptirler. Tiers Etat, yani yığınlar, aslında gerekli işlerle uğraşan ve ulusu oluşturanlardı. Hiçbir şey olmayan ve temsil hakkının olmadığı ama tüm ulusu oluşturan Tiers Etat, ayrıcalıkları ortadan kaldırmalı ve Tabakalar Meclisi temsil hakkını kazanmalıydı.(Ağaoğulları, 2010: 191-194). Genel Meclis din adamları soylular ve üçüncü tabaka yani Tiers Etat'dan oluşuyordu. Tiers Etat nüfusun çoğunluğunu oluşturmasına rağmen üçte bir oranla temsilinin adil olmadığını söyleyerek krala karşı bir mücadele başlatmıştır Tiers Etat kendini ulusal meclis ilan ederek kralın otoritesi devam ederken anayasa komisyonu oluşturmuş ve birliklerini toplamıştır. Buna karşılık Paris halkı ortak bir amaç için bir araya gelen köylüler orta sınıflar aritokrat ve din adamlarının desteği ile isyan başlatmışlardır. Paris'in barut stoğu ve monarşinin önemli simgesi Bastille baskınını yapmışlardır. Böylelikle devrim çok geniş bir boyuta ulaşmıştır. Köylülerin feodaliteye karşı giriştikleri mücadele ile meclis feodal rejimi kaldırarak herkesin eşitliğine ve yurttaşlık kavramına dayanan İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisini ilan etmiştir (Ağaoğulları, 2015: 602-603).

1791 Anayasası ile doğal ve medeni haklar güvence altına alınmış, temsil yetkisi kral ve yasama organına verilirken anayasal monarşi ile kralın yetkileri sınırlandırılmıştır. Memuriyette aranan soyluluk gibi ayrıcalıklar kaldırılıp yurttaşlık haklarına vurgu yapılmıştır. (Gürcan, 2011: 191). Kaçmaya çalışan kral yakalanarak iktidar devrimcilerin eline geçmiş ve meclis hükümeti ilan edilmiştir. Demokrasi sürecinde kulüp adı altında kurulan partiler içinde öne çıkan Jakobenlerdir (Ekinci,

2016: 158). Bu süreçte Jakobenler krallığın düşürülmesini ileri sürerken farklı grupların farklı görüşleri de vardır. Sans culotlar içinden Danton, seçimle belirlenen kraldan yanadır. Ancak kral kaçma ve komplo girişimlerine devam etmiştir. (Ağaoğulları: 2003: 20). 1792'de halk kralın sarayını basmış ve meclise sığınan kralın tüm yetkilerinin alınmasını istemiştir. Bunun üzerine yeni bir meclis olan konvansiyon Fransa'nın bir cumhuriyet olduğunu ilan etmiştir. Bu süreçte kral idam edilmiş Jirondenler konvansiyon tarafından görevden uzaklaştırılmış ve Jakoben Cumhuriyeti başlamıştır (McNeill, 2002: 660-662). Kurulan rejim terör rejimi olarak adlandırılacak düzenlemelere varmıştır. Jakobenler merkezileşme yönünde sert adımlar atmış, olağanüstü devrim hükümeti kurulmasını öngören ve devrim karşıtlarına mücadeleyi içeren bir süreç başlamıştır (Jaures, 2016: 179-182). Devrimci yönetim döneminde federalizm ile mücadele edilmiş, kamu selamet komitelerine sürekli izleme ve ihbarların alınması gibi olağanüstü yetkiler verilmiştir. Jakobenler tarafından sansür ve şüpheliler listesi yolu ile tutuklamalar yapılmıştır. Jakoben kadrolaşma ile Jakobenler çoğunluk sağlayarak etkin bir denetim ve kontrol sağlamışlardır. (Kaynar: 8-12). Jakobenlerin siyasi hedefi ayrıcalıkları ortadan kaldırmak, karşı devrimcilerin üstesinden gelmek ve üçüncü tabakanın devrimci birliğini korumaktı. Bu doğrultuda feodal rejim sonlandırılmıştır. (Lefebvre, 2015: 381). 1793-1794 terör döneminde anayasa ve insan haklarının askıya alınması ile Jakoben yönetimi devrilmiştir. (Demirli, 2018: 66).

Devrimci hukukçu liderler 18. yüzyılın ideolojik seçkinleri olarak Aydınlanma ilkelerinden etkilenmişlerdir. Aydınlanmanın öne çıkardığı aklın üzerinden kral ile karşı karşıya gelmişlerdir. Aydın liderler kral ve ayrıcalıklılar yerine eşitlik, adalet, hukuk ve en önemlisi de "ulus vatandaşlığını" öne çıkardılar. Yazarlar Avrupa'ya yayılan, ayrıcalıklılar yerine ulusun herkesi kapsaması fikrini yaymışlardır. Tries Etat yani üçüncü tabaka ulusun herkesi kapsaması konusunda etkili bir mücadele vermiştir (Mann, 2012: 202-203). Rousseau'nun, doğrudan ulusu işaret etmese de genel irade kavramı ile halk egemenliği vurgusu özellikle Fransız Devrimi sürecinde milliyetçi öğretiye dönüşmüştür. Monarşik iktidara ve ayrıcalıklılara olan eleştirileri Fransız Devrimi'nde esin kaynağı olarak radikal demokrasi ilkesi haline gelmiş ve halk yöneticinin uyruğu olarak değil, hak ve özgürlükleri olan yurttaşlar idealine dönüşmüştür. Dolayısıyla Fransız Devrimi egemenliğin ulusa ait olduğu ve eşit, özgür halkın kendi kendini yönettiği anlayışa dayanmaktadır (Heywood, 2014: 153-154).

Fransız Devrimi ile beraber devrimci liderler feodal rejimi sonlandırırken eski rejimin esir ettiği insanları özgürleştirmek istemişlerdir. Bu doğrultuda liberal politikalar uygulanmaya başlanmıştır. İdeallerindeki insan, eşit ve özgür bireydir. Kamu alanı dışında bireylere özgürlük tanıyan liberal bir yaklaşıma sahiptiler. (Ağaoğulları, 1989: 206). Jakobenler kamusal alana karşı özel alanı, devlete karşı ise bireyin özgürlüğünün korunması düşüncesini benimsemişlerdir. Fakat Jakobenlerdeki, özellikle devrim karşıtları üzerinden yürüttükleri birlik tutkusu topluma da yansıtılmıştır. Bireyin özgürlüğü önemli olsa da ulusun birliği ve genel iradenin önüne bireysel çıkarlar geçmemelidir. İnsan toplumsal ilişkilerde bencildir ve bir tehdit oluşturabilir. Jakobenler bu nedenle genel irade ve kamusal çıkarı öne çıkarmaya çalışmışlardır. (Ağaoğulları, 2010: 326-328). Jakoben ideoloji bireyin özgürlüğü ve eşitliği düşüncesini temel aldığı için devletten önce bireyi ön plana alarak aslında ulusu odak noktası yapan anlayışa sahiptirler. Devrimin başlarında Jakobenler bu anlayışlara sıkı sıkı bağlıdır ve bu doğrultuda reformlara girişmişleridir (Ateş, 1994: 127). Ulus, sadece bireylerin toplamından ibaret değildir. Ulus ve birey bütünleşik bir anlamdadır. Dolayısıyla bu açıdan değerlendirilirse, ulus kendi bağımsız yapısına sahiptir ve yurttaşlardan önce var olmuştur. Genel irade ise bireylerin ideal ortak çıkarını ifade etmektedir. Ulusu, genel irade ile yurttaşlar meydana getirmektedir. Devrim bu nedenle sınıfsal, bölgesel ayrıcalıklardan kurtulup Fransız ulusunu ortaya çıkarmaya odaklanır. Yurttaşlık, bireylerin farklılıklarının ortadan kaldırılması ve yasalar önünde eşitliktir (Ağaoğulları, 1989: 208-210). Sadece genel iradenin vurgulanması yeterli değildir. Devrimin ulusa yayılması ve halkın özümsemesi için, ulusal birlik için, insanların yurttaş olması gerekmektedir. Jakoben ideolojide yurttaş genel iradeyi bireysel çıkardan üstün tutmalıdır. Aynı zamanda yurttaş erdemli, ahlaklı ve vatansever olmalıdır. Onlara göre sivil yaşamında erdemli ve ahlaklı olmayan kamusal yaşamda da olamaz. Dolayısıyla devletin sivil hayata da müdahale etmesi gereklidir. Tüm bunlar için devrim, gerekli yasaları ve cumhuriyetçi kurumları oluşturmalıdır (Ağaoğulları, 2010: 331-333).

Devrim Fransa'da halk egemenliği ile sonuçlanmıştır. Ulusun egemenliğine dayanan fakat bireye karşı merkezi devleti yerleştiren bir anlayış hakimdir (Ağaoğulları, 1989: 226). Dolayısyla, Fransız Devrimi ile ulusu açığa çıkaran şey halka dayalı egemenlik anlayışıdır. Böylelikle, hükümdar meşru iktidarın kaynağı olmaktan çıkmış ve bu halka geçmiştir. Artık, ulusun meşruluk kaynağı halktı.

Bunların yanında Fransız Devrimi'nin getirdiği yasalar önünde eşitlik anlayışı ve özellikle askeri olarak halka duyulan ihtiyaç, halkı seferberliğe ikna eden unsurlar olmuştur. Kent toplumunun yükselmesi ve yerel farklılıkların ortadan kaldırılması da Fransız ulusal kimliğini belirginleştirmiştir (Gat ve Yakobson, 2019: 257).

Devrim Fransa'da eski rejimi ve kralın yönetimini sonlandırırken, ulus devleti ortaya çıkarmıştır. Feodalitenin ayrıcalıklı ve sınıflı yapısından kurtulan eşit yurttaşlar ulusu oluşturmuştur. Jakobenler ulus devlet ile özdeşleştirdikleri cumhuriyeti kurarken ulusu yasalar önünde eşit, özgür ve egemenliği halka dayandıran yönetim anlayışını benimsemiş olsalar da bir anda olan bu devrimin ve cumhuriyetin benimsenmesi kolay olmayacağından, üstelik devrim karşıtları, savaş durumları ve halkın eski geleneklerden ani kopuşuna duyulan güvensizlik söz konusudur. Dolayısıyla halkın yeniden yaratılması gerekliliği bir kültür devrimini gerekli kılmıştır. Jakobenler siyasal devrimlerini, halkın özgür, siyasal yurttaş bilincine varabilmesi için kültürel devrimle pekiştirmişlerdir. Fakat tüm bunlar sert bir yönetim anlayışını beraberinde getirmiş ve aynı sertlikte bir muhalefetle karşılaşmış kısa sürede bir terör rejimine dönüşmüştür. (Ağaoğulları, 2010: 340-344).

Fransız devrimi, uzun bir süreç demektir. 1789'da çeşitli hukuk reformları ile 1791 Anayasası'ndaki İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi ile yasalar önünde eşitlik yanında din ve devlet işleri ayrılmış, feodal düzenin ayrıcalıklarına son verilmiş, teokratik mutlakıyetçilik yerine laik bir anlayış formüle edilmiştir. Halkın egemenliğini esas alan yasama gücünde tek otorite olan ulusal meclis kurulmuştur. Ancak terör dönemi uygulamalarından olan feodal vergilerden kurtulan köylüler toprağı işleme haklarının ellerinden alınmasından pek memnun kalmamışlar ve yine bu dönemde kilise ve din adamlarına karşı sert uygulama ve tutumlar halkın tepkisine yol açmıştır (Roberts, 2019: 425-426). 1789-1793 yıllar arasında yerel yargı kurumları, meslek birlikleri ve ayrıcalıklar kaldırılmıştır. Bir seçim sistemi ile standart bir vergi sistemi kurulurken, soylular ve kilise mülklerine el konulmuştur. Yine, soylular ve dinadamlarının ayrıcalıklı konumları kaldırılmıştı ve devlete bağlı hale getirilmiştir (Tilly, 2020: 193).Ulusal konvansiyonun oluşturduğu terör rejimi halkın tepki ve baskılarıyla 1795'te yıkılmış, 1799'a kadar süren cumhuriyet "direktuvar" dönemi başlamıştır (Sander, 2003: 167).

1799'da yönetimi deviren Napolyon Bonapart 1814'e kadar süren diktatörlük kurmuştur. Önce Konsül olarak göreve başlamış sonra imparator olmuştur. 1804'te

kendisini imparator ilan eden Napolyon halk oylamasıyla halk egemenliğine ve devrime bağlı monarşi kurmuştur. Cumhuriyet rejimi olan konsüllük ile başlayan devrimi sağlamlaştırmıştır. 1790'da meclisten geçemeyen memurlara yönelik düzenlemeler için kanunlar çıkartan Napolyon günümüze kadar gelecek olan Fransız hukukunun temellerini atmış, her ilin yönetiminden sorumlu vali ataması yapılmıştır. Napolyon'un imparatorluk hükümetinde de bu döneme kadar iktidara gelen diğer hükümetler gibi devrim ilkelerine uymayan uygulamalar gerçekleşmiş. İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi ihlal edilmiştir. Fransız ordularının önemli derecede yayılması çok büyük bir maliyet getirmiş, devrimin kazanımları yurtta despotizm yoluyla pekiştirilirken, askeri hamlelerle zarara uğramıştır. Napolyon'un önemi devrimin değişmez ve kurulu bir düzen haline gelmesi için gerekli zaman ve kurumları toplumsal barış eşliğinde sağlaması olmuştur (Roberts, 2019: 431-433). Fransa'nın idari hiyerarşisi devrim ve imparatorluk orduları vasıtasıyla dağıtılarak Avrupa'nın çoğu yerinde doğrudan yönetime geçilmesini olanaklı kılmıştır. Fransa ordusuna karşı Alman devletleri merkezileşme ve uluslaşma uygulamışlardır. Napolyon'un yenilgisi sonunda Fransa'nın kukla devletleri ortadan kalksa da idari örgütlenme doğrudan yönetim çağını getirmiştir. Ayrıca devletin faaliyet alanı genişleyerek, çalışma koşullarını düzenlemesi, ulusal eğitim ve insanlar için yardım faaliyetleri, yurttaşların korunma, yargı üretim gibi taleplerini beraberinde getirdi. Genişleyen devletin faaliyet alanı ile kitlesel ulusal siyaset ve ulusal hukuk gelişti. Yurttaşlarına karşı, ulusal dil, eğitim, askeri hizmet gibi yükümlülükler edinen devlet yabancılara karşı da farklı bir insan muamelesi yapmaya başlamıştır. Ulusal simgeler, diller vb. ile devletlerin içerde tek biçimleşmeleri uluslararası alanda devletlerin çeşitliliğini artırmıştır (Tilly, 2020: 200-202).

1790-1814 arasında Fransa, devrim ve Napolyon savaşları ile Avrupa'da önemli bir etki yaratmış, yurttaş ordusu sisteminin kurulması, devrimin meydana getirdiği halk egemenliği fikri ve Napolyon'un yayılmacı politikası ile Avrupa'da milliyetçiliğin ortaya çıkışında önemli bir rol oynamıştır (Sönmezoğlu, vd, 2011: 12). Bunun öncesinde prenslik, krallık gibi bölgelerde yaşayanlar için milli kimlik bilinci ve bundan doğan vatanseverlikten ziyade daha çok yöneticiye veya hanedanlığa bağlılık duyguları olan tebalar söz kousuydu. 1789'da Fransız Devrimi Jean Jacques Rouessau'nun halkın kendini yönetmesi ilkelerinden etkilenen, halk adına yani "Fransız ulusu" adına hareket eden devrimcilerin eseriydi. Dolayısıyla milliyetçilik

“tahtın uyrukları” yerine yurttaşlık kavramına dayanan demokratik bir öğretiydi. Devrim ve sonrasında Napolyon Savaşları Fransa’ya karşı bir milli birlik bilincini de doğurmuştu (Heywood, 2013a: 161). Bu yüzden, milliyetçiliğin yayılmasında Fransız Devrimi’nin sert etkisi, devlet adamlarının ve halkların Napolyon ve devrime olan tepkisi etkiliydi (Hayes, 2010: 76).

Modern devlet Fransız Devrimi ile şekillenmiştir. Modern devlet belli bir toprak parçasında yurttaşları ile arasında aracılara ihtiyaç duymadan, tüm halkı kucaklayabilen ve onlara kurumsal ve idari sistemini dayatma ihtiyacı hisseden bir yönetim sistemidir. Önceden yurttaş ve yönetici karşı karşıya geldiğinde aralarındaki ilişiki özerk yapılar, kendi kendini yöneten topluluklar aracılığıyla düzenleniyordu. Egemenler için zorunlu olan, gerek yurttaşlara duyulan ihtiyacın artması, gerekse yurttaşların taleplerine aracısız olarak yanıt vermek için bu aracıların ortadan kaldırılmasıydı. Onun için yöneticinin halk (ulus) ile özdeşleşmesi gerekliydi. Bu gereklikik 1789-1815 arasında oldukça artmıştı. Bu dönemde devlet otoritesinin geleneksel meşru dayanakları olan tanrısal buyruk, yönetimin tarihsel sürekliliği, geleneksel sadakat bağları, tehdit altına girmişti. Monarşiyi "ulusal" temele oturtma ihtiyacı ortaya çıkmıştı. Devrim Çağı bunu gerektirmiştir. Devrim sonrası yurttaşların çeşitli hak talepleri ve harekete geçebilme potansiyellerinin ortaya çıkması halk ile devletin zorunlu organik ilişkisini doğurmuştur (Hobsbawm, 1995: 102-107).

4. KÜRESELLEŞME VE SONRASINDA ULUS DEVLET TARTIŞMALARI

Küreselleşme dünyada zamanın ve mekanın sınırlılığını ortadan kaldıran bir süreçtir. Bu sürecin ne zaman başladığı ve nerede sonlandığı veya sonlanacağı üzerine çok tartışma vardır. Küreselleşme dünya genelinde sınırları ve mekanı, gelişen iletişim teknolojileri ve ulaşım sistemlerinin önemsizleştirdiği bir süreçtir. Artık dünyanın bir ucundan diğerine bir bilginin, bir haberin ulaşımı gelişen teknoloji ile eskiden çok zorken şimdi çok kolaydır. Aynı şekilde eskiden ticaret belirli bölgeler arasında sınırlıydı. Hatta taşımacılığın eskiden çok uzun sürmesi nedeniyle çoğu ürünün ticareti bile yapılamamaktaydı. Küreselleşme tüm bu olanakların arttığı bir süreci kapsar. Aynı zamanda küreselleşme tüm bunlarla devletleri birbirine, karşılıklı bağımlılık üzerinden giderek daha fazla yaklaştırmaktadır. Artan küreselleşmiş iletişim, ticaret, medya gibi unsurlar ulusların arasındaki ilişkileri de etkilemektedir. Dolayısıyla küreselleşme giderek uluslararası düzeye yayılan karşılıklı bağımlılık temelinde, devletleri belirli düzeyde birbirine yaklaştıran bir süreçtir.

Küreselleşmenin getirdiği gelişmeler birçok alana etki etmektedir. Bu bağlamda küreselleşme çok boyutlu bir süreçtir. Ekonomik, siyasal ve kültürel alanlarda bir gelişme gösterir. Küreselleşme artan karşılıklı bağımlılık gereği devletleri ekonomik anlamda işbirliğine yönlendirmektedir. Bu doğrultuda süreç birçok uluslararası, ulusötesi veya en azından bölgesel temelli entegrasyonu beraberinde getirmiştir. Böylelikle AB, BM, DTÖ, DSÖ, IMF.. vb gibi birçok kurum oluşmuştur. Küreselleşme tüm bu yönleriyle uluslararası düzende temel aktör olan ulus devletleri tartışmaya açık bir konuma getirmiştir.

Çalışmanın bu bölümü ilk olarak genel anlamda küreselleşme ve ulus devlet ilişkisini ana hatları üzerinden aktarmaya çalışacaktır. Ulus devlet ve küreselleşme üzerine en çok tartışmanın yaşandığı alan küreselleşme kuramlarıdır. Küreselleşmenin ulus devlet üzerine etkileri konusunda literatürde geniş bir çalışma alanı bulunmaktadır. Küreselleşme kuramları, üç ana yaklaşım üzerinde toplanır. Hiper küreselciler, şüpheciler ve dönüşümcüler olarak adlandırılan (Held vd, 1999: 2) üç ekol ulus devlet ve küreselleşme üzerinde farklı görüşler sunmaktadır. Küreselciler daha çok olumlu bir süreç olarak gördükleri küreselleşmenin ulus devleti ortadan kaldırdığı iddiası üzerinde yoğunlaşmaktadırlar. Şüpheciler ise küreselleşmenin abartıldığını,

sadece ekonomik anlamda genişleyen bir "uluslararasılaşma" eğilimi olduğunu ve ulus devletin güçlü bir kurum olarak varlığını devam ettirdiğini belirtmektedirler. Dönüşümcülere göre ise küreselleşme ulus devlete etki etmektedir ama onu ortadan kaldırmış değildir. Dolayısıyla küreselleşme ile beraber gelişen düzene ulus devletin ayak uydurması, kendini bu düzene göre yapılandırması gerekmektedir.

4.1. Küreselleşme ve Ulus Devlet İlişkisi

Küreselleşme yeni ortaya çıkmamıştır. Küreselleşme ülkeler arası ticaretin giderek yoğun şekilde artmasıdır. Küreselleşme, Portekiz ve İspanyol kaşiflerinin Asya ve Amerika'ya seyahatleri sonucunda 16. yüzyılda dünya ticaretinde meydana gelen büyük gelişmeye kadar götürülebilir. 19. yüzyılda ise vapurun icadı "Victoria çağı küreselleşmesini" başlatmıştır. Bu süreç 1. Dünya Savaşı ve Büyük Buhran ile kesintiye uğramıştır. 2. Dünya Savaşı'ndan sonra ise ABD'nin öncülüğünde küreselleşme, dünya genelinde gayri safi yurtiçi hasılayı 2000'lere kadar büyük oranda yükseltmiştir. En son yaşanan küreselleşmenin sebepleri birkaç noktada toplanabilir. Savaştan sonra ABD şirketleri Batı Avrupa'ya yatırımlar yaparak firmaların belli bir yerde ürettikleri mallarının farklı yerlerde dolaşımını başlatmıştır. Tarife engelleri ortadan kalkmış, taşımacılık maliyetleri ise düşmüştür. Konteyner taşımacılığı, ürünleri denizaşırı taşımada kolaylaştırmıştır. Telefon, faks ve internet, büyük iletişim devrimi getirmiştir. Dünya üzerinde bağlantı kurmanın yolu kolaylaşmıştır. Paranın sınırötesine kolaylıkla taşınması uluslararası bankacılığı yaygınlaştırmıştır. Sermaye piyasası oluşmuştur (Roskin ve Berry, 2014: 379- 382).

Son zamanlarda yaşanan dört büyük gelişme, küreselleşmeyi anlamanda çok önemlidir. 1970'lerde finans sektörü üzerinden kontroller kaldırılarak bir serbestleşme getirilmiştir. Bunun sebebi Euro-dolar bazında piyasanın kontrolsüz büyümesi, durgunluk ve enflasyonun bir arada olmasıdır. Bunun üzerine "Bretten Woods" sistemine geçilmiştir. Bu küresel sistemle birlikte ABD'nin kontrolünden çıkılarak tek merkezden uzaklaşan, diğer aktörlerin dahil edildiği küresel bir sistem kurulmuştur. 1960'lardan itibaren bir yandan da teknolojik gelişmeler hız kazanmıştır. Bunlar tarihte sürekli var olsa da bugün dünyanın her yerine yayılan bir hız kazanmıştır. Medya ve iletişim sistemleri ile gelen yenilik, bir enformasyon devrimi olarak nitelendirilen dönüşümü beraberinde getirmiştir. Bu gelişmeler üretim ve tüketimden, insanların toplumsal ilişkilerine kadar birçok şeye etki etmiştir. Bu süreçte ürünlerin ve insanların

hareketliliği konusunda zaman kavramı önemsizleşmiş ve maliyetler düşmüştür. Böylelikle çeşitli engellerin ortadan kalkmasıyla üretim, tüketim ve insanların yerleri hızlı değişim imkanı bulmuştur (Harvey, 2008: 83-86).

Çok boyutlu bir süreç olan küreselleşme, artan yabancı sermaye hareketliliği ile sınırötesi ticareti oluşturmaktadır. Bu yatırımların artışı, küresel ekonomide ve piyasada ürünlerin entegrasyonu uluslar arasında bir rekabete yol açmaktadır. Teknolojik açıdan küresel iletişimin gelişmesi ile firmalar arası etkileşim ve rekabeti artırırken insanlar açısından yeni iş imkanları ve öğrenme fırsatları sunmaktadır (Waks, 2003: 384). Tüm bunlar küreselleşmenin olumlu yönlerinin de olduğunu göstermektedir. Ancak ulus devlet açısından bakıldığında tartışmalı hale gelmektedir.

Ulus devlet ve küreselleşme ilişkisi üzerine literatürde geniş bir tartışma söz konusudur. Küreselleşme çok boyutlu bir süreç olmakla birlikte günümüz dünyasını birçok yönden etkilemektedir. Küreselleşmeye ilişkin farklı teori ve yaklaşımlar mevcuttur. Ana konumuz olan ulus devlet küreselleşme tarafından birçok alanda sıkıştırılmaktadır. Sadece bu konu üzerine yapılan tartışmalar bile ulus devletin bugünkü meşruluğunu sorgular hale getirmektedir. Küreselleşme süreci ile devlet ve ekonomi arasındaki ilişki bağlamında üç ana eğilim görülmektedir. Bunlar, devletin ulusal, ülkesel (teritoryal) niteliğinin ve devletin faaliyetlerinin azalması, devletin faaliyetlerinin uluslararası yönelime girmesidir (Oran, 2009: 48–49).

Küreselleşme süreci birkaç başlıkta devlet açısından aşınma oluşturmaktadır. Öncelikle değişim ve dönüşüm hız kazanmaktadır. Yeni örgütlenme biçimleri ve teknolojilerin ortaya çıkmasıyla eski pratiklerin modası geçerken, fikirler ve emek süreçlerinin ömrü kısalmaktadır. İkinci olarak, modernizm ile birlikte zaman üstünlük kazanırken, mekana bağlı engellerin ortadan kalkmasıyla zaman da mekana dayalı hale gelmiştir. Böylelikle dünyanın bir ucunda olan olay çok uzak bir ucuna da etki etmeye başlamıştır. Üçüncüsü ise ekonominin hızla küreselleşmesidir. Çünkü bununla birlikte ulusal ekonomi gerileyerek uluslararası bir eğilime girmiştir. Ticarette çok-uluslu şirketler egemen olmuştur. Finansal ve sanayi alanlar küresel bir yönelime girerek uluslararası bir bütünleşmeye yol açmıştır. Uluslararası ticaret büyürken küresel sermaye piyasaları öne çıkıp ulusal sermaye piyasası ise önemsizleşmektedir. Bununla birlikte önemli uluslararası finans kuruluşları oluşturulmuştur. Dördüncü olarak ise küreselleşme artan karşılıklı bağımlılık üzerinden iletişim, politika ve kültürü etkilemektedir. Bununla birlikte Amerikan egemenliğinde küresel bir kitle kültürü

gelişmiştir. Böylelikle farklı kültürler bütünleşmekte ve küresel bir kültür, dolayısıyla bir homojenleşme oluşmaktadır (Larrain, 1995: 208-210).

1960'larda başlayan ve sürekli yaygınlaşan ticaret ve üretim, ortak üretimi ulusal sınırları aşan şekilde düzenlerken, üretim sistemleri, uzmanlaşma ve işbölümü üzerine coğrafi dağılım devam etmiştir. Çok-uluslu şirketler bulundukları yerlerde merkezi olsalar da dünya geneline yayılmış durumları vardır. Küresel nüfus hareketliliği yüzünden, dünyanın büyük şehirleri göç dalgasının önünde duramamaktadırlar. Dolayısıyla bu hareketlilik ile artan etnik, kültürel, dini çeşitlilik ulus devletin çözebileceği bir sorun olmaktan çıkmaktadır. Devletin rolü değişerek toprağa bağlı devletlerin durumları değişmiştir. Çünkü artık piyasalar ve sermaye hareketliliği üzerinde kontrol gücünün bir kısmını yitirmiştir. Tüm bunlarla küreselleşme tezi artık sosyalistler, refah devleti taraftarları ve milliyetçilere karşı kullanılabilecek ideolojik araç haline gelmiştir. Ancak yine de tüm bunlar ulus devletin tamamen içinin boşaldığı anlamına asla gelemez. Günümüzdeki Neo liberalizm için devletin ekonomik ve siyasal yaşamda daha müdahaleci olması gerekmekteyken aynı zamanda hala piyasa gücü karşısında korunaklı bir alan oluşturmaktadır. Bununla birlikte etnik, kültürel kimlikleri zaman- mekan sıkışmasına karşı korumada hala önemli bir role sahiptir. Ulus devletler arasındaki kapitalist ekonomik gücün dağılımına ilişkin sınırlarda hala varlığını korumaktadır (Harvey, 2008: 86-89).

Küreselleşmenin devletin egemenliğine etki eden olumsuz yönü ulusal yerel toplumun yitirilmesine neden olmaktadır. Küreselleşme ile beraber kendi sınırları içerisinde otorite sahibi olan devletin bu egemenliğini tehdit ederken, aynı zamanda devletin kimliğine de etki etmektedir. Dolayısıyla ulus devletler egemenliği üzerindeki saldırılar neticesinde ekonomi üzerindeki karar verebilme kapasitesini kaybetmektedir. Çünkü çoğu devlet işbirliği kurduğu uluslararası kurumlar yüzünden birçok ulusal politikasından vazgeçmek durumunda kalmıştır. Avrupa Birliği gibi bölgesel kuruluşlar, hükümetlerin anayasal düzenlemeleri üzerinde etkili olabilmektedir. IMF, Dünya Bankası ve Dünya Ticaret Örgütü gibi kuruluşlar da, azgelişmiş ülkeler üzerinde ekonomik anlamda baskı kurabilen otoriteler olmuşlardır (Farazmand, 1999: 16-17).

Modernizm ve küreselleşme süreci ile ortaya çıkan değişimler kültürel kimliği ve ulusal kimliği de etkilemiştir. Ulus devlet geri plana atılırken küreselleşme ile ulusal bağlar ve kimlikler bundan önemli ölçüde etkilenmiştir. Ancak bu etki tamamen

milliyetçiliği, yerelciliği ve bölgeciliği çözme eğiliminde değildir. Evrenselleşme eğilimi bazı etnik halkları ve toplumsal kesimleri kendi kimliklerini öne çıkarmaları bağlamında yerelliklerine bağlayacaktır. Örneğin Sovyetler Birliği ve Yugoslavya'nın dağılması ile 1990'ların ilk yıllarında milliyetçiliğin hala var olduğunu kanıtlamıştır. Bu örnekler ulusal kimliklerin direnişi üzerinedir. Diğer bakış açısından bakıldığında ise kültürel türdeşleşme (homojenleşme) ile kültürün küreselleşmesi ve ulusal kimliğin yok olduğu düşüncesi "Avrupa Topluluğu indirgemeciliğidir". Yani tarihsel olarak küreselleşme kültürel kimlikleri etkilemektedir ancak bir yandan özellikle modernizmin son dönemlerinde ulusal kimliği yok ederken, ilk dönemlerinde ise ulusal kimliğe katkı sağlamıştır. Bu küreselleşmenin farklı zamanlarda farklı etkiler yaratabilme özelliğinden kaynaklanmaktadır (Larrian, 1995: 212-213).

Ulus devletin etkinliğinin azalması ile birlikte bölgeselleşme eğilimi de başlamıştır. Ulusal hükümetler güvenlik, istikrar gibi çeşitli konularda komşu veya yakın ülkelerle birlikte bir işbirliğine girmişlerdir. Bölgeselleşme ise küreselleşmeye giden süreçte bir basamak olarak nitelendirilebilir. İlk olarak ekonomik bağımlılığın artması ile ulus devlet ve küreselleşme arasında ilişkileri yönlendirme eğiliminde bir bölgeselleşmeden de söz edilebilir. Ancak bir yandan da küreselleşmeye karşıt bir direniş olarak da nitelendirilebilir. Soğuk Savaş ile birlikte 1945'ten sonra bölgesel savunma örgütleri ortaya çıkmıştır. Bunlara SEATO, NATO, Varşova Paktı örnek verilebilir. Bununla birlikte 2. Dünya Savaşı'ndan sonra ticaret blokları ortaya çıkmıştır. AET, NAFTA APEK, onların örnekleridir. 1990'lardan itibaren bu örgütler küreselleşme bağlamındaki gelişmelerdir (Heywood, 2014: 196-197).

Kısacası ulus devletin artık eski olduğu, sınırların ortadan kalktığı, mesafelerin önemsizleştiği, dolayısıyla dünyanın düz bir dünya haline geldiği, kimliklerimizin ise bir aidiyet bağlamından çıkarak değiştiği, yerele bağlı yetkilerin ulusüstüne kaydığı, siyasi gücün kaynağının sivil örgütlere kadar uzanabildiği, ekonomi de ise uluslararası ve çok-uluslu şirketlerin etkinliğinin arttığına yönelik söylemler sıkça karşımıza çıkmaktadır. Küresel devletten bahsedenleri birer ütopyacı olarak nitelendirmek çok da doğru değildir. Çoğu ekonomist, siyaset bilimci veya sosyolog tarafından ulus devletin sonlandığına dair söylemler ve yeni yönetim arayışı gözlemlenmektedir. Bunlardan bazıları küresel ulus devlet düşüncesinde olsa da küresel yasama organı bakımından hayalidir. Bu nedenle daha çok siyasi toplumun dönüşmesi bağlamında değerlendirme yapılmaktadır (Rodrik, 2011: 183–184).

Genel olarak ulus devletin özerkliği tartışılırken bu konudaki tehditleri, küresel bilgi akışları, yasadışı göç hareketleri, toplumsal hareketler, terör ve çeşitli suçlar olarak toplayabiliriz. Bunlar özellikle teknolojinin gelişimi ile artarak yayılmaktadır. Avrupa Birliği gibi ulusötesi veya küresel örgütlerin artması ve güç kazanması ulus devletlerin kontrolünü zayıflatmaktadır. Bununla birlikte küresel sorunlar ulus devletin sınırlarını aşmaktadır. Çünkü ulus devlet kendi sınırları dahilinde bu sorunlara tek başına cevap verebilecek yeterlilikte değildir. Ayrıca bir tarihsel faktör olarak Soğuk Savaş'ın bitmesiyle birlikte bazı ulus devletlerin parçalanması söz konusu olmuştur. Yugoslavya, Soğuk Savaş sonucu dağılırken Sovyetler Birliği'de birçok bağımsız devlet şeklinde dağılmıştır. Ulus devlet artan ölçüde geçirgen bir niteliğe bürünmektedir. Üstelik yeni gelişme ve akışlar ulus devletlerin sınırlarından artık kolayca geçebilmektedir (Ritzer, 2011: 162–163).

Devletin ulusal niteliğindeki azalma genellikle üç şekilde saptanmaktadır.

1. AB gibi uluslararası örgütlerin yetki alanları artarken devletin yetki alanı sınırlanmaktadır.

2. Ulus-altı bölgesel ve yerel rejimlerin yükselmesi de devletin niteliğini etkilemektedir. Devletin ekoloji gibi sorunlara ulusal sınırları içerisinde tek başına çözüm bulması olanaksızdır. Teknolojik gelişmeler belediyelerin imkanlarını arttırırken, yerel yönetimler artık devlet faaliyetlerinin çoğunu yerine getirebilmektedir. Belediyelerin elindeki imkanlar her geçen gün artmaktadır. Uluslararası alanda siyasal açıdan güç kaybeden devletin yapacağı birçok işi yerel yönetimler yapabilmektedir.

3. Yerel yönetimlerde kendi aralarında NAFTA, AB gibi uluslararası kuruluşların da yönlendirmesiyle birlik kurabilmektedir. Bu yeni ilişkiler ulusötesi yereller arası ilişkiler olarak tanımlanmaktadır. Dolayısıyla tüm bunlar devletin karar yetkisini ulusüstü ve ulusaltı birimlere aktararak devletin egemenliğini azaltmaktadır. Devletin devlet olma niteliği ise devletin sahip olduğu kaynakların (para ve yasaları) artık günümüzde çeşitlenmesiyle önemini yitirmesi ve siyasal yönetim üzerindeki tekelini yitirmesi ile azalmaktadır (Oran, 2009: 49-50).

Küreselleşme tartışması çok çeşitli alanlarda kendini göstermektedir. Bu tartışmalar, siyasal, sosyal, ekonomik, teknolojik gelişmelerin ve yeniliklerin etkisi ve sonuçları üzerinden şekillenmektedir. Küreselleşmeyi kabul edenlerin dışında bugün

küreselleşme ve küresel ekonomiyi kabul etmeyenler de var. Hirst ve Thompson'a göre küresel ekonomi yoktur. Uluslararası ekonomi söz konusudur. Aynı şekilde Marxist anlayışta da küreselleşme yerine uluslararasılaşma vurgusu yapılmaktadır. Çünkü ulusal devletlerin ve ulusal sermayenin hala varlığını koruduğunu düşünmektedirler. Marxist yaklaşım küreselleşmeyi kabul etmeyip süreci kapitalist sistemin açmazları ve krizleri üzerinden değerlendirmekte ve kapitalizmin doğuşuna indirgemektedir. Kapitalist sermaye üretim fazlasını sermayenin ulusal sınırların ötesine genişletmesi ile aşmaktadır. Bu süreç küreselleşme olarak nitelendirilse de kapitalist tekelcilik ve hammadde ile pazarın denetimi, bunlara ek olarak endüstriyel güçlerin uluslararası işbölümünde rekabetinin sürmesinden kaynaklı olarak, emperyalizmdir (Koray, 2011: 27-28).

Devletçi ve sosyal demokrat bir kesim, küreselleşmeyi ulus devlet açısından bir tehdit olarak görürken, devleti bu süreçleri yönetmek için kalkınmacı politikalar yürütmesi gereken gbir güç olarak görmektedirler. Marxist gelenekte ise ulus devletin geriye itildiğinin aksine, Robert Cox uluslararasılaşmış devlet fikrini öne sürmektedir. Küresel ekonomide ulusötesi uzlaşı, devletin siyasal karar alma kanalına geçmektedir. Liberal küreselleşmeciler, küreselleşmenin iletişim ve ulaşımın hızla gelişmesi olan yorumlarına karşılık sınıfsal bir analiz yapan Marxist kuram kendi içerisinde farklılaşmaktadır. Küresel kapitalizm yaklaşımını benimseyenler, küreselleşmeyi ulusötesi kapitalizm olarak değerlendirirler. Ulus devlet bu süreçte ortadan kalkmaz, küresel sermaye çıkarları tarafından dönüştürülür. Dolayısıyla yeni bir ulusötesi kapitalist sınıf ve devlet aygıtının çıktığını söylerler. Michael Hardt ve Anthonio Negri de ulus devletin küreselleşmeyle yok olmadığını aksine ulus devletin çoğu alanda hala önemli rolü olduğunu belirtir. Onlara göre de değişen şey egemenliktir. Ulus devletin egemen otorite olmaktan çıktığını, küresel bir egemenlik olan imparatorluk kavramının doğduğunu belirtirler. Bu kavramla beraber gelen egemenlik sınırsızdır. Egemenlik ulusal ve ulusötesi mekanizmaları içeren yeni bir biçimdir. Emperyalizm kuramcıları ise ulus devletin uluslararası kapitalist düzende önemli bir yere sahip olduğunu ileri sürmektedirler. Küreselleşme ulus devleti aşmaz onun bir ürünüdür. Küresel sermaye için ulus devletin koşulları gereklidir (Güzelsarı, 2018: 278).

Teknolojik gerçeklik üzerinde duranlar için küreselleşme yeni bir olgudur. Dünyayı ve toplumları kendine özgü mantığı ve kurumları bağlamında etkilemektedir.

Bugün teknolojik ilerlemeler karşılıklı bağımlılığa olan ihtiyacı karşılarken, aynı zamanda bu yolla toplumları birbirine yaklaştıran bir rol oynar (Koray, 2011: 28).

Milliyetçilere göre ulus devlet doğal ve karşı korunamaz bir güç ile oluşmuş ve diğer grupları siyasi topluluk oluşturma anlamında önemsizleştirmiştir. Ulus devlet onlara göre tek nihai siyasi birimdir. Bu doğrultuda Avrupa Birliği ve benzeri ulusötesi kurumlar ulusal hükümete olan bağlılık ve ulusal hükumetin meşruluğuna yaklaşacak düzeyde değildir. Avrupa bütünleşmesi onlara göre sınırlanmalıdır çünkü farklı dil, kültür ve geçmişi olan halklar ortak bir siyasi topluluğun üyeleri olamazlar (Heywood, 2014: 169-170).

Küreselleşmeyi tamamen yeni olarak görmeyen, onu sadece teknolojik ve ekonomik değişiklikler üzerinden değerlendirmeyen, daha çok kültürel bir değişime odaklanan görüşler mevcuttur. Tarihsel olarak küreselleşme sürecini kabul ederken aynı zamanda bu görüş, kapitalist ve piyasa temelli açıklamaların kültürel değişimleri görmezden geldiğini belirtmektedir. Oysa küreselleşme bugün küresel insan hakları, cinsiyet, ırk ve din farklılıklarının vurgulanması, uluslararası kurumlar ile beraber birçok alanda duyarlılığın artması, şeklinde kültürel değişimleri de kapsayan bir süreçtir. Bu görüşe göre yerel önemini kaybetmemekte küreselleşme ve yerelleşme aynı süreç içerisinde var olabilmektedir (Koray, 2011: 29-30).

Bugün ulus devletin bir kriz yaşadığı üzerindeki bazı değerlendirilmeler bir gerçeği gözden kaçırmaktadır. Ulus devlet yurttaşlık kavramını dönüştürerek, ekonomik faaliyetlerdeki kontrolünü azaltarak, kendisini zayıflatan süreçleri savuşturabilir. Ulus devlete olan güvenin sarsılmasına neden olan, devlet ve ulusun farklı kanallardan gelip tek bir kaynakta birleştiği varsayımıdır. Devletlerin ulusları, ulusların ise devletleri nasıl oluşturduğuna dair tartışmalar literatürde devam etmektedir. İngiltere ve Fransa'nın tarihsel deneyiminin yapay bir ürünü olan ulus devlet için genel ideal tanım, ortak kültür ve ata kültüne dayanan bir anlayıştır. Devletin krizinin nedenlerinden biri bu anlayışa ve devletin önemine dair kavrayışlarda bir değişimin olmasıdır. Diğer bir nedeni ise devletin gerçek iktidarının ve kontrolünün azalmaya başlamasıdır. Ulus devletin politik eylemini ve etkinliğini tartışmaya başlasak da, hatta devletin iç ve dış egemenliğinden sorumlu bir birim olarak rollerini yerine getiremediği tartışılsa da, hala temel hizmetleri sağlayan önemli bir örgüttür (Donnan ve Wilson, 2003: 263-265).

Küreselleşme sürecinin ve etkilerinin bu kadar tartışmalı olmasının sebebi geniş bir alana ve sürece yayılmasıdır. Dolayısıyla küreselleşme konusunda henüz ulus devlet açısından da net bir sonuç görmek zordur. Bu konuda Avrupa Komisyonu'nun senaoryaları örnek gösterilebilir. Birinci senaryoda küresel ağların yayılmasıyla bilgi akışının etkisi, sermaye ve metaları etkilerken aynı zamanda çok- uluslu şirketler ve uluslararası kurumların etkilerinin artmasıyla refah devletinin ortadan kalkacağını ve zengin-yoksul arasındaki ayrımın derinleşmesiyle insanların pasif tüketicilere dönüşmesinin sonucunda ulus devleti bekleyen şeyin bir çöküş olduğu belirtilmektedir. İkinci senaryoya göre, küreselleşme hızını 21. yüzyılda kaybetmeye başlayacaktır. İnsanların giderek büyük işletmelere ve uluslararası bürokrasilerin egemenliğine olan tepkileri sonucunda tüketim toplumu çağının sonu gelecek ve toplum yaşamında büyük değişmeler yaşanacaktır. Böylelikle sadece ulus devletler değil uluslararası kuruluşlar ve çok-uluslu şirketlerde güçlerini kaybedeceklerdir. Üçüncü senaryo ekonomik ve finansal anlamda küreselleşmenin yavaşlamasıyla sosyal küreselleşmenin sürece hakim olacağı öngörüsündedir. Bununla birlikte küresel refah devleti ortaya çıkacaktır. Böylelikle hükümetlerin hesap verebilirliği ve şeffaflığı artarken doğrudan demokrasinin geliştirilmesi ve sivil toplumun rolü ön plana çıkacaktır. Ulus devletler güçlerini korumakla birlikte egemen rolünden yurttaşlarına hizmet eden role geçecektir. Dördüncü senaryoda da küreselleşmenin hız kaybetmesi ile birlikte insanlar hem devletlerinin katı politikalarına hem de küresel teknokrasiye isyan ederek yeni fikirler ortaya çıkaracaklar ve siyasi kurumlar yenilenecektir. İnsanların yaşam tarzları ve bireysel özgürlükleri radikal şekilde değişirken yeni bir postmodern ulus devlet ortaya çıkacaktır. Beşinci senaryo ise dünyadaki gerilimlerin ve çatışmaların iç savaşların ortaya çıkacağı öngörüsündedir. Göç ve yabancı düşmanlığı artacaktır. Küreselleşme ise sonlanacaktır. Bununla beraber ulus devletler güç kazanacaktır. Küreselleşme ne getirip ne götürebileceği belli olmayan bir süreçtir. Ulus devletlerin geleceği bu sürecin evrildiği yöne bağlı olacaktır (Hankiss, 1999: 135- 137).

Küreselleşmenin devam eden bir süreç olduğunu ve hala etkilerinin değişik sonuçlara sebep olduğunu varsayarsak, henüz sistemin temel aktörü olan ulus devlet açısından bir son görmek oldukça iddialı olur. Renan'a göre, uluslar elbet sona erecektir. İlerde Avrupa konfederasyonu'nun ulusların yerini alabileceğini iddia etse de şu an içinde bulunduğumuz yüzyılda bu geçerli değildir. Çünkü halihazırda uluslar

gerekli birimlerdir (Renan, 2016: 51). Ritzer'e göre de, benzer şekilde küreselleşme tartışması ile ulus devletin konumu ne kadar tartışmalı olsa da ulus devlet varlığını korumaktadır. Küreselleşme tartışması bağlamında ulus devleti ele alırken onun doğal değil, toplumsal ve politik yapısı üzerinden hareketle değerlendirmek gerekir. Ona göre ulus devlet gerekli ve zorunlu olarak oluşturulmuş bir yapıdır (Ritzer, 2011: 166).

4.2. Küreselleşme Yaklaşımları ve Ulus Devlet Tartışması

Küreselleşme ve ulus devlet ilişkisi üzerinden gelişmeler bazı kuramcıların belli gruplarda toplanması yolu ile açıklanmıştır. Ulus devlet ve küreselleşme üzerindeki tartışmalarda küreselleşme kuramı üzerinden bir ayrım görülmektedir.

Küreselleşme ile birlikte gelişen olaylar ve olgular üzerine üç küreselleşme yaklaşımı bulunmaktadır. Held, McGrew vd., (1999), çalışmasında bu üç yaklaşımı özetlemektedir. Buna göre üç ekol küreselleşmenin etkilerini ulus devlet üzerinden kendilerine özgü şekilde açıklamaktadırlar. Ohmae, Hiperküreselcileri temsil etmektedir. Küreselleşmeyi yeni bir olgu olarak değerlendirmekte ve pazar ve insanların küreselleşme ile bütünleştiğini ileri sürmektedir. Şüphecileri temsil eden Hirst ve Thompson ise küreselleşmenin bir mit olarak abartıldığını, sürecin uluslararasılaşma olarak değerlendirilmesi gerektiğini ileri sürmektedir. Başta Giddens olmak üzere dönüşümcüler ise günümüz dünyasının küreselleşmenin etkisinde olduğunu, dolayısıyla toplumların ve devletlerin bu dünyaya uyumlanmak için bir değişimin ve dönüşümün yaşandığını belirtmektedirler (Held, McGrew, vd, 1999: 2).

Tablo 1. Küreselleşme Yaklaşımları

	Hiper Küreselciler	Kuşkucular	Dönüşümcüler
Yeni olan ne?	Küresel çağ	Ticaret blokları, önceki dönemlere oranla zayıf coğrafi yönetişim	Tarihsel olarak benzeri görülmemiş küresel karşılıklı bağımlılık seviyesi
Baskın özellikler	Küresel kapitalizm, küresel yönetişim küresel sivil toplum	Dünya 1980'lerdekinden daha az birbirine bağımlı	Küreselleşme yoğun ve kapsamlı
Ulusal hükümetlerin gücü	Azalmakta, erozyona uğramakta	Güçlendirilmiş veya geliştirilmiş	Yeniden yapılandırılmış
Küreselleşmenin itici güçleri	Kapitalizm, teknoloji	Devletler ve piyasalar	Teknoloji modernliğinin birleşik güçleri
Tabakalaşma modeli	Eski hiyerarşilerin aşınması	Güney ulusal çıkarlarının artan ölçüde marjinalleşmesi	Dünya düzeninin yeni mimarisi
Baskın motif	McDonald's, Madonna, vb.	Ulusal çıkar	Siyasi topluluğun dönüşümü
Küreselleşmenin konsepti	İnsan eylemlerinin yeniden düzenlenmesi	Uluslararasılaşma ve bölgeselleşme olarak	Uzak eylemlerin ve bölgeler arası ilişkilerin yeniden düzenlenmesi
Tarihsel yörünge	Küresel uygarlık	Bölgesel bloklar/medeniyetler çatışması	belirsiz: küresel entegrasyon ve parçalanma
Özet	Ulus devletin sonu	Uluslararasılaşma, (devletin rızası ve desteğine bağlı)	Küreselleşme Devlet gücü ve dünya siyasetini dönüştürmesi

Kaynak: (Held, McGrew, Goldblatt, Perraton, 1999: 10)

4.2.1. Küreselleşmeci Yaklaşım

Küreselleşme teorisinde küreselciler, hiper küreselciler veya aşırı küreselciler olarak adlandırılan yaklaşım, genel olarak küreselleşmeyi yeni ve tüm siyasal, ekonomik, toplumsal düzeni değiştiren bir olgu olarak görmektedir. Dolayısıyla bu geleneksel ulus devletin de temelini oluşturan birçok unsurun artık aşılması anlamına gelmektedir. Böylelikle onlara göre artık ulus devlet birimi sonlanmaktadır. Küreselciler daha çok küreselleşmenin ekonomi ve piyasa boyutu üzerinden

değerlendirme yapmaktadırlar. Bu yönüyle ulus devletin özgül yapısını oluşturan ulusal ekonominin aşıldığını iddia etmektedirler. Üstelik onlara göre ulusüstü veya ulusötesi kurumlar, ulus devletin egemenliğini ortadan kaldırmaktadır.

Hiper küreselciler, küreselleşmeyi 1980'lerden itibaren ekonomik, siyasal, kültürel ve teknolojik alanlarda artan bir etki ve dönüşüm yaratan, giderek yoğunlaşan bir süreç olarak açıklamaktadırlar. Teknolojik gelişmelerle beraber küresel ekonomiyi oluşturan güçler, önüne geçilemeyen bir olgu olmaya başlamıştır. Dolayısıyla "*teknolojik determinizme*" dayanmaktadırlar. Hiper küreselciler ulusötesi güçlerin ve küreselleşmenin hakim olduğu düzende ulusal sınırların önemsizleştiği ve dolayısıyla ulus devletin de önemini kaybettiği sınırsız dünya fikrine sahiplerdir. Onlara göre ulusal ekonomik stratejiler gereksizdir. Küresel piyasalara direnmek ülkeler için zararlıdır çünkü ekonomileri küresel ekonomi ile bütünleşirse zenginleşir. Onlara göre piyasalar devlet karşısında zafer kazanmıştır. Dolayısıyla küreselleşmeye olumlu bakmaktadırlar (Heywood, 2013b : 37).

Ulus devletler tarih içerisinde ekonomik örgütlenmenin geçici bir biçimini oluşturmuşlardır. Ekonomik güç üzerindeki hak ve ayrıcalıklarını, askeri güç üzerindeki kontrolden alsalar da günümüzde bu gücü ayakta tutmak oldukça zordur. Doğal kaynaklar ve sömürgeler üzerindeki kontrol, yönetim hakkının bir diğer etkeni olmuştur. Ancak doğal kaynakların bilgi yoğun ekonomide önemsizleşmesi ve sömürgelerin hammadde kaynağı olmaktan çıkarak hazineye bir yük olması, toprağın kontrolünün ise yine günümüzde zenginleşen ekonomiler için bölgesel ekonomik hareketlilikten dolayı önemini yitirmesi, politik bağımsızlığın küresel ekonomide zayıflaması günümüz dünyasındaki gelişmelerin sonuçlarıdır. Ulus devletin ekonomik yönetimdeki örgütsel hakkı bozulmaya uğramıştır. Ulus devlet bu örgütsel hakkı artırdıkça sivil ve özel çıkarların korunması talebi artmaktadır. Bu yollarla birer politik organizma olan ulus devletler zamanla canlılığını yitirmeye başlamıştır. Bunu engelleyebilmek için merkezi hükümetlerin bölge devletlere özerklik ve bu bölge devletlerin küresel sorunlarına çözüm üretebilmede bir destek sağlamak adına merkezileşmenin tersine, ekonomiyi uluslardan bölgelere doğru aktarması gerekmektedir. Ancak tüm bunlar ulus devletlerin yerleşik gücüne meydan okurken aynı zamanda sınırları aşan ekonomik faaliyetleri yönetmelerindeki tarzları sorgular hale getirmektedir (Ohmae, 1996: 179-181).

Küreselleşmeciler önceki dönemlerdeki gelişmeleri görmezden gelmezken aynı zamanda modern dönemdeki bazı kırılmalara işaret etmektedirler (Cebeci, 2011: 368). Dolayısıyla küreselleşmeciler günümüz dünyasının tarihsel olarak küresel ekonomik bütünleşme açısından doruk noktasına ulaştığı bir kırılmayı ifade etmektedirler. Bunu ise yüksek oranda artan dünya döviz piyasalarındaki günlük değişimlerin dünya genelindeki yıllık ihracat seviyesinin çok üstünde seyretmesine ve çok-uluslu şirketlerin küresel üretimleri ile dünya ihracatında önemli bir yer tutmasıyla dünyadaki çoğu ekonomik bölgeye ulaşmasına dayanarak açıklamaktadırlar. Bunların yanında göç ise 19. yüzyıldaki seyrine göre azalmakta olsa da oldukça küreselleşmiştir (Held ve McGrew 2008: 35–36). Hobsbawm'a göre bu durum, küreselleşmenin ortaya çıkardığı kitlesel küresel göç hareketliliği, milletler ve milliyetçiliğe olumsuz yönde etki etmektedir.

Küreselleşme bir süreç olarak hızla yayılırken aynı zamanda insan hareketliliği üzerinde büyük bir etki yaratarak milletler ve milliyetçiliği etkilemektedir. Böylelikle devlet sınırlarında geçici ve kalıcı hareketlilik artmaktadır. Uluslararası kitlesel göç daha çok yoksul ülkelerden zengin ülkelere doğru seyrederken, küresel kitlesel göç sürekli artmaktadır. Dolayısıyla bu durum göç alan ülkelerin büyük kentlerinde büyük ölçüde "kozmopolitleşme" sonucunu ortaya çıkartmıştır. Bununla birlikte Avrupa'da ulus devletin kendi türdeş etnik yapısı ortadan kalkmıştır (Hobsbawm, 2008: 87-88). Dolayısıyla küreselciler için ulusalcılık, modern devletin ortaya çıkışında işlevsel bir rol oynasa da bugünün dünyasında ekonomik, siyasal ve toplumsal etkenler ve göç ulus devletleri aşmıştır. Bununla birlikte ulusalcılık kendine artık bir yer bulamamaktadır (Held ve McGrew 2008: 26).

Avrupa millet ve milliyetçiliğin tarihsel olarak ortaya çıktığı yerdir. Dolayısıyla küresel kitlesel göç bu bölgelerde halkın tepkilerine, ekonomi temelli bir düşmanlık eğilimine ve ortaklaşa kültürel kimliğe olan tehdide karşı bir direnişe sebep olmaktadır. Bu 20. yüzyılın başından itibaren yabancı düşmanlığını beslemektedir. Dolayısıyla küreselleşme, ulusal kimlik ve yabancı düşmanlığı arasında derin ilişkiler ortaya çıkmıştır. Yabancı düşmanlığı ulusal kimliği krize sokmaktadır. Artık ulus devletlerde ulusal kimlik bu kitlesel küresel göç hareketliliği ile birlikte önemsiz hale gelerek "*keyfim neredeyse memleketim orasıdır felsefesi ile*" ulusal kimlikleri aşındırmaya başlamıştır. Bu durum ulusal devletin meşruluğunu azalmaktadır. Aynı zamanda yurttaşların devletten talebi değişirken ulusal devletin de yurttaşlarına talebi

zaman içerisinde giderek azalmıştır. Dolayısıyla bugün herhangi bir savaş neticesinde yurttaşların gözünde anayurt, uğrunda ölünmesi gereken yer özelliğini kaybederken, devlet de artık profesyonel ordulara yönelmektedir. 21. yüzyılda ise halka dayalı bir genel yönetim modeli olarak ulusal devletin yerini henüz neyin alacağı kesin değildir (Hobsbawm, 2008: 91-97).

Önceki dönemlere göre küresel üretim ve değişim ulusal ekonomileri çevrelemiştir. Özellikle devlet sosyalizminin çöküşünden sonra devletler küresel ekonomik piyasaların dışında kalamamıştır. Ulusal ekonomiler üzerinde çok-uluslu şirketler küresel bütünleşme yoluyla ulusal ekonomilerin özerkliğine darbe vurmuştur. Yani küreselleşmecilere göre ekonomik küreselleşmenin günümüzde ulaştığı boyut, yerel ve ulusal olanı aşarak, küresel bütünleştirici bir ekonomi ortaya çıkarmaktadır. Dolayısıyla önceki dönemlerden farklıdır. Küreselleşmeciler ekonomik küreselleşmeyi tek başına değil, kıtalar ve bölgeleri kapsayan yönüyle değerlendirmektedirler. Onlara göre günümüzde küresel ekonominin kaynaklarını, konumlarını ve dağıtımını kontrol eden ve belirleyen artık devletlerden ziyade küresel şirketlerdir. Çok-uluslu şirketler ile de yeni küresel işbölümü ortaya çıkmıştır. Küreselleşme günümüzde ulusal ve küresel düzeyde türdeş ve bütünleşik bir dünya anlamındadır. Ancak zengin ve yoksul ülkeler açısından eşitsiz bir küresel işgücü dağılımı söz konusu olduğundan ulusların bölünmüşlüğünü de ifade etmektedir. Ekonominin küreselleşmesi ekonomik faaliyetlerde devlet düzenlemesini ortadan kaldırmaktadır. Ulusal hükümetler ekonomik küreselleşme karşısında dirençsizdir. Küresel ve bölgesel kurumlar bağımsız birer otorite olsalar da siyasal etkinlik küreselleşmiş, dolayısıyla siyasi otorite de uluslararasılaşmıştır. Bunlar devletlerin egemenliklerini ve ekonomik özerkliklerini zayıflatmıştır (Held ve McGrew 2008: 36–40).

Ohmae ve Strange benzer savları ileri sürerek, küreselleşmenin ortaya çıkardığı küresel ekonomi ile sınırsız ve kontrol edilemeyen dünyada ulus devletin gerilemeye girdiğini belirtmişlerdir. Ulusal ekonomiler küresel piyasa ile birleşmiştir. Dolayısıyla ulus devlet piyasalar üzerinde etkinliğini kaybederken piyasa artık ulus devlet üzerinde bir etkinlik kurmuştur. Bununla birlikte Strange, Westphalia düzenini devletin mali denetim gücünün azalması, çevre ve toplumsal konulardaki yetersizliği sebebiyle "*Batı başarısızlığı*" olarak nitelendirmektedir (Ritzer, 2011: 162).

Uzun zamandır dünya politikasında devletin küçülmesi yönünde bir eğilim vardır. Bu eğilim ekonomik ve normatif sebeplerden kaynaklanmaktadır. 20. yüzyıldaki devletler çoğunlukla güçlüydü. Bu devletler ya diktatörlüğe dönüşerek komşularına saldırmışlar ya da diktatörlük olmayanlar devlet sahasındaki genişliği nedeniyle bazı verimsizliklere kaynak oluşturarak ekonomik kalkınmayı da bozmuşlardır. Dolayısıyla eğilim, bu nedenlerle devlet sektörlerinin küçültülmesi gerektiği ve bu devlet sektörlerinin yerini, sivil toplum ve piyasa faaliyetlerine bırakması gerektiği yönünde olmuştur. Bunun üzerine bir de küresel ekonominin büyümesi ve bilgi, sermaye, işgücü dolaşımının etkileri ulus devletlerin egemenliğini aşındırmaya başlamıştır. 11 Eylül sonrasında küresel politikada temel konu devletin küçültülmesi değil nasıl yapılandırılacağına ilişkindir. Küresel topluluk ve toplumlar bazında devletin güç kaybetmesi "*ütopyadan ziyade bir felakettir*" (Fukuyama, 2005: 140-141).

Küreselcilere göre, geleneksel olarak devlet dünyada temel birimdir. Amaçları bakımından bütünsel bir olgu olarak türdeştir. Ancak onlara göre ulusötesi kuruluşlar ve uluslararası baskı grupları devleti kısıtlamaktadır. Siyasal sınırlar içerisinde yönetişim tabakaları yayılmaktadır. Ülke ve siyasal iktidar arasındaki bağ azalırken aynı zamanda ulusötesi kurumlar aracılığıyla egemen devletler birbirine bağlanmıştır. Hükümet-dışı, ulusötesi ağlar ile devlet "*parçalı siyasa yapma alanı*" haline gelmiştir. Küresel resmi ve gayri resmi yönetim, temelli bölgesel ve uluslararası hukuki bir yapı ortaya çıkmıştır (Held ve McGrew, 2008: 20).

Bugünkü küresel dünyada bile yasaları uygulama gücü ulus devletlerin elindedir. Uluslararası örgütler, uluslararası toplumun iradesini temsil etse de yasaları uygulama ulus devletin alanındadır. Avrupa kaynaklı ulusal ve uluslararası çoğu yasa uygulanamaz olan sosyal politikalar üzerinedir. Avrupalılara göre bu yasalar toplumsal amaçlar yönünden meşru iken Amerikalılara göre bunlar uygulanamaz amaçlardır ve hukuk düzenini bozmaktadır. Bu uygulatma sorunu uluslararası düzeyde de vardır. Uluslararası toplum, uygulatmanın ulus devletlere bağlılığı açısından hayalidir. Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği'nin ordusu yoktur. Dolayısıyla güvenlik sorunları ile ilgilenen uluslararası örgüt, kolektif hareket ile ilgili sorunlar yaşamaktadır. Avrupalılar çeşitli yasalar ve uluslararası anlaşmalar yolu ile barışçıl dünyada, yani "*tarihin sonunda*" yaşadıklarına ve artık güç politikalarının gereksizliğine inanmaktadırlar. Oysa Amerikalılar, tarihin sonunda değil içinde

olduklarını, Irak, El Kaide, Kuzey Kore gibi tehditlerle başa çıkmak için geleneksel güç politikalarının gerekliliğine inanmaktadırlar. Avrupalılar bir bakıma haklıdır çünk, AB ile birlikte aslında tarihin sonunu ifade eden ve egemenliğin de ulusüstü bir örgüte geçtiği dünyayı oluşturmuşlardır. Çok-uluslu, uluslararası örgütler yolu ile ulus devletlerin çeşitli yönetim işlevlerinin bir kısmı devralınarak ulus devlet aşındırılmıştır. Teknik işler üzerine örgütler, küresel verimlilik bağlamında uluslararası kurallar oluşturmaktadır. Daha politik olan örgütler ise ulus devletin meşruluğunu aşındırmaktadırlar (Fukuyama, 2005: 136-139).

Liberal küreselleşmeciler tartışmalarını ulus devletin sonu üzerinden yapmaktadır. Onlara göre küresel ve uluslararasında bir çelişki mevcuttur. Ulus devletin ulusal ekonomi, ulusal para, ulusal kültür, dil ve kendi sınırlarında kontrol gücünü yitirdiğini, küresel gücü kontrol edemediğini ileri sürmektedirler. Uluslararası, ulusüstü ve ulusötesi güçler bölgesel ve küresel karşılıklı olarak bağımlılık üzerinden modern devleti sınırlandırmıştır (Güzelsarı, 2018: 278). Ohmae küreselleşme ile ilgili aşırı küreselci bakış açısına sahiptir. Ona göre dünya üzerinde ekonomik faaliyetlerin akışındaki hız ve etki büyüyerek yeni kanallar yaratmıştır. Bu kanallar politik haritalardaki sınırları aşarak, sınırsız dünyada ulus devletin küresel ekonomideki rolünü yitirmesine neden olmuştur (Ohmae, 1996: 26).

Küreselleşmecilere göre küresel düzende artık ulusötesi kurumlar aracılığıyla piyasalar önem kazanırken ulus devletin egemenliği ve iktidarı sarsılmaktadır. Siyasal iktidar bu düzende yeniden şekillenmekte olup, baskın güç olan ulus devlet artık ekonomik bütünleşmeye entegre olarak bu özelliklerini yitirmektedir (Çımrın, 2020: 1212).

Küreselleşmecilerin bu iddialarını Ohmae üzerinden üç şekilde toplayabiliriz;

1.Küresel ekonomi geliştikçe, başta merkantilist ekonomi döneminde zenginlik kaynağı açısından önemli olan ulus devletler bu önemlerini yitirip verimsizleşmişlerdir. Küresel piyasa kendi ekonomik sınırlarını çizerken ulus devletlerin kurumlar ve insanların ekonomik faaliyetleri üzerindeki kontrol mekanizmalarını zayıflatarak, ulus devleti kırılgan hale getirmektedir.

2.Devletler artık tek başına bir ekonomik birim olmaktan ziyade her biri farklı ihtiyaç ve olanaklara sahip farklı bölgelerin bileşeni olarak ulus devleti bir hayal haline getirmektedir.

3.Artık dünyada üretilen mallar ve hizmetler bir ulusal etiket taşımanın ötesine geçmiştir. Çoğunun parçaları farklı ülkelerden gelmekte ve belli bir noktada birleşmektedir. Ulusal etiket ise daha çok milliyetçi bir kutsamadan ibarettir (Ohmae, 1996: 26-28).

Ohmae'ye göre küreselleşme kapitalizmin ekonomik boyutuna hizmet eden bir kavramdır. Ona göre kapitalist pazar ulus devletin önüne geçmektedir. İş stratejisi uzmanı olan Ohmae, geleneksel ulus devletin artık küresel ekonomide yapay iş birimine dönüştüğünü ileri sürmekte ve onun yerine bölgesel ekonomilerin geçmesi gerektiğini belirtmektedir. Sınırsız bir dünyada artık bu bölgesel ekonomilerin pazarlarının siyasi sınırlarının nerede olduğu önemli değildir. Dolayısıyla bu pazarlar sınırlar üzerinden değil, bugünün ekonomisinde gerekli doğal iş birimleri olmaları yönünden tanımlanabilir. Bu söylem dünyayı bir iş fırsatı olarak algılama eğilimindedir. Dolayısıyla Ohmae, küreselleşmeyi kendi kavram dünyası içinde açıklarken, kendince tutarlı fakat aynı zamanda zayıf bir kavramsallaştırma yapmaktadır. Bu savı başka alanlara da yaymıştır. Bu bağlamda kültürel düzeyde de iddiaları mevcuttur. Ona göre küreselleşme giderek ortak tarzda zevklere hitap etmektedir. Dolayısıyla insanlar arasında bir benzeşme meydana getirerek sınırları aşan ortaklaşa bir medeniyet oluşturmaktadır. Ohmae bu savlarını daha çok sosyolojik bir indirgemeci yaklaşım tarzı üzerinden, tek boyutlu yapmaktadır (Tomlinson, 2004: 28-30).

Ulusötesi ekonomi tüm dünyada yayılırken 1945'ten itibaren evrensel bir kurum olan bölgesel ulus devleti zayıflatmıştır. Çünkü ulus devletin artık faaliyet alanı küçülmüş ve denetim mekanizması zayıflamıştır. Faaliyet alanı kendi bölgesel alanıyla sınırlı olan sendika, parlamento veya ulusal yayın gibi örgütlerin yerini ulusötesi kuruluşlar, ulusal yayın sistemleri veya küresel medya almaktadır. Ulus devletlerin en önemli işlevi, refah, eğitim, sağlık konularının yanında nüfusuna gelir dağılımını yapmaktır. Tüm bunlar artık bölgesel olarak sınırlı kalamazken, yine de, Avrupa Birliği gibi kısmen bu işlevleri yerine getirebilen ulusötesi bir kuruluş dışında, çoğunlukla bu işlevleri hala devlet yerine getirmektedir. Ancak devlet kamu kurumları aracılığı ile yönettiği faaliyetleri büyük oranda piyasaya bırakmış bu yüzden önemli ölçüde zayıflamıştır. Tüm bunların üzerine ayrılıkçı talepler ile yeni devletler kurma isteği ulus devletleri parçalayan etkiler yaratmıştır (Hobsbawm, 1996: 489).

Küreselleşmeci kuramcılar, ulus devletin aşıldığını iddia etmektedirler. Bu iddialarını ise çok-uluslu şirketler ile sermayenin ulusal niteliğini kaybetmesi, liberal dünyada ulusal ekonomik politikaların artık yetersiz oluşu, dolayısıyla ulusal ekonomilerin önemini kaybetmesi ve ekonomi açısından AB gibi kuruluşların yükselerek devletin ekonomi yönündeki alanını daraltması gibi gelişmelere dayandırmaktadırlar (Savran, 2008: 28-29). Fukuyama'da küreselci bir bakış açısı vardır.Küreselleşme ile birlikte gelişen çok-uluslu şirketlere dikkat çekmektedir. Çok-uluslu şirketler dünyaya yayılan işgücü ve pazar arayışları ile birlikte çıkarlarını ulus devletin sınırlarının ötesine taşımaktadır. Bugünün düz dünyasında ise bazı derece farklılıkları üzerinden bir nitelik farklılığı göze çarpmaktadır. Şirketler artık dünyanın her yerinde ar-ge ve parça üretimleri konusunda büyük düzeyde özgürdür fakat hiç olmadığı kadar da dirençle karşılaşmaktadır. Bunun ilerde ne gibi sonuçlar doğuracağı ise henüz net değildir. Uluslararası düzeydeki meşruluk kaynağı Amerikalılara göre ulus devletin demokratik çoğunluk iradesinden kaynaklanır. Avrupalılara göre ise bu tek tek ulus devletlerin yasa ve iradelerinden ziyade üstün bir adalet ilkesine dayanır (Fukuyama, 2005: 135).

Küreselcilere göre küresel siyasal bakış açısının modern devletin tarihi içinde aynı bugünkü gibi kaynakları bulunmaktadır. Ulus devlet ve ulusalcılığın yükselişi kültürel etkileşime, Avrupa'nın denizaşırı yayılması ise iletişim ve ulaşım alanlarındaki gelişmelerle kültürel küreselleşmeye olanak sağlamıştır. Tüm bunlar ve teknolojik gelişmeler Batının yayılmasına yardım ederken, 18 ve 19. yüzyıllarda laik felsefenin etkisiyle toplumların kültürel bağlamının dönüşmesine yardım etmiştir. Küreselciler küresel kültürel iletişimin bugün abartılı bir şekilde hız ve yoğunluk kazandığı yönündeki iddialarını, kültürel ithalat ve ihracatların son zamanlardaki artışına, ulusal yayının uluslararası rekabette izlenme oranının düşüşüne ve iletişimin ulusal sınırları aşmasına dayandırmaktadırlar. Televizyon, internet, uydu ve dijital teknolojinin gelişimi ve yaygınlaşması anlık iletişimleri sağlarken, aynı zamanda anlık bilgi akışını sağlamaktadır. Ancak tüm bunlar üzerinde ulusal kontrolü zayıflamaktadır. Bununla birlikte farklı halklar diğer kültürlerle tanışarak onların etkisine girmiştir. Örneğin, İngilizcenin dünya genelinde yayılması ve baskın bir dil hale gelmesi farklı dilleri konuşmamızın önemini ortadan kaldırmıştır. Her şeyin ötesinde küreselciler aynı zamanda şirketlerin ülkelerin önüne geçerek kültürel küreselleşmeye de önayak olduğunu, devletleri kültürel küreselleşmenin merkezinden çıkardıklarını ileri

sürmektedirler.Uluslararası kurumlar ise eskiden beri var olsalar da artık kitlesel etkiye sahiptir. Küresel şirketler bugün yerel ve ulusal kültürlerin üzerinde tüketim malları aracılığıyla önemli bir etki yaratmaktadır. Küreselleşmecilere göre küresel iletişim sistemleri toplumsal siyasal ilişkileri dönüştürmektedir. Bugün coğrafi sınırlar, bireylerin çok uzağında yaşanan olaylara bile tanıklık etmesi ile aşınmaktadır. Farklı kültür ve ulusötesi medya şirketleri ulusal kimlik ve kültür üzerinde bir aşınmaya yol açmıştır. Bazı devletler her ne kadar kültür ve bilgiye kapılarını kapatmaya çalışsalar da yeni iletişim teknolojileri tarafından bu devletler de tehdit altındadır. Bu sosyo-ekonomik hayatın dönüşümünü kaçınılmaz hale getirmiştir. Kültürel akış ulusal kimliği dönüştürmektedir. Bu gelişmeler küreselcilere göre ulus devletle olan bağın aşınmasına sebep olmaktadır. Aynı zamanda insan hakları bağlamında uluslararası hukuku düzenleyen ulusötesi gruplarca küresel bilinç artmış ve küresel bir sivil toplum oluşmuştur (Held ve McGrew 2008: 27-29).

Uluslararası sistemde devlet aşınmıştır az gelişmiş dünyada devlet zayıftır. Soğuk Savaş'tan sonra birçok başarısız ve sorunlu devlet ortaya çıkmıştır. Bununla beraber uluslararası düzen için bir tehdit oluşmuştur. Çünkü bu zayıf devletler insan hakkı ihlali ve çatışmanın kaynağıdırlar ve gelişmiş dünyaya terörizm tehdidini yaymaktadır. Bu devletler için çeşitli ulus inşası yolu ile güçlendirme güvenlik için bir görev haline gelse de bunun üstesinden pek gelinememiştir. Ulus devlet egemenliğinin sona erdiği tezini ileri süren sağ kanat, serbest piyasa savunucuları veya sol kanattakiler onun yerini neyin alacağını belirtmelidirler. Şimdilik bu boşluğu, çok-uluslu şirketler, sivil toplum örgütleri, ulusötesi örgütler çeşitli karteller veya belli bir güç ve meşruluğu olan kurumlar ve gruplar doldurmuştur (Fukuyama,2005: 141-142).

Bir ülkenin başka ülkeye tabi olabileceği küreselleşme kuramcıları tarafından söylenilmektedir. Bu konuda ulusötesi kurumlar üzerine yoğunlaşılmıştır. Buna göre ulusötesi kurumlar ulus devletin egemenliğini aşındırmaktadır. Bu doğrultuda devlet egemen gözükmektedir ancak egemen değildir. Küreselleşme kuramı uluslararası bir kurumun ulus devletin gücünü aşındırabildiğini varsayması bakımından Westphaliacı görüşten ayrılmaktadır. Ancak bunu bir başka ulus devlet de yapabileceği gözden kaçırılmıştır. Küreselleşme kuramı buna bir açıklık getirememektedir. Dolayısıyla kendi sonunu kendisi getirmektedir. Çünkü ulusüstü kurum ulus devletin egemenliğini alabiliyorsa, küreselleşme kuramındaki argümanlara dayanarak ulus devletler de aynı üstünlüğü kazanabilirler (Freeman ve Kagarlitsky, 2007: 41).

Heywood'a göre küreselciler iki açıdan küreselleşmeye dair abartılı bir bakışa sahiplerdir. Bunlardan ilki, karşı konulamaz bir ekonomik ve teknolojik güçlerin siyasetçilerin yönlendirdiği fikrinin abartılması. Bu değer ve ideolojk eğilimleri görmezden gelen, önemsemeyen bir düşüncedir. Diğeri ise küreselleşmeye bağlı bir sonuç olarak "egemenliğin ve ulus devletin sonu" düşünceleridir. Heywood'a göre sürekli olarak karşılıklı bağımlılık artmakta ama bunun sonucunda devletin önemi ve rolü azalıp yok olmamaktadır. Sadece değişmektedir. Örneğin, devletler küresel ekonomide rekabetçi bir eğilimle eğitim ve iş alanlarında çeşitli stratejiler yoluyla bir gelişim izlerken girişimciye dönüşmektedir. Uluslararası örgütlerle egemenliklerini paylaşmaktadırlar. Küresel terör ve göç konularında ise iç güvenliklerini ve ulusal sınırlarını koruma konusunda ulusal devlet önemli bir yer tutmaktadır (Heywood, 2013b: 37-38).

4.2.2. Şüpheci Yaklaşım

Şüphecilere göre, 21. yüzyıl modern ulus devleti çağıdır. Çünkü bu çağ devletlerin meşru zor kullanma tekelinin arttığı ve bu doğrultuda hukuki düzenlemelere gidildiği, ulusal güvenlik için devlet olmanın da bir sembolü olan daimi askeri güçlerin kurulduğu, iletişim alt yapısının tüm ülkeye yayıldığı, ulusal dilin yaygınlaştırılıp, ulusal eğitim sistemi ve ulusal siyasi, ekonomik, kültürel kurumların oluşturulduğu dönemdir. Yine bu dönem devletler arasında ulusal yardımlaşma amacıyla çeşitli kurumlar oluşturulmaya başlanmıştır (Held ve McGrew 2008: 18-19).

Şüphecilere göre küreselleşme bir fantezidir. Bütünleşik bir küresel ekonomi yoktur. Uluslararası ticaret ve sermaye hareketliliği günümüze özgü yeni bir şey değildir. Ticaret ve ekonomik etkinlikler hala ulusal sınırlar içerisinde faaliyet göstermektedir. Şüphecilere göre küreselleşme, piyasa ve ekonomi temelinde bir gündem amacıyla bazı siyasetçi ve teorisyenler tarafından ideolojik amaçlarla kullanılmaktadır (Heywood, 2013b: 38).

Şüphecilere göre, dünya bugün ekonomik anlamda tarihsel olarak daha bütünleşmiş değildir. Hacim ve yoğunluk, ticaret, sermaye açısından coğrafi ölçekte 1890 ve 1914 yıllarına oranla düşük düzeydedir. Dünyanın belirli ekonomilerinin arasındaki sermaye akışı 20. yüzyılın başındakinden daha azdır. Göç ise 19 yüzyılın başındakinden ölçek olarak daha küçüktür. Dolayısıyla günümüz ekonomisi 19. yüzyıldaki ekonomiden daha az küreselleşmiştir ve dünya daha az bütünleşiktir.

Şüphecilere göre, ekonominin küreselleşmesi değil, uluslararasılaşması yani ulusal ekonomilerin arasındaki bağların yoğunlaşması söz konusudur. Uluslararasılaşma ekonomik faaliyetlerin yerel ve ulusal oluşumlarla yönetildiğini ulusal ve yerelin yerini almaktan ziyade onu tamamladığını ifade etmektedir. Yani şüpheciler ulusal hükümetlerin dünya ekonomisinde ekonomik faaliyetleri yürütme ve düzenleme otoritesini sahip olmaları bakımından merkezi bir konumda görmektedirler (Held ve McGrew 2008: 29-33).

Şüpheciler küreselleşmecilerin yaklaşımlarını abartılı bulmakla beraber onların aksine dünya üzerinde üretim ve refahın belirleyicisi olarak hala ulus devleti güçlü görmektedirler. Onlara göre ulus devlet küresel düzeye ayak uydurarak varlığını devam ettirebilir. Üstelik kendisini yeni sisteme göre dönüştürebilecek kapasitededir. Dolayısıyla küreselleşme, ulus devlet için bir tehdit yerine olanak sağlayıcı niteliğe dönüşebilir. Yine küresel piyasa, devletler için bir rekabet alanı olarak çeşitli fırsatlara dönüştürülebilir (Güzelsarı, 2018: 278).

Hırst ve Thompson aşırı küreselleşmecileri kuşkucu şekilde analiz etmektedirler. Bu bağlamda küreselleşmecilerin küreselleşme süreci ile birlikte uluslararasılaşan ekonominin ulus devletinin sonunu getirdiği düşüncesine karşı çıkarak küreselleşmeyi ekonominin bir fonksiyonu olarak görmektedirler (Tomlinson, 2004: 30).

Küreselleşmeci iddialar küreselleşmenin ulusal kültür, ulusal ekonomi ve ulusal sınırları aşındıran, ekonominin küreselleşmesi ile de ulusal ekonomi politikalarının artık geçersiz olduğu, dünya ekonomisinin kontrol edilemeyen piyasa güçleri ve ulus devlete bağlı olmayan ulusötesi şirketler yolu ile uluslararasılaştığı iddia edilmektedir. Ancak modern şüphecilik bağlamından bu değişimler tamamen yok sayılmasa da aşırı şekilde abartılmaktadır. Oysa küreselleşmecilerin ellerinde yeni küresel ekonomi ile eski uluslararası ekonomi arasında net bir ayrıma dayalı modelleri yoktur. Bir tarihsel geçmişi yok gibi bu sürecin getirdiği değişiklikler yeni ve sürekli devam edecekmiş gibi bir eğilime sahiptirler (Hırst ve Thompson, 2006: 25-26).

Küreselcilerin ortaya attıkları ekonomik küreselleşme, Hırst ve Thompson'a göre bir mittir. Ancak bunun sınırlı bir çerçevede eleştirmektedirler. Küreselleşme üzerine çok fazla eserler verilmiş ve çeşitli alanlarda, çeşitli disiplinlerde küreselleşmeye ilişkin farklı kavrayışlar vardır. Hırst ve Thompson'a göre ise özellikle

küreselleşmenin ekonomik boyutunun eleştirisi diğer yaklaşımlara oranla daha önemlidir. Bu doğrultuda küresel ekonomi olmadan küreselleşmenin kültürel ve siyasi alandaki yarattığı iddia edilen gelişme ve sonuçları önemsiz hale gelecektir. Bu yaklaşıma göre ekonomi öteki boyutların "lokomotifi" olarak görülmekle birlikte tüm süreç ve gelişmeler ekonomi boyutuna indirgenmektedir. Yani küreselleşmenin çok boyutlu olduğunu kabul etmekle beraber, Hırst ve Thompson, ekonomik küreselleşme yaklaşımları üzerinden geliştirdikleri eleştiri ile bunları görmezden gelmektedir. Küreselleşmenin siyasi etkisi abartılmaktadır. Onların iddiaları küreselleşmeyi ulusötesi kapitalizmin kaçınılmaz olarak görülen iktidarı iddiaları üzerinde etkili olsa da küreselleşmeyi dar bir ekonomik çerçeve içinde tanımlamak aynı zamanda eleştirdikleri yaklaşımlardaki tek boyutluluğu desteklemektir. Oysa küreselleşme, ekonomi ile birlikte kültürel, teknolojik ve siyasi açıdan yaşanan birbiriyle iç içe bütün bir süreç olarak algılanırsa ortaya çıkan direnç ve birbirlerine karşı koyan güçler içerdiği görülebilir. Özellikle kültürel yaklaşımlarda birbirinden farklı eğilimler içeren bir anlayış vardır. Dolayısıyla küreselleşmeyi anlama açısından sadece ulusaşırı kapitalizmin ekonomik boyutunun incelenmesi yeterli değildir (Tomlinson, 2004: 30-33).

Uluslararasılaşmış ekonomi yeni değildir. 1860'dan itibaren endüstriyel teknoloji ile birlikte gelişen uluslararası ekonominin bir dönüm noktasıdır. Üstelik günümüz küresel ekonomi 1870'de başlayan 1914'e kadar devam eden süreçten daha az bütünleşiktir. Şirketlerin çoğu ulusal temeldedir. Ulusötesi şirketler azdır. Ulusal temelli şirketler gücünü bulundukları üretim ve satışlarını yaptıkları ulusal devletten alarak çok-uluslu ticaret yürütmektedir. Sermaye hareketliliği ise yatırım ve istihdamı kitlesel olarak gelişmiş ülkelerden, gelişmekte olan ülkelere doğru aktarmamaktadır. Daha çok, dış yatırımlar gelişmiş endüstriyel ekonomilerde toplanmaktadır. Ticaret belirli bölgelerde yoğunlaşmıştır. Dolayısıyla dünya ekonomisinin tamamen küresel olduğu savı gerçek değildir. Bu doğrultuda, ekonomik anlamda küreselcilerin öne sürdüğü gibi küresel olanın ekonomiye tamamen egemen olduğu fikri yanlıştır (Hırst ve Thompson, 2006: 26-27).

Ulus ortaklaşa bir siyasal "*kader hissini*" içermektedir. Kültürel, tarihsel, dilsel bir ortaklığa dayanan hayali temelleri, devletlere yönelik belirsiz ilişkileri ve ifadeleri içermektedir. Ulusalcılık devletleri uluslara bağlarken, aynı zamanda bireyleri, ulusal kimliğe ve topluluğa, sadakat bağı ile bağlamaktadır. Bu yolla baskın bir ulusun

oluşturduğu devleti tanımlamaktadır. Modern devlet ise belirli sınırlar içinde farklı etnik, kültürel dilsel grupları ve farklı bağlılıkları içermektedir. Bu gruplar devlet içinde bir çatışmanın kaynağıdırlar. Ulusalcılık 19. ve 20. yüzyıllarda bazı yerlerde devlet oluşumunu destekleyen bazı yerlerde ise karşı çıkan ve yeni bir şekil veren güç olmuştur. Yani önceki dönem, toplumlarda yayılan dünya dinleri veya biçimleri şekliyle yerelleşmiş kültürel kurumlar, ulus devletin, ulus ve ulusalcılığın yükselişi, kültürel hayatın ulusal sınırlarda örgütlenmesi şeklindeydi. Böylelikle Avrupa'da ulus devletler çok-uluslu imparatorlukları parçalamıştır. Ulus fikri genel itibarıyla gücünü kaybetmezken aynı zamanda ulusal kültür ve ulusalcılık çoğu yere belli derecede yayılmıştır. Bunda Avrupa imparatorluklarının yayılması etkili olmuştur. Bununla beraber de bağımsızlık hareketleri ortaya çıkmıştır. Ulusal kimlik ve ulus mücadelesi şüphecilerin ulusal kitle kültürü ve ulusötesi güçler tarafından yıpranma fikrinden şüphe ettirmektedir. Siyasal kimlik, kendi kaderini tayin hakkı ve devlet arasındaki ilişkilerde temel rolü olan ulusal kültür, şüphecilere göre aşılması mümkün olmayan siyasal yönlendirme aracıdır (Held ve McGrew 2008: 24-25).

Kuşkuculara göre küreselleşme ile birlilte yeni bir süreç ve bu süreç üzerinden yeni, bütünleşik bir ekonomiden söz edemeyeceğimiz gibi aynı zamanda kültürel anlamda da bir bütünleşme yoktur. Hatta küreselleşme kültürel bir bütünleşmeyi değil birbirinden farklı kültür ve uygarlıkların arasında çatışmayı tetiklemektedir (Kürkçü, 2013: 8). Dolayısıyla ulusalcılık açısından bir tehdit olarak görülmemektedir.

Bugün dünya genelinde etkili olan elektronik iletişim ağı ve bilgi teknolojisi ulusallığın etkilerini hala güçlendirmektedir. Aynı zamanda bu ağlar topluluklar arası etkileşimi arttırarak etnik toplulukların ulusalcılık bilincinin canlanmasına katkı sağlar. Yine şüphecilere göre, yeni iletişim ağları uzak öteki ile etkileşimi sağlarken çeşitliliğin farkına varmayı sağlar. Şüphecilere göre ulusal kültürler vardır ve varlığını korumaya devam edecektir. Bunu devletlerin içerisindeki ulusal kurumların hala merkezi bir rol oynadığı, ulusal radyo ve televizyonun hala geniş bir dinleyici kitlesine sahip olduğu, basının hala ulusal unsurlar üzerinden şekillendiği ve yabancı kültürel ürünlerin ulusa özgü biçimde yeniden şekillendirildiği gibi nedenlere dayandırmaktadırlar. Dolayısıyla onlara göre küresel bir insan hareketliliği, bilgi ve imaj akışı küresel bir kültürü oluşturmamış ve ulusalcılığın belirginliğini azaltmamıştır (Held ve McGrew 2008: 26).

4.2.3. Dönüşümcü Yaklaşım

Dönüşümcüler dünya siyasetindeki değişim ve dönüşümü kabul etmektedirler. Onlara göre de yerleşik ve geleneksel özellikler ortadan kalkmıştır. Çoğu şey değişmiştir, ancak her şeyin değiştiğini söylemek mümkün değildir. Dolayısıyla onlara göre bu sürecin abartılı reklamını yapmak gereksiz olduğu gibi kötülemek de gereksizdir (Heywood, 2013b: 39).

Dönüşümcülere göre küreselleşme bugünün dünyasında toplumsal düzeyde ve dünya genelinde değişim ve dönüşümü yapan bir güçtür. (Cebeci, 2011: 368). Yani dönüşümcülere göre şüphecilerin aksine hiçbir şey değişmemiş değildir. Dönüşümcüler küreselleşmeye meydan okumanın artık mümkün olmadığını dolayısıyla küreselleşme ile beraber gerçekleşen dönüşüme ayak uydurmak gerektiğini söylemektedirler. Küreselleşmeye bir düşman gözüyle bakmaktansa getirdiği veya getirebileceği fırsatlardan yararlanmayı esas alan dönüşümcüler faydacı bir bakış açısına sahiptirler. Onlara göre küreselleşme ekonomik, siyasal, toplumsal, teknolojik açıdan bir değişim sürecini yansıtır. Bu dönüşümü, sistemin tamamen yenilenmesi anlamında değil, çeşitli alternatif reformlar olarak görürler. (Çımrın, 2020: 1215).

Dönüşümcülere göre küreselleşme ulusal otoritenin gücünü ve işlevini ortadan kaldırmamış ancak değiştirmiş, dönüştürmüş, dolayısıyla yapılandırmıştır. Yani devlet hala nihai yasal iddiayı elinde bulundurmakla birlikte, gelişen uluslararası yönetişim kurumları devletin kendi bölgelerindeki üstünlüğünü ve yetki alanını kısıtlamaktadır. Artık egemenlik uluslararası, ulusal ve yerel otoriteler arasında paylaşılmıştır. Sınırları aşan küresel iletişim, ulaşım, ekonomik ve sosyal örgütlenmeler ile birlikte ulus devletin özerkliği sarsılmıştır. Dolayısıyla küreselleşme onlara göre bir dönüşümü beraberinde getirmekte hatta zorunlu kılmaktadır. Devletlerin bu dönüşüme ayak uydurmaları gerekmektedir (Held ve McGrew, vd, 1999: 8). Dönüşümcüler ekolünü oluşturanlar arasında görüş ayrılıkları bulunmaktadır.

1.Dünya Savaşı'ndaki anlaşmalar ile ulus devlet otonomi ve sınırlılık açısından tanınmıştır Bu dönemde Avrupa, Almanya'nın savaş tazminatları yüzünden sarsılırken, ulus devletler, "*bir küresel tepkisel gözetim sistemi*" oluşturmuşlardır. Bu dönem devletlerin arasındaki sınırlardan çok ulus devletin kendi iç sınırlarının tanınmasına yöneliktir. 2. Dünya Savaşı ise bu uluslararası sistemi değiştirmiş önceki öğretiler yenilenmiştir. Yalta Konferansı ile de ulus devlet sisteminde büyük güçlerin

hegemonyası tanınırken, ulus devletler bu sistemin birer üyeleri olarak kabul edilmiştir (Giddens, 2008: 335).

Başlangıcını Fransız ve Amerikan devrimlerine kadar götürebildiğimiz ulus devlet, Avrupa'da demokratikleşme süreci ile yerleşmiş ve tüm dünyaya yayılmıştır. 70'li yıllardan başlayarak, küreselleşme tarafından bu milli devlet sıkıştırılmaya başlanmıştır. Küreselleşme süreci genel olarak ulaşım ve iletişimin ulusal sınırları aşması ve giderek artan şekilde yoğunlaşmasıdır. 19. yüzyıldaki demiryolu ve buharlı gemi ile ulaşım, malların ve bilginin akışını hızlandırması gibi bugün de uydu tekniği hava ulaşımı ve dijital teknoloji aynı etkiyi yaratmıştır. Küreselleşme ile kıtalar arası telekomünikasyon, silah teknolojilerinden kaynaklanan ve giderek artan risklerin sınırların ötesine yayılması, ulusötesi, hükümet-dışı örgütler yolu ile daha da hız ve yoğunluk kazanarak yayılmaktadır. Buradaki en önemli nokta ise ulusal ekonomileri büyük boyutlarda etkilemesi bakımından iktisadi küreselleşmedir.

Uluslararası malların ticareti artan ölçüde yoğunlaşırken, dünya üzerinde ulusötesi şirketler hızla yayılarak etkisini arttırmıştır. Mali piyasalar, elektronik şebeke yolu ile sermaye hareketlerini hızlandırmış ve reel iktisattan kopartmıştır. Tüm bu gelişmeler ulus devlet için birer tehlike haline gelmiştir. Çünkü küreselleşme yerden kopuk ve sınır tanımayan özelliktedir. Kontrolleri mekan boyutundan alıp zaman boyutuna aktaran dolayısıyla ağırlığı teritoryadan hıza geçiren böylelikle teritoryal temelde olan milli devleti iktidarsızlaştıran bir süreçtir (Habermas, 2018: 83-86). Sermaye de tarih boyunca rıza ile elde edemediğini zor ile elde etmiş ve küreselleşme yolu ile ulus devlet üzerinde iktidarsızlaştırma oluşturmuştur. Ancak zor dünya kapitalizminde temel olurken bir çelişki olarak küreselleşme ise dünya kapitalizminin ihtiyacı olan zoru uygulamak adına yine ulus devlete ihtiyaç duymaktadır (Freeman ve Kagarlitsky, 2007: 28-29) .

Küreselleşmenin ortaya çıkardığı ulusötesi ve hükümet-dışı kuruluşlar küreselcilerin iddiasına göre ulus devletin egemenliğine büyük oranda tehdit oluşturmuştur. Hatta küreselciler bu kurumlar aracılığıyla ulus devletin tamamen ortadan kalkarak bir dünya devletinin oluşturulma sürecine doğru gidildiği eğilimindedirler. Buna karşılık dönüşümcüler, bu kuruluşların ulus devlet üzerine etkilerini görmezden gelmezken aynı zamanda bu sürecin ulus devleti ortadan kaldırmaktan çok yeni dünya sisteminde yapılandırmaya zorladığını ileri sürmektedirler.

Ulusötesi kuruluşların kısaca tarihine bakıldığında, daha çok bir gereklilik üzerine ortaya çıktığı görülmektedir. 1. Dünya Savaşı'ndan sonra ulus devlet sisteminde milletler arasında küresel bilgi sevki ve sağlık konularını içeren gelişmeler yaşanmıştır. 1920'lerden itibaren uluslararası örgüt şekilleri çeşitlenmiştir. 19. yüzyıla kadar Avrupa devletleri arasında posta alışverişini sağlayan şebeke ve posta anlaşmaları mevcutken 19. yüzyıl ortalarından itibaren bunlar uluslararası konferansta geliştirilmiştir. Avrupa devletleri ve ABD posta sistemi üzerine uluslararası bir posta komitesi ve standart ücret oluşturmuştur. Bern'de kurulan posta bürosu 1878'de Evrensel Posta Birliği olarak kurulmuş ilk uluslararası örgütlerdendir.

19. yüzyılda özellikle savaşlardan sonra sağlık konularındaki gereklilikten kaynaklı birçok uluslararası sağlık konferansı yapılmaya başlanmıştır. Uluslararası Sağlık Ofisi 1908'de Paris'te kurulmuştur. Başlarda savaşlardan kaynaklı mikrobik hastalıkların yayılması ile ilgilenen daha sonra bağımsız bir şekilde varlığını devam ettiren Uluslararası Sağlık Ofisi faaliyetlerini sürekli genişletmiştir Birleşmiş Milletler ile birlikte Dünya Sağlık Örgütü ise bu örgütlerin işlerini sürdürmek adına kurulmuş daha kapsamlı ve geniş örgüttür. 2. Dünya Savaşı'ndan sonra ise uluslararası sistem içerisindeki örgütler büyük oranda artmıştır. Tüm bu gelişmeler ulus devletin küresel örgütler ile önemsizleştiği ve tek dünyayı yönelen bir eğilim olduğunu göstermez. Ulus devletinin egemenliğini artan uluslararası karşılıklı bağımlılık sınırlamamakta, hatta modern devlet egemenliği devletler arası tepkisel ilişkiler ile gelişmiştir. Uluslararası ilişkilerin genişleyen kurum ve kuruluşları devletlerin egemenliklerini ve ulus devletin evrenselliğini pekiştirmektedir. Birleşmiş Milletler gibi örgütlerin çoğalması ulus devletin evrenselliğini belirginleştirmiştir (Giddens, 2008: 340-343).

Ulus devlet uluslararası örgütler ile ne kadar zorlanırsa zorlansın kullandığı argümanlar ile farklı bağlantılar kurmakta ve bunlar ile merkezi yönetim kaldırılsa dahi varlığını koruyacak güçtedir. Çünkü bürokrasi her halükarda işlerin yürütülmesini sağlamaktadır. Bu açıdan bürokrasi gerektiğinde toplumun yeniden üretilmesine dair zorunlu koşulları sağlayabilmektedir. Buna karşılık IMF, Dünya Bankası ve Dünya Ticaret Örgütü gibi kurumlar ve ulusötesi şirketler bu yeterliliğe sahip değildir. Bu yapılar genellikle uzmanlaştıkları alanlar üzerine işlerini yürüten ve kendisiyle ilgisi olmayan konularda sorumluluk üstlenmeyen yapılardır. Avrupa Birliği ise bu yapılardan farklı olarak bir ulus devlet oluşturma girişimi olarak kabul edilebilir. Bu bağlamda yasalar çıkarma uygulama gibi tümleşik yeterliliğe sahiptir (Freeman ve

Kagarlitsky, 2007: 27-28). Ancak her şeye rağmen Birleşmiş Milletler ve ortak pazar, ulusötesi ekonomik organizasyon olarak devletlerin egemenliklerine müdahale etmemekte, sınırlamamakta ve hatta genişletmektedir. Yerel, hükümetler arası AET ise devlet egemenliğini kısıtlamıştır. AET bünyesindeki devletlerin halklarına yasa yapmaktadır. Devletlerin adına başka devletlerle anlaşmalar yapmaktadır. Yine de tüm bunlara rağmen her devlet kendi meclisinde onaya sunduğu için, bu kanunları mutlak ve etkin saymak pek mümkün değildir. AET, askeri bir güce sahip değildi. Dolayısıyla devletin şiddet tekeline dokunamaz. Çeşitli organlarının belli yaptırım gücü olsa da tamamen bir egemen güç değildir (Giddens, 2008: 367-368).

Avrupa sermayesinin sadece ulusötesi bir devlet değil, aynı zamanda bir ulus araması, ulusötesi örgütlerin sınırlılıklarını göstermektedir. Bu yüzden İMF ya da DTÖ için isteklerini kabul ettirebilecekleri ve uygulatabilecekleri teritoryal hükümet yani ulus devletlerin varlığı gerekmektedir. Bu gereklilik ulusötesi örgütlerin sınırlılığını ortaya koymaktadır. Dolayısıyla uluslararası örgütler ulusal hükümetlerle iç içe geçmiş bir kadere sahiptirler. Küreselleşmeciler bu durumun farkındadırlar. Uluslararası yapıların verdikleri talimatları uygulatabilmeleri açısından ulusal hükümetlerin toplumlarını muhafaza edip üretmelerine olanak tanıyan teritoryal temel'in korunması şarttır. Zaten egemenliğin tamamen kendisinden ayrılması devlet için mümkün değildir (Freeman ve Kagarlitsky, 2007: 27-29) .

Ulus devletin belirgin özelliği, kendi sınırlarındaki özerkliğidir. Ulus devletin gelişmesi egemenliğin hudut boylarından sınırlara geçişini temsil etmektedir. Bu durum devletler sistemi içerisinde diğer devletlerin tanınması ile onaylanmaktadır. Ulus devlet kendine özgü bu yönüyle modern öncesi devletler sisteminden ayrılmaktadır. Ancak küreselleşme devletler sisteminin merkezileşme eğilimi ile devlet egemenliğinde ortaya çıkan bir gerginliktir. Dolayısıyla devletler arası ortaklaşa eylemlerin devletlerin kendi egemenliğini bir bakıma azaltması söz konusudur. Yine de devletlerin sistemdeki etkinliklerini artırması söz konusudur. Küresel bir kurum olan Birleşmiş Milletler, devletlerin sınırlarını belirleyen ilk kongrelerdendir. Küresel bir etkiye sahip Birleşmiş Milletler ulus devletlerin egemenliklerinde bir azaltma meydana getirmemektedir. Buna bir örnek olarak Birleşmiş Milletler'in eski sömürge bölgelerindeki sınırlarda bir zamanlar sömürge olan özerk ulus devletlerin sömürgeci devletlere karşı bir mücadele yürüterek

kurulmuş olmasındaki rolü verilebilir. Bu egemenlik açısından onlar için bir kazançtır (Giddens,1994: 70).

Avrupa Birliği diğer örgütlerden farklı olarak Avrupa devletleri arasında zaman zaman bir direnç meydana getirmektedir. Çünkü Avrupa devletleri ulusal hükümetlerinin para egemenliğinden feragat ederek girdikleri para birliği konusunda direnç oluşturmaktadır. Para politikasında ulusallığın yitirilmesi beraberinde ortak bir ekonomi ve toplum politikasını getirmektedir. Bu doğrultuda üye devletlerin, devletin bazı özelliklerini üstlenen Avrupa Birliği'nin oluşturduğu dikey yapılanmaya tepkileri söz konusudur. Bugün ulus devlet birçok yönden, özellikle küreselleşmenin oluşturduğu güç kaybından dolayı, tarih boyunca kazandığı kazanımları üzerinden oluşturduğu kimliği konusunda direnmektedir. Yani ulus devlet toplumunu tüm bu süreçlerden korumaya, siyasi çerçeveden uzak, dünya genelinde seyreden ekonomik gelişmelerin sonuçlarına ayak uyduracak şekilde politikalar izlemeye çalışmaktadır. Oysa ulus devlet artık kendini aşmalı ve ulusüstü düzeyde kendini yapılandırmalıdır (Habermas 2012: 32).

Friedman'da son dönemdeki değişiklikler ve ileri teknolojilerinin gelişimini ulus devletleri bir uyarı olarak görmektedir (Friedman 2006: 53). Küreselleşen düz dünyada şirketler ve içinde bulundukları topluluklar arası ilişkilerin yeniden düzenlenmesi gerekecektir. Bir şirket kimin çıkarına göre hareket etmelidir diye düşündüğümüzde daha önceki dönemlerde bir şirketin çıkarı bulunduğu ülkenin çıkarı ile eş tutulurdu. Buna örnek olarak, General Motors eskiden Amerika ile ortaklaşa bir çıkara sahip olarak görülmekteydi. Ancak günümüzde bir şirketin çıkarı büyük bir bölgeyi kapsayabildiği gibi aynı zamanda bir şirket dünya genelinde yayılan işçi kapasitesini sahip olabilmektedir. Örneğin HP 178 ülkede işçi çalıştırmaktadır. Dolayısıyla Avrupa, Rusya, Ortadoğu ve Güney Afrika'ya yayılan bir teknoloji şirketidir. Oysa HP çalışanları ve müşterileri Amerika'nın dışında olmasına rağmen merkezi Amerika'da olduğu için bir Amerikan şirketi olarak nitelendirilip nitelendirilemeyeceği günümüzde tartışmalıdır. Çünkü artık şirketler ulus devlet sınırları içerisinde hapsoldukları takdirde verim alamadıklarından dünyaya yayılmış boyutlara sahiptirler. Dolayısıyla günümüz şirketleri ulus devletin sınırlarını çoktan aşmıştır (Friedman 2006: 206-207).

Ticari kuruluşlar içerisinde ulus aşırı şirketler büyük ekonomik güce sahip oldukları için bulundukları ülkede veya başka bir ülkedeki piyasaları

etkileyebilmektedirler. Ancak ulusaşırı şirketler uluslardan daha büyük bütçelere sahip olsalar bile güçleri devlete oranla daha azdır. Çünkü devlet toprak bütünlüğünü ve şiddet araçlarını elinde bulundurmaktadır. Dünya genelinde çoğu yer devletler tarafından kontrol edilmektedir ve hemen hemen tüm modern devletler kendi toprakları üzerinde şiddet tekeline hakimdir. Yani ekonomik yönden ne kadar güçlü olurlarsa olsun bu şirketler askeri nitelikli örgütler değillerdir. Dolayısıyla belirli sınırlar dahilindeki toprakta egemen, siyasal bir varlık olamazlar (Giddens, 1994: 68).

Ulus devlet kendi sınırları içerisinde yasalarını uygular. Dolayısıyla kendi sınırlarında yasalarını uygularken, güç kullanma hakkına sahiptir. Uluslararası ve ulusüstü şirketler ve kurumlardan oluşan uluslararası düzeyde böyle bir yaptırım gücü yoktur. Yani İMF'nin ordusu ya da zor kullanma gücünü oluşturacak araçları yoktur. Dolayısıyla İMF herhangi bir şekilde dayattığı politikaları uygulatmak için yine hükümetlerin onayına başvurmak zorundadır (Freeman, 2007: 70). Dolayısıyla her ne kadar ulusötesi kurum ve kuruluşlar küreselleşme süreci ile birlikte etkinliklerini artırmış, dünyadaki hız ve yoğunlukları ulusal sınırları aşan düzeyde seyretmiş olsa da ulus devletin gücü karşısında zayıftırlar. Üstelik tüm bunlar belirli alanlara yoğunlaşmaktadır. Dolayısıyla ulus devletin bütünleşik özelliklerini karşılayamamaktadırlar.

Küreselleşme savı devletin ekonomik güçler karşısında güçsüz olduğunu ileri sürmektedir. Ancak süreç böyle değildir. Ekonomik süreçler biçimlendikten sonra devletin çözülmesi değil öncelikli olarak devletin çözülüp ekonomik süreçlerin daha sonra başlaması ile gerçekleşmiştir. Avrupa'da ulusal devletler ABD'nin ekonomik ve siyasal ağırlığı karşısında yeterli büyüklüğü sağlamamaktaydılar. Ancak Avrupa'da gerçekleşen şey teritoryal devletin iddiasından ziyade kıtasal bir teritoryal devlet oluşturma üzerinedir. Yani küreselleşme yeni dünyada teknolojik gelişmelerin sonucu olarak ulusların çözülmesi ile karşı karşıya kalması anlamına gelmemektedir. Kapitalist dünya için teritoryal devlet sistemi gereklidir ancak mevcut teritoryal devletler sistemi ise bu yeni dünyanın gerekliliklerini karşılayamamaktadır (Freeman, 2007: 106-107). Habermasa göre ise kapitalizmin dünya genelinde genişlemesi ile beraber serbest kalan ekonomik hareketlilik önceleri ulus devleti sağlamlaştırmaya yarıyorken artık bunu sağlayamamaktadır (Habermas, 2012: 30).

Sermayenin hareketliliği Avrupa'nın modern toplumunun tarihsel koşulları içinde meydana gelmiştir. Ekonomik üretimde ulusallığın ortadan kalkması ile bu

koşullar değişmiştir. Çeşitli işletmeler yoluyla yapılan yatırımlar dünya düzeyine yayılan piyasalarca yönlendirilmektedir. Bu durum sanayileşmiş ülkeleri rahatsız etse de yerinde yürütülen müzakereler küresel araçlara sahiptir ve bunların ulus devlet içerisinde hareket alanları kontrol edilemez şekilde genişlemeye devam etmektedir. Teknolojinin ilerlemesi, verimliliği arttırmış böylelikle ucuz iş gücü rezervi de artmıştır. Egemen devletler için müdahaleci politikaları içeren ulusal ekonomiler devam etmelidir. Ancak ekonominin ulusal niteliği ortadan kalkarken, ulusal politikada üretim koşulları ve vergi kazançları gibi ekonomik süreçler üzerinde devlet egemenliğini kaybetmektedir. Artık işletmeler yatırımlarını küresel boyuta taşırken bu durum hükümetlerin etkisini azaltmaktadır (Habermas, 2012: 30–31).

Küreselleşme ulus devletin yurttaşlık dayanışmasına da etki etmiştir. Bu küreselleşmenin kolektif kimlik üzerine bir etkisidir. Ulus devlet, toplumda yurttaşları siyasal entegrasyon ile birleştirici bir özelliğe sahiptir. Ancak bugün siyasi bölünmeler ulus kanadının aşındığını göstermektedir. Bugünün toplumunda "etnosentrik" tepkiler artmaktadır. Bunlar yabancılara, farklı kültürlere, inançlara karşı nefret anlamına gelmektedir. Bununla beraber siyasi hareketlenme, talepler ve parçalanmalar meydana gelmektedir. Medyanın da etkisiyle artan göç, ülkelerde etnik, kültürel, dini bütünlüğü değiştirmektedir. Avrupa genelinde çok kültürlü toplum oluşmuştur. Tüm bunlar milli devleti tehdit eden unsurlardandır. Farklı etnik unsurların, farklı hayat tarzına ve mesleklere sahip unsurların aynı haklara sahip olması anlayışı milli devleti zorlamaktadır. Bunun sonucu birbirine karşı alt kültürlerin çatışması, soy birliğine dayanan millete büyük zarar vermektedir. Küreselleşme oluşturduğu ortak kültür ile yani, herkesin moda ve hit olan şeylere yönelmesi, standart ürünlerin kullanılması, herkesi belli bir standart ruh hali ve kalıbı sokmaktadır. Dolayısıyla milli farklılıklar ortadan kalkmaya ve dönüşmeye başlamıştır (Habermas, 2018: 96-97).

Modern devlette etkin bir yönetim yurttaşın desteğiyle sağlanmaktadır. Bugün dünyada kendini demokratik olarak nitelemeyen bir devlet yoktur. Küresel düzeyde ulus devletin konumu alt düzeyden yerel örgütlenmelerle, üst düzeyden ise uluslararası nitelikte örgütlenmelerle değişmektedir. Dolayısıyla yeni demokratik katılım biçimleri artma eğiliminde olacaktır. Bunlar yerel örgütlerin, çeşitli medya organizasyonlarının ve ulus aşırı birliklerin demokratik katılım baskıları olabilir. Küreselleşme eğilimleri devletlerin eskiden kendi başlarına uğraşmak zorunda kaldıkları konular üzerinde işbirliği yapmaya mecbur bırakacaktır. Küreselleşme

tartışmalarında belli bir kuşak, küresel gelişimle beraber bir dünya hükümetinin kurulmasından bahsetmekteydiler. Bu görüş ulus devletin egemen özerk yapısını hafife almaktadır. Bunun yakın gelecekte ortaya çıkması olası değildir. Bunun yerine devletlerin ortaklaşa oluşturduğu "*küresel siyasadan*" söz edilebilir. Günümüz dünyasında toprakları genişletmek artık bir anlam ifade etmezken bununla birlikte savaş araçları önemini tamamen yitirmemektedir. Çünkü küresel askeri harcamalar ve yeni teknolojik silahların üretimi sürekli olarak artmaktadır. Yine de bütünleşik ve savaşsız bir dünyayı düşünmek için yeterli sebepler de vardır. Uluslar arasındaki sınırlar kesinleşmiştir. Dünya belirli ulus devletler arasında bölünmüştür. Küresel olarak artan karşılıklı bağımlılık devletleri ortak çıkarları paylaşma anlamında birbirine yaklaştırmakta ve bu alanları genişletmektedir. Ancak tamamen savaşsız bir dünya hayalidir. Yine de tamamen imkansız da değildir (Giddens, 1994: 150-151). Dünya devleti yani dünya kuruluşlarından oluşan devlet, ulus devletle aynı rolü oynayamaz. Çünkü ulus devlet "ıraksamayı" sınırlayıp çatışmayı düzenleyici hareket etmektedir. Oysa küreselleşme sürecinde ortaya çıkan dünya kuruluşları "ıraksamayı" hızlandırmakta ve çatışmalara yol açmaktadır (Freeman, 2007: 75).

Ulus devlet bölgesel ve sosyal sınırlar üzerinde bir denetime sahiptir. Ulus devletin bu kontrolü küresel gelişmelerin sınırötesi niteliğinden dolayı delinmiştir. İletişim dünya genelinde elektronik kitle iletişim araçları veya para hukuku içeren mevzuatlarla gerçekleştirilmektedir. İletişimin iki farklı anlamı vardır ve bu zıt eğilimleri ortaya çıkarmaktadır yani dinamik bir bilinç yayarken aynı zamanda pazarlarda örgütlenmelerde genişleme ve birleşme ortaya çıkarır. Bu genişleme ve büyüme ilişkileri ve bilgileri arttırırken dünyayı geliştirmeye tek başına yeterli değildir (Habermas 2012: 29).

Kapitalizm insanlar için dünyanın korumacı politikalardan ve dilsel, ideolojik, kültürel farklılıklardan bağımsız büyük bir pazar olmasını hayal etmektedir. Ancak bu bazı dirençler ve verimsizliklerle karşılaşmaktadır. Bunlar sosyal, kültürel, dinsel, ulusal değerlerden oluşmaktadır. Küreselleşme, küresel piyasa aracılığı ve yeni iletişim teknolojilerinin gelişmesiyle tüm bu farklılıkları düzleştirmektedir. Dolayısıyla önceden önem verdiğimiz bu konuları yitirmek zorunda kalabiliriz. Telgraf, internet gibi iletişim teknolojileri insanlar arasındaki mesafelerin önemsiz kılarken aynı zamanda bilgiye erişimimizi kolaylaştırarak verimli ve dirençsiz bir küresel pazar ümidini yerleştirmiştir. Küresel ekonominin önünde en büyük direnç

kaynağı, tanımlanmış sınırlara ve yasalara sahip ulus devlettir. Ancak bu düz dünyada ulusal sınırların korunabilecek bir direnç kaynağı olabilirliği tartışmalıdır. İşbirliği açısından bakıldığında bu örneğin Amerika açısından Hindistan'da ucuz işçi çalıştırmaktır. Hintli işçiler açısına göre ise bu işbirliği gelişen dünyaya giriş imkanı, böylelikle yeteneklerini kullanma ve geliştirme konusunda bir fırsattır. Dolayısıyla düz dünya Amerika tarafından bakıldığında taşeronluğun önündeki direnç ve engellilerin, değerlerin gerekliliği gibi görünse de Hintlilerin tarafından bu dirençlerin ve engellilerin kaldırılması gereklidir. Yani düz dünya bir taraf için ekonomik kurtuluşu simgelerken, diğer taraf için işsizlik anlamına gelmektedir (Friedman 2006: 201-203).

Mevcut devletler sistemi küreselleşmenin ekonomik sonuçlarını düzenlemede yetersizdir. Ancak mevcut devletler sisteminin yerine dünya yönetim sisteminin geçeceği öngörüsü de yanlıştır. Çünkü dünya yönetiminde bir kriz yaşanmaktadır. Ancak bu süreç devletin tamamen ortadan kaldırılması anlamında değil, devlet ve egemenliğin yeniden yapılandırılmasına doğru evrilmektedir (Freeman, 2007: 78).

SONUÇ

Küreselleşme karmaşık, tartışmalı ve ekonomik, siyasi, kültürel yönleri olan, dolayısıyla çok boyutlu bir süreçtir. Bu süreç, nerede başladığı ve nerede bittiği veya biteceği yönünden tartışıldığı gibi aynı zamanda etkileri bağlamında da oldukça tartışmalı bir süreçtir. Küreselleşme, yaşamlarımızın giderek birbirine yaklaştığı, dolayısıyla kültürel farklılıklarımızın yavaş yavaş azalmasını ifade eden, bununla beraber dünya genelinde kültürel bir türdeşliği beraberinde getiren bir süreçtir. Aynı zamanda geçmişte mal hizmet insan hareketliliği açısından bir engel oluşturan zaman ve mekanın sınırlılıklarını ortadan kaldıran olumlu gelişmeleri getirirken, ulus devlet açısından tartışmayı da canlandırmıştır. Özellikle mekana bağlı sınırların ortadan kalkması ve ekonominin küresel bir boyuta geçmesiyle devletlerin kendi sınırları içerisinde ulusal politikalarındaki rolleri tartışmalı hale gelmiştir. Çünkü küreselleşme ile birlikte dünyanın bir ucunda yaşanan gelişme küresel bir nitelik kazanıp bütün devletleri etki edebilmektedir. Yine, ekonominin küreselleşmesi çok-uluslu, uluslararası nitelikte şirketlerin faaliyet alanlarını genişleterek ulus devletin sınırlarının aşılmasını tartışmaya açmıştır. Yerel ve ulusüstü yönetimlerin yetkilerinin ve faaliyet alanlarının genişlemesi de ulus devlete bir tehdit olarak görülmektedir.

Küreselleşme devletler arası karşılıklı bağımlılığı arttıran bir süreçtir. Dolayısıyla küresel işbirliği temelinde birçok uluslararası ve bölgesel (AB, BM, DTÖ, IMF, DSÖ, NATO, OECD vb.) kurum oluşturulmuştur. Bu kurumların devletler üzerindeki etkileri, devletleri bağlayan anlaşmaları ve uluslararası alanda güç kazanmaları ulus devletin bağımsızlığı ve otoritesini tartışmaya açan diğer konuyu oluşturmaktadır.

Küreselleşme ile birlikte dünya geneline yayılan göçe gelince, bunun ülkeler için yeni bir tehdit olduğu ileri sürülmektedir. Küresel göç ulus devlet için, onun türdeş kültürüne etki etmesi açısından bir tehdittir.

Ulus devlet ve küreselleşme ilişkisi yukarıda saydığımız noktalar üzerinden literatürde geniş bir tartışma alanına sahiptir. Bu konuda küreselleşme teorisyenleri daha özgül bir tartışma alanı oluşturmaktadır. Küreselleşme, literatürde üçlü sınıflandırma üzerinden şekillenmektedir. Bunlar; küreselciler, şüpheciler ve dönüşümcülerdir.

Ohmae ve Fukuyama üzerinden ele alabileceğimiz küreselci yaklaşım, küreselleşmenin günümüz dünyasında yeni, karşı konulamaz bir süreç olarak, ulus devletin sonunu olduğunu ileri sürmektedir. Ulus devlet onlara göre tarihsel olarak geçici bir birimi oluşturmuştur. Günümüz küresel dünyasında ulus devlet, küresel piyasalara ulusal ekonomileri ile direnmekte zorlanırken, ekonomik anlamda otonomilerini ve güçlerini kaybetmektedirler. Uluslar arası, ulusüstü ve bölgesel kurumlar ulus devletin gücünü zayıflatmaktadır. Ulus devlet artık küresel karşılıklı bağımlılık düzeyi ile başa çıkamamaktadır. Dolayısıyla sınırsız dünyada ulus devlet, kontrol mekanizmalarının giderek zayıflamasıyla kırılgan bir duruma düşmüştür. Süreç onlara göre giderek daha bütünleşik bir dünya ve ulus devletin sonu üzerinedir.

Hırst ve Thompson'un öncülüğünde şüpheciler, küreselleşmeyi bir mit olarak görmektedirler. Küreselleşmecilerin yaklaşımlarını abartılı bulurken aynı zamanda günümüz dünyasının ulus devletler çağını yaşadığını belirtmektedirler. Dolayısıyla onlara göre bütünleşen bir küresel ekonomi olmadığı gibi bir dünya devleti fikri de hayaldir. Küreselleşme ideolojik amaçlarla kullanılan bir kavramdır. Şüpheciler bugünkü dünyayı geçmiş dönemlerden daha bütünleşik görmezler. Dolayısıyla tarihsel olarak bugün küreselleşme denilen süreç hacim ve yoğunluk açısından daha düşük düzeydedir. Bugün ulus devlet küreselleşme karşısında güç kaybetmemiş ve küreselleşme ulus devlet açısından bir tehdit değil fırsata dönüştürülebilir. Çünkü küresel piyasa devletler açısından rekabet alanıdır. Gerçek anlamda ulusötesi şirketler azdır ve ulusal şirketler bağlı bulundukları ulus devlet sınırları dahilinde ulusötesi ticaret yürütmektedirler. Dolayısıyla ulus devleti aşarak gücünü zayıflatmaları söz konusu değildir. Küreselcilerin aksine şüphecilere göre ulus devlet bugün küreselleşme yolu ile gücünden, bağımsızlığından ve ulusal kimliğinden bir şey kaybetmemiştir. Ulusalcılık ise hala devam etmektedir.

Dönüşümcüler bugünün dünyasında değişim ve dönüşümü kabul etmekle birlikte bu konuda aşırı bir yaklaşım benimsememektedirler. Dönüşümcüler şüphecilerden farklı olarak hiçbir şeyin değişmediğini öne sürmezlerken aynı zamanda küreselcilerden farklı olarak ulus devletin ortadan kalktığı savına karşı çıkarak uluslararası düzeye uyum sağlaması için bir dönüşüm ve yapılandırmanın gerekliliğine dikkat çekmektedirler. Dolayısıyla küreselleşme ile birlikte gelişen ulaşım iletişim ekonomik ve sosyal örgütlenmelerdeki değişim ve dönüşümler ulus devleti etkilemiştir. Küreselcilerin aksine uluslararası ve bölgesel örgütlerin etkilerinin

ulus devletin sonunu getirmediğini uluslararası alanda yapılandırmaya zorladığını belirtmektedirler. Dönüşümcüler arasında fikir ayrılıkları olmakla beraber genel uzlaşı ulus devletin tamamen ortadan kalkmadığı konusundadır. Onlara göre BM gibi uluslararası örgütler devletlerin egemenliklerini pekiştiren, üstelik birçok politikasını uygulatma açısından ülke temelli ulus devlete ihtiyaç duyan kuruluşlardır. Aynı şekilde uluslararası şirketler de uluslararası kurumlar gibi, devletin sahip olduğu bütçeye, orduya, belirli bir toprak üzerindeki egemenliğe ve zor kullanma tekeline sahip olmamaları bakımından ulus devlet karşısında daha güçlü konumda değillerdir. Küreselleşme ile birlikte birçok şey değişmiş olsa da bir dünya devletinden bahsetmek zordur. Bu süreç dönüşümcülere göre ulus devletlerin tamamen ortadan kalkması değil devlet ve egemenliğin uluslararası düzeyde yapılandırılması yönünde evrilmektedir.

Bugün ulus devlet ve onu oluşturan unsurların yukarıda belirttiğimiz küreselleşme süreci üzerinden aşındığı ve tüm bunların ulus devletin sonunu getirdiği iddiaları yaygın olsa da mevcut uluslararası sistemde ulus devletler hala temel aktör olarak gücünü korumaktadır. Küreselleşme birçok alanda getirdiği değişiklikler bakımından ulus devleti etkilese de küresel çapta bir salgın olan COVİD-19 süreci ile ulus devletlerin kontrol ve denetim mekanizmalarının, sınırlar üzerindeki denetiminin ne kadar önemli olduğu bir kez daha anlaşılmıştır. Günümüzde bütünleşmiş bir dünya toplumu ve devleti hala bir hayaldir. Çünkü ulusalcılığın devam ettiğini gösteren gelişmeler çok açıktır. Yine, ulus devletin bütün yönleriyle aşıldığı, kontrol ve denetimini tamamen kaybettiği, egemenliğin tamamen ortadan kalktığını gösteren net göstergeler de yoktur. Küreselleşme tüm bunlara etki etse de bir süreç olarak kendisi de oldukça tartışmalıdır. Henüz küreselleşmenin ne yöne evriliği bile net değildir. Dolayısıyla ulus devletin sonu gibi kesin biri iddiada bulunmak yanlıştır. Bugün özellikle küresel göç, devletlerin halklarında, yabancı düşmanlığına, ayrımcılığa ve ötekileştirmeye neden olmaktadır. Bu durum ulusalcılığın hala canlılığını koruduğunu gösterirken aynı zamanda ülkelerin tüm bu gelişmelere karşı korumacı politikalar yürütmesi ulus devletin kendi alanını koruduğunu göstermektedir.

KAYNAKÇA

Ağaoğulları, M. A. (1989). Fransız devriminde birey devlet ilişkisi 1789-1794. *Ankara Üniveristesi SBF Dergisi*, 44(33), 195-228.

Ağaoğulları, M. A. (2003). Fransız devriminin ilk yıllarında cumhuriyet tartışmaları. *Ankara Üniveristesi SBF Dergisi*, 58(03), 1-34.

Ağaoğulları, M. A. (2010). *Ulus devlet ya da halkın egemenliği.* (2. baskı). Ankara: İmge Kitabevi.

Ağaoğulları, M. A. (2015). Fransız devrimi: halk sahneye çıkıyor. İçinde M. A. Ağaoğulları (Edt.), *Sokrates'ten jakobenlere Batı'da siyasal düşünceler.* (6. baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.

Ağaoğulları, M. A. ve Köker, L. (1991). *İmparatorluktan tanrı devletine.* (1. baskı). Ankara: İmge Kitabevi.

Akbulut, Ö. Ö. (2007). *Küreselleşme ulus devlet ve kamu yönetimi*. (1. baskı). Ankara: Todaie.

Aktan, C. C. (2011). Eski devlet anlayışına karşı yeni devlet anlayışı. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi,* 3 (2), 189-199.

Anderson, B. (2017). *Hayali cemaatler milliyetçiliğin kökenleri ve yayılması.* (9. baskı). (Çev: İ. Savaşır). İstanbul: Metis.

Arslan, A. (t.y.). Fransız Devrimi ve 1789 Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi. https://www.muharrembalci.com/hukukdunyasi/belgeler/144.pdf

Ateş, T. (1994). *Siyasal tarih.* (3. baskı). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Balibar, E. (2000). Irkçılık ve milliyetçilik. İçinde É. Balibar ve I. M. Wallerstein (Edt.), (Çev. N. Ökten), *Irk ulus sınıf: belirsiz kimlikler* (ss. 50-91). (3. baskı). Istanbul: Metis Yayınları.

Bauman, G. (2006). *Çokkültürlülük bilmecesi ulusal, etnik ve dinsel kimlikleri yeniden düşünmek*. (Çev: I. Demirakın). Ankara: Dost Kitabevi.

Bauman, Z. (2012). *Küreselleşme toplumsal sonuçları.* (4. baskı). (Çev: A. Yılmaz). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Bloch, M. (1983). *Feodal toplum.* (1. baskı). (Çev: M. A. Kılıçbay). Ankara: Savaş Yayınları.

Brancourt,]ean Pierre. (2000). Estat'lardan devlete. bir sözcüğün evrimi. İçinde C. B. Akal (Edt.), *Devlet kuramı*. (Çev: B. Haleva ve P. Güzelyürek). (ss.177-193). Ankara: Dost Kitabevi.

Cebeci, İ. (2011). Küreselleşme yaklaşımları kapsamında küreselleşme sürecinin tarihsel değerlendirmesi. *Istanbul Journal of Sociological Studies,* 0(43), 359-386.

Çelik, A. ve Aykanat, Ş. (2007). Komünlerin (belediyelerin) ortaya çıkışı ve işlevleri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(22), 101-115.

Çımrın Kökalan, F. (2020). Küreselleşme teorileri: söylem ve iddialar. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22(3), 1205-1219.

Çınar, M. (2014). Demokrasi. İçinde Y. Taşkın (Edt.), *Siyaset kavramlar kurumlar süreçler* (205-249). (1. baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.

d'Entreves, A. P. (2000). Devlet kavramı. İçinde C. B. Akal (Edt.), *Devlet kuramı* (ss. 193-213). Ankara: Dost Kitabevi.

Delannoi, G. (1998). Milliyetçilik ve ideolojik kataliz. İçinde J. Leca (Edt.), Uluslar ve milliyetçilikler (ss. 31-38). İstanbul: Metis Yayınları.

Demirli, A. (2018). Devrimin çocuklarını yargılamak: Jakobenler. *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi,* 8(1), 57-68.

Dirlik, A. (2009). *Kriz, kimlik ve siyaset küreselleşme yazıları.* (1. Baskı). (Çev: O. Sami). İstanbul: İletişim Yayınları.

Donnan, H. ve Wilson, T. M. (2003). *Sınırlar kimlik ulus ve devletin uçları*. (Çev: Z. Yaş,). Ankara: Ütopya Yayınevi.

Ekinci, E. (2016). Devrimden Günümüze Fransız Siyasal Sisteminin Evrimi. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(1), 149-172.

Erözden, O. (2008). *Ulus devlet*. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.

Farazmand, A. (2014). *Küreselleşme ve kamu yönetimi* (Çev: S. Kaygalak). *Mülkiye Dergisi*, 25(229), 245-278.

Freeman, A. (2007). Ulusların eşitsizliği. İçinde A. Freeman ve B. Kagarlitsky (Edt.), *Küreselleşmenin Krizi* (ss. 62-108). İstanbul: Yordam.

Freeman, A. ve Kagarlitsky, B. (2007). Dünya İmparatorluğu mu, Yoksa İmparatorluklar Dünyası mı? İçinde A. Freeman ve B. Kagarlitsky (Edt.), (Çev: İ. Yıldız & B. Kara), *Küreselleşmenin Krizi* (ss. 7-61). İstanbul: Yordam.

Friedman, T. L. (2006). *Dünya düzdür yirmi birinci yüzyılın kısa tarihi* (Çev: L. Cinemre). İstanbul: Boyner Yayınları.

Fukuyama, F. (2005). *Devlet inşası 21. yüzyılda dünya düzeni ve yönetişim* (Çev: D. Çetinkasap). İstanbul: Remzi Kitabevi.

Gat, A. ve Yakobson, A. (2019). *Uluslar siyasi etnisite ve milliyetçiliğin uzun tarihi ve derin kökleri* (1. baskı). (Çev: Ş. Özcan). İstanbul: Bilge Kültür Sanat.

Gellner, E. (1992). *Uluslar ve ulusçuluk* (Çev: B. Bahar Ersanlı ve G. Özdoğan). İstanbul: İnsan Yayınları.

Giddens, A. (1994). *Modernliğin sonuçları* (1. baskı). (Çev: E. Kuşdil). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Giddens, A. (2008). *Ulus devlet ve şiddet* (Çev: C. Atay). İstanbul: Kalkedon.

Gökalp, B. ve Özler, H. (2021). İki muhayyile: imparatorluk ve ulus devlet. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 16(2), 156-171.

Göze, A. (1989). *Siyasal düşünceler ve yönetimler* (5.baskı). İstanbul: Beta.

Gözler, K. (2017). "Devlet" kelimesi üzerine bir deneme. *Türkiye Günlüğü*, (129), 5-9.

Güngör, C. (2016). *Policraticus ve salisburyli john'un siyaset kuramı*. Ankara: Barış Kitap.

Gürcan, E. C. (2011). 1791-1793 Anayasaları'na ilişkin karşılaştırmalı bir değerlendirme. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13(3), 183-212.

Güzelsarı, S. (2018). Küreselleşme. İçinde G. Atılgan (Edt.), *Siyaset bilimi kavramlar ideolojiler disiplinler arası ilişkiler* (ss. 267-281). İstanbul: Yordam Kitap.

Habermas, Jurgen. (2018). *Küreselleşme ve milli devletlerin geleceği* (Çev: M. Beyaztaş). İstanbul: Yarın Yayınları.

Habermas, Jürgen. (2012). *Öteki olmak ötekiyle yaşamak siyaset kuramı yazıları* (Çev: İ. Aka). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Hankiss, E. (1999). Globalization and the end of the nation state? *World Futures*, 53(2), 135-147.

Harvey, D. (2008). *Umut Mekanları* (Çev: Z. Gambetti). İstanbul: Metis Yayınları.

Hayes, C. J. (2010). *Milliyetçilik bir din batı siyasal düşüncesinde ulusalcılık tasavvuru* (Çev: M. Çiftkaya). İstanbul: İz Yayıncılık.

Held, D. ve Anthony, M. (2008). Büyük küreselleşme tartışması. İçinde D. Held ve M. Anthony (Edt.), *Küresel dönüşümler büyük küreselleşme tartışmaları* (ss. 7-74). Ankara: Phonix Yayınları.

Held, D., McGrew, A., Goldblatt, D. ve Perraton, J. (1999). Global Tranformations Politics, Economics and Culture. *Stanford: Stanford University Press*., 1-31.

Held, D., McGrew, A., Goldblatt, D., ve Perraton, J. (2008). Küreselleşmeyi yeniden düşünmek. İçinde D. Held ve M. Anthony (Edt.), *Küresel dönüşümler büyük küreselleşme tartışmaları* (ss. 88-96). Ankara: Phonix Yayınları.

Heywood, A. (2013b). *Küresel siyaset* (Çev: N. Uslu, H. Özdmir). Ankara: Adres Yayınları.

Heywood, A. (2012). *Siyaset teorisine giriş* (Çev: H. M. Köse). İstanbul: Küre Yayınları.

Heywood, A. (2018). *Siyasetin ve uluslararası ilişkilerin temel kavramları* (Çev: F. Bakırcı). Ankara: BB101 Yayınları.

Heywood, A. (2013a). *Siyasi İdeolojiler* (Çev: A. K. Bayram, Ö. Tüfekçi, H. İnanç, Ş. Akın, ve B. Kalkan). Ankara: Adres Yayınları.

Heywood, A. (2014). *Siyaset* (Çev: B. B. Özipek, B. Şahin, M. Yıldız, Z. Kopuzlu, B. Seçilmişoğlu, & A. Yayla). Ankara: Adres Yayınları.

Hırst, P. ve Thompson, G. (2006). Küreselleşme gerekli bir mit mi? İçinde K. Bülbül (Edt.), (Çev: N. Uslu), *Küreselleşme okumaları* (ss. 25-41). Ankara: Kadim Yayınları.

Hobsbawm, E. (1995). *1780'den Günümüze milletler ve milliyetçilik program, mit, gerçeklik* (Çev: O. Akınhay). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Hobsbawm, E. J. (1996). *1914-1991 Aşırılıklar çağı, kısa 20. yüzyıl* (1. baskı). (Çev: Y. Alogan). İstanbul: Sarmal Yayınevi.

Hobsbawm, E. J. (2003). *Devrim çağı* (Çev: M. E. Özcan). Ankara: Dost Kitabevi.

Hobsbawm, E. J. (2008). *Küreselleşme demokrasi ve terörizm* (1. baskı). (Çev: O. Akınhay). İstanbul: Agora Kitaplığı.

Hobsbawm, E. J. (2018). *Yeni yüzyılın eşiğinde* (3. baskı). (Çev: İ. Yıldız). İstanbul: Yordam Kitap.

Horkheimer, M. (2018). *Akıl tutulması* (3. baskı). (Çev: O. Koçak). İstanbul: Metis.

Huberman, L. (2013). *Feodal toplumdan yirminci yüzyıla* (13. baskı). (Çev: M. Belge). İstanbul: İletişim Yayınları.

Jaures, J. (2016). *Fransız devriminin sosyalist tarihi* (Çev: K. Büyüktuncer). Ankara: Dipnot Yayınları.

Jessop, B. (2005). *Hegemonya, post-fordizm ve küreselleşme ekseninde kapitalist devlet* (1. baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.

Jessop, B. (2021). *Devlet dün bugün gelecek* (1. baskı). (Çev: A. Güney). Ankara: Nika Yayınevi.

Kapani, M. (2007). *Politika bilimine giriş* (19. baskı). Ankara: Bilgi Yayınevi.

Karatani, K. (2017). *Dünya tarihinin yapısı üretim tarzlarından mübadele tarzlarına* (Çev: A. Karatay). İstanbul: Metis.

Kars Kaynar, A. (t.y.). Fransız Devrimi'nde terör dönemi. https://www.academia.edu/2294478/Frans%C4%B1z_Devriminde_Ter%C3%B6r_D%C3%B6nemi

Kaya, M. (2020). Protestan reformunun Almanya'da ortaya çıkış süreci. *Anasay*, (11), 171-187.

Keenan, B. (2017). *Dünya tarihi* (Çev: E. Öztürk). İstanbul: Kültürperest Yayınları.

Kingsley, C. (2004). *Antik rejim* (Çev: S. Soy). İstanbul: Ataç Yayınları.

Koray, M. (2011). *Kapitalizm küreselleşirken dünya ahvali*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Kürkçü, D. D. (2013). Küreselleşme kavramı ve küreselleşmeye yönelik yaklaşımlar. *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication*, 3(2), 1-11.

Larrain, J. (1995). *İdeoloji ve kültürel kimlik* (Çev: N. N. Domaniç). İstanbul: Sarmal Yayınevi.

Lefebvre, G. (2015). *Fransız Devrimi* (Çev: H. Bucak). İstanbul: Hil Yayınları.

Mann, M. (2013). İktidarın tarihi sınıfların ve ulus-devletlerin yükselişi 1760-1914 (Çev: A. R. Güngen, G. Şaş, E. D. Ela, H. A. Sözen, S. Torlak, B. Savcı, ve M. S. Türk). Ankara: Phonix Yayınları.

McNeill, W. (2002). *Dünya tarihi* (6. baskı). (Çev: A. Şenel). Ankara: İmge Kitabevi.

Modelski, G. (2008). Küreselleşme. İçinde D. Held ve A. McGrew (Edt.), (Çev: A. R. Güngen, A. S. Mercan, B. Özçelik, C. Boyraz, E. Sarıtekin, E. Sarıot, vd. M. C. Çelebi), *Küresel dönüşümler büyük küreselleşme tartışması*. Ankara: Phoenix Yayınevi.

Mumford, L. (2007). *Tarih boyunca kent kökenleri, geçirdiği dönüşümleri ve geleceği* (1. baskı). (Çev: G. Koca ve T. Tosun). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Nye Jr., J. S. ve Welch, D. A. (2017). *Küresel çatışmayı ve işbirliğini anlamak* (5. baskı). (Çev: R. Akman). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Ohmae, K. (1996). *Ulus devletin sonu, bölgesel ekonomilerin yükselişi* (Çev: Z. Dicleli). İstanbul: Türk Henkel Dergisi.

Oktay, T. (2008). Belediyenin tarihsel gelişimi. İçinde R. Boğazlayan ve Y. Demirkaya (Edt.), *Türkiye'de yerel yönetimler* (1. baskı). İstanbul: Nobel Yayın.

Oppenheimer, F. (1984). *Devlet* (Çev: A. Şenel ve S. Yavuz). İstanbul: Kaynak Yayınları.

Oran, B. (2009). *Küreselleşme ve azınlıklar* (5. baskı). Ankara: İmaj Yayınevi.

Özkan, S. H. (2016). *Ortaçağ tarihi*. İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık.

Pirenne, H. (2014). *Ortaçağ kentleri kökenleri ve ticaretin canlanması* (13. baskı). (Çev: Ş. Karadeniz). İstanbul: İletişim Yayınları.

Poggi, G. (2014). *Devlet doğası gelişimi ve geleceği* (4. baskı). (Çev: A. Babacan). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Poggi, G. (2019). *Modern devletin gelişimi sosyolojik bir yaklaşım* (9. baskı). (Çev: B. Toprak ve Ş. Kut). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Renan, E. (2016). *Ulus nedir ?* (1. baskı). (Çev: G. Yavaş). İstanbul: Pinhan Yayıncılık.

Ritzer, G. (2011). *Küresel dünya* (1. baskı). (Çev: M. Pakdemir). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Roberts, J. M. (2019). *Avrupa tarihi* (Çev: F. Aytuna). İstanbul: İnkılap Kitabevi.

Rodrik, D. (2011). *Akıllı küreselleşme küresel piyasalar, devlet ve demokrasi neden birlikte var olamazlar?* (Çev: B. Aksu). Ankara: Elif Yayınevi.

Roskin, M. G. (2014). *Çağdaş devlet sistemleri siyaset, coğrafya, kültür* (7. baskı). (Çev: B. Seçilmişoğlu). Ankara: Adres Yayınları.

Roskin, M. G. ve O. Berry, N. (2014). *Uluslararası ilişkiler* (Çev: Ö. Şimşek). İstanbul: Adres Yayınları.

Rude, G. (2018). *Fransız Devrimi* (Çev: A. İ. Dalgıç). İstanbul: İletişim Yayınları.

Sander, O. (2003). *Siyasi tarih ilkçağlardan 1918'e* (12. baskı). Ankara: İmge Kitabevi.

Sarıbay, A. Y. (2008). *Global bir bakışla politik sosyoloji* (1. baskı). İstanbul: Everest Yayınları.

Savran, S. (2008). *Kod adı küreselleşme 21. yüzyılda emperyalizm* (1. baskı). İstanbul: Yordam Kitap.

Schulze, H. (2005). *Avrupa'da ulus ve devlet* (Çev: T. Binder). İstanbul: Literatür Yayınları.

Sennett, R. (2011). *Ten ve taş: Batı uygarlığında beden ve şehir.* (Çev: T. Birkan). İstanbul: Metis.

Smith, A. (2017). *Milli kimlik* (9. baskı). (Çev: B. S. Şener). İstanbul: İletişim Yayınları.

Smith, A. D. (2002a). *Küreselleşme çağında milliyetçilik* (1. baskı). (Çev: D. Kömürcü). İstanbul: Everest Yayınları.

Smith, A. D. (2002b). *Ulusların etnik kökeni* (Çev: S. Bayramoğlu & H. Kendir). Ankara: Dost Kitabevi.

Smith, A. D. (2013). *Milliyetçilik: kuram, ideoloji, tarih* (Çev: Ü. H. Yolsal). Ankara: Atıf Yayınları.

Smith, A. D. (2022). *Milliyetçilik ve modernizm* (1. baskı). (Çev: F. Bakırcı). Ankara: Fol.

Somçağ, S. (1994). *Avrupa feodalizminin evrimi*. İstanbul: Bağlam yayıncılık.

Sönmezoğlu, F., Güneş, H. ve Keleşoğlu, E. (2011). *Uluslararası ilişkilere giriş* (2. baskı). İstanbul: Der Yayınları.

Strayer, J. R. (2020). *Modern devletin kökenleri* (1. baskı). (Çev: E. Candan). İstanbul: Say Yayınları.

Şenel, A. (2019). *Siyasal düşünceler tarihi: tarihöncesinde ilkçağda, ortaçağda ve yeniçağda toplum ve siyasal düşünüş* (7. baskı). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Şenses, M. (2019). İmparatorluk ve ulus devlet. *Liberal Düşünce Dergisi*, 24(95), 87-98.

Talas, M. (2008). Farklı yönleriyle küreselleşme. İçinde M. Talas ve S. S. Bildrici (Edt.), *Farklı yönleriyle küreselleşme*. (ss. 9-18). İstanbul: Doğu Kütüphanesi.

Tanilli, S. (2007). *Fransız Devriminden portreler*. İstanbul: Alkım Yayınevi.

Tatar, T. (2008). *Kürede dönen siyaset*. İstanbul: Doğu Kütüphanesi.

Tilly, C. (2016). *Avrupa'da devrimler 1492-1992* (1. baskı). (Çev: Ö. Arıkan). İstanbul: Alfa Yayınevi.

Tilly, C. (2020). *Zor, sermaye ve Avrupa devletlerinin oluşumu 990-1992* (2. baskı) (Çev: K. Emiroğlu). Ankara: İmge Kitabevi.

Timur, T. (2017). *Mutlak monarşi ve Fransız Devrimi* (2. baskı). İstanbul: Yordam Kitap.

Tomlinson, J. (2004). *Küreselleşme ve kültür* (Çev: A. Eker). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Trask, S. (2005). Fransız Devrimi'nin Gerçek Sebebi (Çev: B. Canatan). *Liberal Düşünce Dergisi,* 10(37), 79-86.

Türkdoğan, O. (1999). *Milli kimliğin yükselişi, niçin milletleşme*. İstanbul: Alfa Yayınevi.

Uygun, O. (2014). *Devlet Teorisi* (1. baskı). İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.

Waks, L. J. (2003). How globalization can cause fundamental curriculum change: an American perspective. *Journal of Educational Change*, 4(4), 383-418.

Wallerstein, I. (2000). *Bildiğimiz dünyanın sonu yirmi birinci yüzyılın sosyal bilimi* (Çev: T. Birkan). İstanbul: Metis Yayınları.

Weber, M. (2017). *Meslek olarak siyaset* (2. baskı). (Çev: L. Özşar). Bursa: Biblos Kitabevi.

Yalçınkaya, A. (2015a). Yunan uygarlığı içinde polis ve siyaset. İçinde M. A. Ağaoğulları (Edt.), *Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da siyasal düşünceler* (6. baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.

Yalçınkaya, A. (2015b). Orta çağ ve feodalite: Bitmeyen tartışma ve siyasal düşünce. İçinde M. A. Ağaoğulları (Edt.), *Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da siyasal düşünceler* (ss. 237-258). (6. baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.

Yaman, M. ve Önder, Ö. (2018). Küreselleşme-yerelleşme ekseninde yerel siyasetin dönüşümü. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (57), 232-237.

Yayla, A. (2011). *Siyasi Düşünce Sözlüğü* (5. baskı). Ankara: Liberte.

Yılmaz, Z. (2015). Helen güneşi batıyor Roma güneşi doğuyor. İçinde M. A. Ağaoğulları (Edt.), *Sokrates'te n Jakobenlere Batı'da siyasal düşünceler* (6. baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.